

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
АКАДЕМИЯ НАУК ГРУЗИНСКОЙ ССР

ეკონომიკისა და საგარეო ურთიერთობების ინსტიტუტი
ИНСТИТУТ ЭКОНОМИКИ И ПРАВА

Т. В. ЦЕРЕТЕЛИ

**ПРЕСТУПНОЕ ДЕЙСТВИЕ И ЕГО
ПОСЛЕДСТВИЕ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО «МЕЦНИЕРЕБА»

Тбилиси

1966

თინათინ წარეთელი

ღანაშაუდეობრივი ქვედობა და
მისი შერევი

გაგომცემლობა „მცნიერება“
თბილისი
1966

წინამდებარე ნაშრომში, რომელიც მიზნად ისახავს გააშუქოს დანაშაულებრივი ქმედობისა და დანაშაულის შედეგის ცნებანი და მათი მნიშვნელობა სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის, ნაჩვენებია, რომ მავნე შედეგი მხოლოდ მაშინ შეიძლება ასაბუთებდეს სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ან იწვევდეს უფრო მაკარი სასჯელის შეფარდებას, როდესაც არსებობს ბრალეული ფსიქიკური დამოკიდებულება ამ მავნე შედეგის მიმართ. ამავდროს გაკრიტიკებულია ბურჟუაზიულ სისხლის სამართალში ფართოდ გავრცელებული შეხედულება პასუხისმგებლობის „ობიექტური პირობებისა“ და მძიმე შედეგის ობიექტური შერაცხვის შესახებ.

წინასიტყვაობა

წინამდებარე ნაშრომი მიზნად ისახავს დასაბუთოს, რა მნიშვნელობა აქვს დანაშაულებრივი ქმედობის ცნებას დანაშაულის ზოგადი ცნების აგებისათვის და რა როლს ასრულებს დანაშაულებრივი ქმედობა საზოგადოებრივი საშიშროების არსებობისა და მისი ხარისხის დადგენისათვის.

მაშინ როცა სოციალისტური სისხლის სამართლისათვის არ არსებობს პასუხისმგებლობა ლიტონი განზრახვისათვის და ადამიანი შეიძლება დაისაჯოს მხოლოდ ნების გარეგანი გამოვლინებისათვის, რაც ზიანს აყენებს ან საფრთხეს უქმნის სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობას, ბურჟუაზიული სამართლის თეორეტიკოსები დრო და დრო აყენებენ ახალ-ახალ თეორიებს, რომელთა მიზანია ამ დემოკრატიული პრინციპის გათელვა და სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სფეროში აშკარა თუ ფარული ფორმით სუბიექტივიზმის დანერგვა.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ბურჟუაზიული სისხლის სამართლის თეორიაში გაბატონდა ეგრეთწოდებული „ფინალური მოძღვრება მოქმედების შესახებ“, რომელიც უკანასკნელ წლებში დასავლეთ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკაშიც დაინერგა. ამ „მოძღვრების“ ავტორები ამტკიცებენ, რომ მათ გადატრიალება შეიტანეს სისხლის სამართლის ძირითად ცნებათა განსაზღვრებაში და რომ ისინი სრულიად ახალ საფუძველზე აგებენ დანაშაულის სისტემას. ნაშრომში ნაჩვენებია, რომ ფინალური მოძღვრება დანაშაულის შესახებ, რომელსაც განზრახვის ცნება მოქმედების ცნებაში გადააქვს, ამით იმას აღწევს, რომ უგულებელყოფს ქმედობის ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას და პასუხისმგებლობის საყრდენად მარტოოდენ პიროვნების სუბიექტურ მიზნებას და ზრახვებს აცხადებს.

ნაშრომში გარკვეულია აგრეთვე დანაშაულის შედეგის ცნება, დადგენილია დანაშაულის შემადგენლობათა სახეები იმისდა მიხედვით, არის თუ არა მათში გათვალისწინებული შედეგი და, ბოლოს,

ვამოკვლევულია შედეგის როლი დანაშაულის საზოგადოებრივი სა-
შიშროების ხარისხის განსაზღვრისა და სასჯელის ზომის დადგენი-
სათვის. ნაშრომში ნაჩვენებია, რომ მანვე შედეგი, იმისდა მიუხედა-
ვად, დანაშაულის შემადგენლობის ელემენტია იგი თუ მისი დამაკ-
ვალიფიცირებელი გარემოება, მხოლოდ მაშინ შეიძლება იწვევდეს
სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როდესაც იგი სუბიექ-
ტის ბრალითაა მოცული. ამის საწინააღმდეგოდ, ბურჟუაზიულ
სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში, ისევე როგორც კაპიტა-
ლისტური ქვეყნების სასამართლო პრაქტიკაში, უკანასკნელ წლებ-
ში სულ უფრო მეტი დამცველები გაუჩნდა პასუხისმგებლობის
„ობიექტური პირობებისა“ და მძიმე შედეგის ობიექტური შერაცხ-
ვის იდეას, რაც თვით ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს აიძულებს
დაადასტუროს „ბრალის პრინციპის კრიზისი“. ნაშრომში ნაჩვენე-
ბია ამ ტენდენციის განსაკუთრებული გაძლიერება გერმანიის ფე-
დერაციული რესპუბლიკის სისხლის სამართლის მეცნიერებასა და
სასამართლო პრაქტიკაში.

თავი პირველი

ქმედობა როგორც ადამიანის ნებელობითი ქცევა

§ 1. ქმედობა როგორც დანაშაულის შემაღენლობის აუცილებელი ელემენტი და პასუხისმგებლობის საფუძველი

დანაშაულის შემადგენლობის ძირითად ელემენტს წარმოადგენს მოქმედება ან უმოქმედობა, ზუსტად განსაზღვრული სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლის დისპოზიციაში. დანაშაულის შემადგენლობის ამ ძირითადი ელემენტის გარშემო თავმოყრილია მისი დანარჩენი ნიშნები, მაგალითად, ნიშნები, რომლებიც დანაშაულის სუბიექტს, სუბიექტურ მხარეს და ა. შ. ახასიათებენ.

სსრკ-ის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-7 მუხლის (საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლის) თანახმად „დანაშაულად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა)“.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა უკავშირებს სასჯელის მუქარას მხოლოდ განსაზღვრულ კონკრეტულ გარეგან ქმედობას, რომელიც ხელყოფს სოციალისტურ საზოგადოებაში დამყარებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს, ვნებას აყენებს სოციალისტური მართლწესრიგით დაცულ ობიექტებს ან ჰქმნის მათი დაზიანების საფრთხეს. საბჭოთა სისხლის სამართალი არ ცნობს პასუხისმგებლობას „ლიტონი განზრახვისთვის“, „პირის ანტისოციალური“ ან „ანტისახელმწიფოებრივი განწყობისათვის“, თუ კი იგი საზოგადოებრივად საშიში ქმედობის ჩადენით არ გამოვლინდა. ამგვარად, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არის პასუხისმგებლობა ქმედობისათვის და არა სუბიექტის პირადი საშიშროებისათვის.

ამ დემოკრატიული დებულების საწინააღმდეგოდ, ბურჟუაზიულ იურისპრუდენციაში ფართოდ არის გავრცელებული ე. წ. სიმპტომატური შეხედულება დანაშაულზე, რომელსაც ტეზარი და კოლმანი ასაბუთებდნენ, ხოლო განსაკუთრებით თავგამოდებით სოციოლოგიური სკოლის მიმდევრები იცავდნენ. სიმპტომატური შეხედულების თანახმად, ქმედობა, ადამიანის ნების გარეგანი გამოვლინება, წარმოადგენს მხოლოდ სიმპტომს, მხოლოდ საბაბს მოქმედის პიროვნების შეფასებისათვის. ისჯება მოქმედის გახწყობა, ქმედობაში გამოვლინებული, და არა თვით ქმედობა!¹

რეაქციული შეხედულება, რომელიც სჯის არა ქმედობას, არამედ პიროვნების ფსიქიკურ განწყობას, სასტიკად გააკრიტიკეს თავის დროზე მარქსიზმის კლასიკოსებმა. 1843 წელს, პროგრესული ბურჟუაზიული გაზეთის „Leipziger Allgemeine Zeitung“-ის აკრძალვასთან დაკავშირებით, კ. მარქსი წერდა: „...არავინ არ შეიძლება დაატუსაღონ, ან არავის არ შეიძლება წაართვან თავისი საკუთრება ან სხვა იურიდიული უფლება თავისი მორალური ხასიათის საფუძველზე, თავისი პოლიტიკური და რელიგიური რწმენის საფუძველზე... ჩვენ მოვითხოვთ ხელშეუხებელ სამართლებრივ მდგომარეობას ყოველი უვარგისი არსებისათვის არა იმიტომ, რომ იგი უვარგისია, არამედ იმდენად, რამდენადაც მისი მანკიერება რჩება მის აზრთა წყობის ფარგლებში, რომლისთვისაც არ არსებობს არც ტრიბუნალი, არც კოდექსი. ამრიგად აზრთა ცუდ წყობას, რომლისთვისაც არ არსებობს ტრიბუნალი, ჩვენ ვუპირისპირებთ ცუდ ქმედობებს. რომელთათვისაც, თუ ისინი კანონსაწინააღმდეგონი არიან, არსებობს ტრიბუნალი და სასჯელთა დებულება“².

აღნიშნული დემოკრატიული პრინციპი საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკაში განუხრელად ხორციელდება. ჯერ კიდევ 1925 წ. რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საკასაციო კოლეგიის ერთ-ერთ განჩინებაში მითითებული იყო, რომ „არც აზრი, არც სურვილი სიხლისსამართლებრივი წესით არ დაისჯება, არამედ მხოლოდ ქმედობა, უშუალოდ მიმართული დანაშაულებრივი განზრახ-

¹ იხ. O. Tesaz, Die symptomatische Bedeutung der verbrecherischen Verhaltens. Abhandlungen des kriminalistischen Seminars an der Universität Berlin. Neue Folge. 5. Band, 3. Heft, Berlin, 1907; Kollmann, Die Stellung des Handlungsbegriffs im Strafrechtssystem, Strafr. Abh. H. 91, 1908.

² К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. I, стр. 182—183.

ვის განხორციელებაზე...“³. იმავე იდეამ თავისი გამოხატულება ქპო-
ვა რსფსრ-ის იუსტსახკომისა და უმაღლეს სასამართლოს სადირექ-
ტივო წერილში 1926 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის გამოყე-
ნების შესახებ: „მარტოოდენ ლიტონი განზრახვა, დანაშაულის ჩა-
დენის ლიტონი სურვილი, რომელიც კონკრეტულ მოქმედებაში არ
გამოვლინებულა, დანაშაულს არ წარმოადგენს და სოციალური და-
ცვის ღონისძიებათა გამოყენებას არ იწვევს“⁴. იგივე დებულება უფ-
რო საფუძვლიანადაა დასაბუთებული სსრკ-ის უმაღლეს სასამართ-
ლოს პლენუმის 1946 წლის 12 ივლისის დადგენილებაში. „სასჯე-
ლი, — ნათქვამია ამ დადგენილებაში, — შეიძლება გამოყენებულ
იქნეს სასამართლოს მიერ განზრახი ან გაუფრთხილებელი ბრალის
არსებობისას იმ პირის მიმართ, ვინც განსაზღვრული საზოგადოებ-
რივად საშიში ქმედობა ან უმოქმედობა ჩაიდინა“⁵.

ამგვარად, ადამიანის კონკრეტული ქმედობა წარმოადგენს იმ
ძირითად ნიშანს, რომლის გარეშე სოციალისტურ სისხლის სამარ-
თალში არ არსებობს დანაშაულის ცნება და, მაშასადამე, არ არჩე-
ვობს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა. ადამიანი ისჯება
ქმედობისათვის, რომელიც მან ჩაიდინა, და ამის შეაბამისად ქმე-
დობა წარმოადგენს არა მარტო სისხლისსამართლებრივი პასუხის-
მგებლობის აუცილებელ და არსებით პირობას, არამედ აგრეთვე ამ
პასუხისმგებლობის მოცულობის განმსაზღვრელ ერთ-ერთ კონსტი-
ტუციურ ნიშანს.

§ 2. დანაშაულებრივი ქმედობა როგორც ადამიანის ნებალოგითი აქტი. ნებალოგითი ქცევის არსი

რამდენადაც დანაშაულებრივ ქმედობას ასეთი არსებითი მნიშე-
ნელობა აქვს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის,
სოციალისტურმა სისხლის სამართალმა უნდა შექმნას დანაშაულებ-
რივი ქმედობის ისეთი ცნება, რომელიც გამოსადეგი იქნება დანაშა-
ულის ყველა სახისა და ყველა გამოვლინებისათვის. სახელდობრ,
დანაშაულებრივი ქმედობის ცნება უნდა მოიცავდეს როგორც დადე-
ბით მოქმედებას, ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებას, როგორც
განზრახ დანაშაულებრივ ქმედობას, ისე გაუფრთხილებელს, რო-

³ «Сборник определенных уголовной-кассационной коллегии Верховного
Суда РСФСР 1925 г.», вып. I, М., 1925, стр. 154.

⁴ См. «Еженедельник советской юстиции» 1927 г. № 2, стр. 44.

⁵ «Сборник действующих постановлений Пленума Верховного Суда
СССР», М., 1958, стр. 55.

გორც დამთავრებულ დანაშაულს, ისე მომზადებას და მცდელობას და ა. შ.

დანაშაულებრივი ქმედობის ასეთი საერთო ცნება არის ქმედობა როგორც ადამიანის ნებისყოფის აქტი.

დებულება, რომ პასუხისმგებლობა შეიძლება დაკავშირებულ იქნეს მხოლოდ ადამიანის შეგნებულ და მიზანდასახულ მოქმედებასთან, ადამიანთა საზოგადოების განვითარების ისტორიული პროდუქტია.

სამართალი, საერთოდ, და სისხლის სამართალი, კერძოდ, არეკულირებს მხოლოდ ადამიანთა საზოგადოებრივ ურთიერთობებს. სამართლებრივი ნორმები ადამიანებს მიმართავენ და მათგან მოითხოვენ ნორმის შესაბამის ქცევას. სოციალისტური სამართლის ნორმის ადრესატად ითვლება ადამიანი როგორც ცნობიერი არსება, რომელსაც შეიძლება მოეთხოვოს, რომ მან თავისი ქცევა საზოგადოების ინტერესების, სოციალისტური თანაცხოვრების წესების შესაბამისად წარმართოს. ამიტომ გასაგებია, რომ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს არა ადამიანის ყოველგვარ მოქმედებას, არამედ მხოლოდ სპეციფიკურ ადამიანურ მოქმედებას, ე. ი. შეგნებულ მიზანდასახულ საქციელს, რომლის ჩადენის დროსაც ადამიანი გამოდის როგორც გონიერი არსება, რომელსაც უნარი აქვს გაიგოს და შეასრულოს მართლწესრიგის მოთხოვნანი. ამიტომ საჭიროა უპირველესად ყოვლისა დადგინდეს ნებელობითი ქცევის არსი და მისი შემადგენელი ელემენტები.

ნებელობითი ქცევის უნარი ადამიანს შეუძლებდა შრომის პროცესში, ე. ი. პროცესში, „რომელშიც ადამიანი თავისი საკუთარი მოქმედებით მოსაშუალოებს, აწესრიგებს და კონტროლს უწევს ნივთიერებათა ცვლას თავისა და ბუნებას შორის“⁶. თავისი ნებელობითი ქცევით ადამიანი ზემოქმედებას ახდენს გარემო სამყაროზე და ცვლის მას. მარქსიზმი არ უარყოფს, რომ ბუნებაზე ზემოქმედებას მარტო ადამიანი როდი ახდენს; პირიქით, იგი თვლის, რომ გეგმაზომიერი მოქმედების უნარი ცხოველსაც აქვს. „მაგრამ ვერც ერთი ცხოველის ვერავითარმა გეგმაზომიერმა მოქმედებამ ვერ შეძლო ბუნებაზე თავისი ნებისყოფის დალი დაეჩნია. ეს მხოლოდ ადამიანმა შეძლო“⁷.

⁶ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, სახელგამი, 1954, გვ. 227.

⁷ კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, ტ. II, თბ., 1964, გვ. 99.

ადამიანის არსებითი განსხვავება ცხოველისაგან იმაში გამოიხატება, რომ ადამიანს აქვს უნარი შეგნებულ, მიზანსწრაფულ მოქმედებას, რისი მეშვეობითაც იგი ცვლის გარეშე სამყაროს წინასწარ დასახული მიზნისა და შედეგინილი გეგმის შესაბამისად. კ. მარქსი წერდა: „ობობა ასრულებს ისეთ ოპერაციებს, რომელნიც ფეიქრის ოპერაციებს მოგვაგონებენ, და ფუტკარი თავისი ფიქის უჯრედების აშენებით ბევრ ხუროთმოძღვარს გააწილებს. მაგრამ რაც ყველაზე მდარე ხუროთმოძღვარს იმთავითვე საუკეთესო ფუტკრისაგან განსხვავებს, ეს ის გარემოებაა, რომ ხუროთმოძღვარმა, ვიდრე ფიქის უჯრედს ააშენებდეს, უკვე თავის თავში ააშენა იგი“⁸.

შეგნების მომენტის გამო კავშირი გარეშე სიტუაციის იმპულსებსა და ადამიანის ნებელობით მოქმედებას შორის უშუალო და ერომნიშვნელი კი არ არის, არამედ გაშუალებულია შეგნების მომენტით. ადამიანში წარმოშობილი აქტუალური მოთხოვნილება ნებელობითი აქტის დროს უშუალოდ როდი გადადის მოძრაობაში⁹. ნებისყოფა მოქმედებისათვის საჭირო ენერგიას სხვა წყაროებში ნახულობს და არა აქტუალური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების უშუალო იმპულსში. ნებელობითი აქტის ჩადენის დროს ადამიანი ჯერ შეიგნებს ამ მოთხოვნილებას, განსაზღვრავს თავისი მოქმედების მიზანს, დასახავს სხვადასხვა გზებს მის მისაღწევად, შეაფასებს ამ გზებს და ბოლოს მოქმედებს ამ შეფასების შედეგების შესაბამისად. გარეშე სამყაროს მოვლენები ადამიანზე უშუალოდ კი არ მოქმედებენ, არამედ მოტივად გარდაქმნილ წარმოდგენათა მეშვეობით. ადამიანი აფასებს ამ მოტივებს, შეგნებულად აწონ-დაწონის მათ და მხოლოდ ამის შემდეგ იღებს გადაწყვეტილებას იმოქმედოს. თანაც მოტივების აწონ-დაწონის დროს ადამიანს შეუძლია დაუსხლტეს ზოგიერთი მოტივის ზეგავლენას და თავისი ქცევა სხვა მოტივებს დაუმორჩილოს. მას შეუძლია ჩაიკლას ერთი სურვილი და აღიძრას სხვა, თუნდაც უფრო შორეული და უშუალო იმპულსთან კავშირში არმყოფი. მაშინ, როდესაც იმპულსურ აქტში მოქმედებს

⁸ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 228.

⁹ ეს მომენტი იმდენად მნიშვნელოვანია ნებელობითი ქცევის ცნებისათვის, რომ აკად. დ. უზნაძის აზრით, ნებისყოფის პრობლემა ნების სწორედ ამ თავისებურებაში მდგომარეობს და ამიტომ ფსიქოლოგიამ განსაკუთრებით უნდა გამოარკვიოს იმ სპეციფიკური წყაროს ბუნება, საიდანაც ნება მოქმედების ენერგიას იღებს (იხ. დ. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია, თბილისი, 1940, გვ. 145).

თვით იმპულსი, რომელიც მთელ მოძრაობას იმორჩილებს, ნებელობით აქტში მოქმედებს სუბიექტი, რომელიც შეგნებულად და გეგმაზომიერად არეგულირებს თავის მოქმედებას წინასწარ დასახული მიზნის შესაბამისად¹⁰.

ნებელობითი აქტის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მომენტი იმაში მდგომარეობს, რომ ადამიანი ერთგვარად გამოჰყოფს თავის თავს ობიექტური გარეშე სამყაროსაგან, უპირისპირებს მას თავის თავს, გააობიექტურებს თავის მომავალ ქცევას მანამდე, ვიდრე მოქმედებას დაიწყებდეს, თავის გონებაში შეცვლის ობიექტს, რომელიც საჭიროა მისი მოთხოვნილების დასაკმაყოფილებლად. სუბიექტსა და ობიექტურ გარეშე სამყაროს შორის არსებული წინააღმდეგობა, რომელიც ნებელობის პროცესში გამოვლინდება როგორც წინააღმდეგობა მოქმედების მიზანსა და ამ მიზნის დაკმაყოფილებისათვის განკუთვნილ ობიექტს შორის, მოისპობა (დაიძლევა) ქმედობის მომენტში, ე. ი. მიღებული გადაწყვეტილების შესრულების მომენტში. „შრომის პროცესის დასასრულს ვღებულობთ შედეგს, რომელიც ამ პროცესის დაწყებისას მუშის წარმოდგენაში, მასხადადამი, იდეალურად უკვე არსებობდა“¹¹.

ამრიგად, ადამიანის ნებელობითი მოქმედება შეიძლება განვსაზღვროთ როგორც ადამიანის შეგნებულ მიზანსწრაფვულ შემოქმედება მის გარემოცველ ობიექტურ სამყაროზე.

როგორც ამ განსაზღვრებიდან ჩანს, ნებელობით მოქმედებაში ორი მხარეა — ობიექტური და სუბიექტური. მოქმედების სუბიექტური ანუ ფსიქოლოგიური მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ მოქმედება განსაზღვრულ მიზანს ისახავს და განსაზღვრული მოტივებით არის წარმართული. მოქმედების შეგნებულ მიზანი, — წერს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. ლექშასი, — „პიროვნების იმ შინაგან განწყობას წარმოადგენს, რომელმაც წარმართა იგი ამ მოქმედებისაკენ, რომელიც ამგვარად შესაბამის ობი-

---

¹⁰ უშუალო სიტუაციის იმპულსებისაგან გათავისუფლება და საკუთარ თავზე ბატონობის უნარი არ ნიშნავს იმას, რომ ადამიანის მოქმედება აბსოლუტურად არ არის დეტერმინირებული. ადამიანის ნებელობითი მოქმედება, ისევეა მიზეზობრივად განპირობებული, როგორც მისი სხვაგვარი მოქმედება მაგრამ ამ მიზეზობრიობას განსაკუთრებული, სპეციფიკური ხასიათი აქვს, ვინაიდან იგი გაშუალებულია ცნობიერების მომენტით.

¹¹ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 228.

ექტურ პროცესში გადავიდა და მოქმედების შინაარსად გადაიქცა¹². მოქმედების ობიექტური მხარე მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანი ზემოქმედებას ახდენს ობიექტურ გარეშე სამყაროზე ნებისყოფის გარეგანი გამოვლინებით, ე. ი. დადებითი მოქმედებით ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებით. მაშასადამე მოქმედება არ ამოიწურება არც მარტო შინაგანი მხარით, არც მარტო სხეულის მოძრაობით. იგი ობიექტური და სუბიექტური მომენტების დიალექტიკურ ერთიანობას წარმოადგენს.

ნებელობითი მოქმედების არსი შეიძლება გაგებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ გათვალისწინებული იქნება ადამიანის დამოკიდებულება გარეშე სამყაროსთან, საზოგადოებასთან, სხვა ადამიანთან, ვინაიდან თავისი ნებელობითი მოქმედებით ადამიანი ურთიერთობას ამყარებს სხვა პირებთან, საზოგადოებასთან. „როდესაც თვით მოქმედი სუბიექტი შეიცნობს მოქმედებას თავის ამ თვისებაში, მაშინ მოქმედება ქცევად გადაიქცევა. ქცევა — ისეთი მოქმედებაა, რომელსაც თვით მოქმედი სუბიექტი აღიქვამს და შეიცნობს როგორც საზოგადოებრივ აქტს, როგორც სუბიექტის გამოვლინებას, რომელიც გამოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას სხვა ადამიანებთან“¹³.

როგორც დავინახეთ, ნებელობითი მოქმედების ობიექტური მხარე გულანახმობს ქცევას (მოქმედებას ან უმოქმედობას), რომელიც ზემოქმედებას ახდენს ობიექტური გარეშე სამყაროს განსაზღვრულ ობიექტზე დასახული მიზნის რეალიზაციისათვის. თავის თავად ცხადია, ადამიანმა მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეძლოს ზემოქმედება ობიექტურ გარეშე სამყაროში არსებულ ობიექტზე, თუ იგი გამოიყენებს განსაზღვრულ საშუალებებს, რომლებიც ამ გარესამყაროს ეკუთვნიან და გარეშე კანონზომიერებას ემორჩილებიან. ადამიანი „სარგებლობს ნივთთა მექანიკური, ფიზიკური და ქიმიური თვისებებით, რათა, თავისი მიზნის შესაბამისად, გამოიყენოს ისინი როგორც ძალა-საშუალებანი სხვა ნივთებზე ზემოქმედებისათვის“¹⁴. შრომის პროცესის გამოკვლევისას კ. მარქსი იძლევა შრომის საშუალებათა კლასიკურ განსაზღვრებას, რომელიც საზოგადოდ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ადამიანის შეგნებული მიზანდასახული საქმიანობის ახსნისათვის. შრომის საშუალება, კ. მარქ-

¹² J. Lekschas, Die Lehre von der Handlung unter besonderer Berücksichtigung strafrechtlicher Probleme, Berlin, 1953, S. 39.

¹³ С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 543

¹⁴ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I., 1954, გვ. 229.

სის აზრით. — ეს არის „ნივთი ანუ კომპლექსი ნივთებისა, რომელთაც მუშა თავისსა და შრომის საგანს შორის ათავსებს და რომელნიც მისთვის ამ საგანზე მისი ზემოქმედების გადამტანის როლს ასრულებენ“¹⁵. შრომის უმარტივეს, ყველაზე უფრო პრიმიტიულ საშუალებებად კ. მარქსი თვლის ბუნებრივ ორგანოებს, რომლებიც ადამიანის სხეულს ეკუთვნიან, — ე. ი. ხელს, ფეხს, თავსა და თირბუს. ადამიანს შრომის საშუალებად შეუძლია გამოიყენოს ესეთი საგნებიც, რომელნიც თვით ბუნებაში ადამიანისაგან დამოუკიდებლად არსებობენ. ეს, ბუნებაში მოცემული საგნები, თავისდა თავად როდი წარმოადგენენ საშუალებას; თვით ადამიანი გადააქცევს მათ საშუალებად, რამდენადაც თავისი მიზნებისათვის იყენებს. „ამრიგად, საგანი, მოცემული თვით ბუნების მიერ, იქცევა მისი მოქმედების ორგანოდ, რომელსაც იგი თავისი საკუთარი სხეულის ორგანოებს უმატებს და ამით, წინააღმდეგ ბიბლიისა, თავის ბუნებრივ სხეულს აგრძელებს“¹⁶. დაბოლოს ადამიანმა დასახული მიზნის განხორციელებისათვის შეიძლება გამოიყენოს მის მიერ სპეციალურად შექმნილი საშუალებანიც, რომელნიც ამგვარად თვით არიან პროდუქტი მისი მიზანშეწონილი, შრომითი საქმიანობისა. თანაც ადამიანს ძალუძს ისე გამოიყენოს ეს საშუალებანი გარეშე ობიექტურ სამყაროზე ზემოქმედებისათვის, რომ თვით უშუალოდ არ ჩაერიოს ამ ზემოქმედების პროცესში. ამ საკითხზე კ. მარქსს ჰეგელის შემდეგი სიტყვები მოყავს: „გონება ისევე ხერხიანია, როგორც ძალოვანი. ხერხიანობა საერთოდ მდგომარეობს იმ მეშვეობითი სახის მოქმედებაში. რომელიც, აიძულებს რა ობიექტებს მათი ბუნების შესაბამისად ზემოქმედება მოახდინონ ერთმანეთზე და ურთიერთ დამუშავება განიცადონ, ისე რომ თვითონ უშუალოდ ამ პროცესში არ ერევა, — მაინც მხოლოდ თავის მიზანს ახორციელებს“¹⁷.

საბჭოთა სისხლისამართლებრივ ლიტერატურაში სადავოა ის საკითხი, ეკუთვნის თუ არა ადამიანის მოქმედების საშუალება თვით მოქმედების ცნებას, თუ იგი მოქმედების ცნებაში არ შედის. დადებით პასუხს ამ კითხვაზე პროფ. ნ. ღურმანოვი იძლევა. მისი აზრით, რამდენადაც ადამიანის მიერ გამოყენებული საშუალებანი „მისი გავრძელებული ორგანოები“ არიან, ამდენად ისინი „არ უპირისპირდებიან მას როგორც დამოუკიდებელი ძალები, არ წარმოადგენენ შედეგის წარმოქმნის პირობებს მის საქმიანობასთან ერთად, ისინი მხოლოდ და მხოლოდ თვით ადამიანისა და მისი საქმიანო-

15 კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 229.

16 იქვე, გვ. 229—230.

17 იქვე, გვ. 229.

ბის ნაწილი არიან¹⁸. აქედან პროფ. ნ. დურმანოვი იმ დასკვნას აკეთებს, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის ცნება „მოიცავს არა მარტო ადამიანის სხეულებრივ მოძრაობას, არამედ აგრეთვე იმ ძალებსაც, რომელთაც იგი იყენებს და იმ კანონზომიერებებს, რომლებითაც იგი სარგებლობს“¹⁹.

ამ შეხედულებას ბოლო დროს პროფ. ა. პიონტოვსკიც მიემხრო. მისი აზრითაც, მოქმედება არ ამოიწურება სხეულის მოძრაობით. სხეულებრივი მოძრაობა, თავისთავად აღებული, იმ კონკრეტული პირობების გარეშე, რომელშიც მას აღვილი ჰქონდა, იმ საშუალებებისაგან მოწყვეტით, რომელნიც პიროვნებამ გამოიყენა, და იმ ცვლილებების მხედველობაში მიუღებლად, რაც მას მოჰყვა, ლიტონ აბსტრაქციას წარმოადგენს²⁰.

საბჭოთა კრიმინალისტიკის მეორე ნაწილი, ერთი მხრით, უდავოდ აღიარებს იმ დებულებას, რომ რამდენადაც ადამიანის ქცევა გამოიხატება ადამიანის ზემოქმედებაში ობიექტურ გარეშე სამყაროზე, ამდენად ადამიანს არ შეუძლია იმოქმედოს ისე, რომ მხედველობაში არ მიიღოს ამ გარეგანი პროცესის კანონზომიერებანი და არ გამოიყენოს ბუნების კანონები, მაგრამ, მეორე მხრით ამ კრიმინალისტიკებს სწორად არ მიაჩნიათ გარე სამყაროს კანონზომიერებათა და, მაშასადამე, მოქმედების საშუალებათა თვით მოქმედების ცნებაში შეტანა. „ადამიანის მოქმედება მის ნებაზეა დამოკიდებული, — წერს ნ. კუზნეცოვა, — ხოლო გარეშე სამყაროს კანონზომიერებანი დამოუკიდებელია ადამიანის შეგნებისა და ნებისაგან“²¹. ასე, მაგალითად, მკვლელობის დროს ადამიანს შეუძლია გამოიყენოს ცეცხლმსროლელი იარაღი, მიიღოს რა მხედველობაში მისი ზემოქმედება და ისარგებლოს რა ამ ზემოქმედების კანონზომიერებით. მაგრამ ყველა ეს გარეგანი პროცესი—თოფის წაძლის აფეთქება, ტყვიის გავარდნა და ა. შ. ადამიანის მოქმედების ნაწილად ვერ გადაიქცევა. მით უფრო უმართებულო იქნებოდა ადამიანის მოქმედებისათვის მიგვეკუთვნებია სხვა ადამიანთა მოქმედება, რომელსაც პირველი მოქმედი მხედველობაში იღებდა თავისი ნებელობით ქცევის დროს, როგორც ამას მ. კოვალიოვი და პ. ვას-

18 Н. Д. Дурманов, Общие основания причинной связи в уголовном праве, «Вопросы уголовного права», Сборник I, М., 1945, стр. 49.

19 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 54.

20 об. А. А. Понятковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 173.

21 Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 11.

კოვი აკეთებენ. ეს უკანასკნელნი არა მარტო განზრახი, არამედ აგრეთვე გაუფრთხილებელი ქმედობის შემადგენელ ნაწილად თვლიან ყველა ძალას და გარემოებას, რომელნიც სუბიექტმა თავისი განზრახი თუ გაუფრთხილებელი მოქმედებით მოძრაობაში მოიყვანა და რომლებმაც პირველი სუბიექტის მოქმედებასთან ერთად ერთობლივად გამოიწვიეს საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა²². როგორც ვ. კულრიავეცივი მიუთითებს, მოქმედების ცნების ასეთი გაფართოება არა მარტო თეორიულად არ არის სწორი, არამედ პრაქტიკულადაც მიუღებელია; სახელდობრ, მან შეიძლება სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის მეტაქმეტი გაფართოება გამოიწვიოს²³.

ჩვენი აზრით, ამ საკითხის სწორად გადაწყვეტისათვის შეიძლება გამოყენებულ იქნეს კ. მარქსის დებულებანი შრომის პროცესის შესახებ. კ. მარქსი წერდა: „შრომის პროცესის მარტივი მომენტებია: მიზანშეწონილი მოქმედება, ანუ თვით შრომა, შრომის საგანი და შრომის საშუალებანი“²⁴.

ამგვარად, კ. მარქსი შრომის პროცესში სამ მომენტს განასხვავებს: ა) ადამიანის მიზანშეწონილ მოქმედებას, ან თვით შრომას, რომელშიც მან შეაქვს, ერთის მხრივ სუბიექტური მომენტები — ე. ი. მიზნის დასახვა და ნებისყოფის სხვა ელემენტები, ხოლო, მეორე მხრივ — ობიექტური მომენტები, ე. ი. იმ ორგანოების დაძაბვა, რომელთა მეშვეობით ადამიანი მოქმედებს; ბ) შრომის საგანს, ე. ი. იმ მასალას, რომელზედაც ზემოქმედებას ახდენს ადამიანი შრომის პროცესში და გ) შრომის საშუალებებს, ე. ი. იმ ნივთებს, რომელთა მეშვეობითაც ადამიანი ზემოქმედებას ახდენს შრომის საგანზე და რომელთა რიცხვს კ. მარქსი შრომის პროცესის განხორციელებისათვის აუცილებელ ყველა მატერიალურ პირობას აკუთვნებს (ამ უკანასკნელთ კი მარქსი უწოდებს შრომის პროცესის საშუალებებს უფრო ფართო მნიშვნელობით). როგორც ზემონათქვამიდან ჩანს, კ. მარქსი შრომის პროცესიდან გამოჰყოფს თვით შრომას თავისთავად და ამ უკანასკნელში შრომის საშუალებანი და საგანი არ შეაქვს.

კ. მარქსის ეს დებულება შრომის პროცესის შესახებ შეიძლება გამოვიყენოთ საზოგადოდ ადამიანის ყოველი მიზანდასახული მო-

---

22 М. И. Ковалев, П. Т. Васьков, Причинная связь в уголовном праве, М., 1958, стр. 42—44.

23 В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 79—80.

24 კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. I., 1954, გვ. 228.

ქმედების ასახსნელად. თუ ადამიანის მიზანშეწონილი მოქმედების მთელ პროცესს ავიღებთ, იგი შეიძლება შემდეგ შემადგენელ ელემენტებად დავეყოთ: ადამიანის შეგნებული მოქმედება, გარე სამყაროს ობიექტი, რომელზედაც მიმართულია ეს მოქმედება და მოქმედების საშუალებანი. როგორც ჩანს, ასევე უნდა იქნეს აგებული დანაშაულებრივი ქმედობის ცნებაც.

ამ კონცეპციას, რომელიც უშუალოდ გამომდინარეობს კ. მარქსის დებულებიდან შრომის პროცესის შესახებ, სავსებით შეესაბამება გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის იურისტის ი. ლექშასის შეხედულება, რომელიც განასხვავებს ერთმანეთისაგან მოქმედებას და მოქმედების მთელ პროცესს. მოქმედების პროცესს, ლექშასის აზრით, ეკუთვნის თვით სუბიექტი, მოქმედება როგორც ადამიანის შეგნებული მიზანწარმართული ზემოქმედება გარეშე სამყაროზე, მოქმედების საშუალებანი და ობიექტი, რომელზედაც მიმართულია მოქმედება და რომელშიც უნდა მოხდეს სასურველი ცვლილება, ე. ი. ის შედეგი, რისთვისაც ადამიანი იღწვის. რაც შეეხება მოქმედებას, ი. ლექშასი მას სავსებით სწორად აკუთვნებს ადამიანის შეგნებულ მიზანს, შინაგან განწყობას, რომელმაც გამოიწვია მასში მოქმედების სურვილი, და ამ საქმიანობის ობიექტურ გამოვლინებას, ე. ი. ადამიანის გარეგან მოქმედებას ანუ უძოქმედებას²⁵.

აქედან თანამიმდევრულად გამომდინარეობს, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის საშუალებანი თუმცა დანაშაულის განხორციელების მთელი პროცესის შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენენ, მაგრამ თავისთავად მოქმედების ცნებაში არ შედიან და ამიტომ წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ მათზე სპეციალურად არ შეეჩერდებით.

რამდენადაც ნებელობითი ქცევის უნარის წყალობით ადამიანს შეუძლია დაუსხლტეს უშუალო სიტუაციის იმპულსთა ზეგავლენას და თავისი მოქმედება საზოგადოებრივი ცხოვრების ნორმათა მოთხოვნებს დაუმორჩილოს, ამდენად სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება დაკავშირებულ იქნეს სწორედ ადამიანის ნებელობით ქცევასთან. პირიქით, სისხლის სამართალმა არ შეიძლება მხედველობაში მიიღოს ისეთი მოქმედება, რომელიც ადამიანის ნებისყოფის გამოვლინებას არ წარმოადგენს.

ზემოაღნიშნულის გამო, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დაკავშირებული იქნეს რეფლექტორულ მოქმედებასთან, რომელიც ავტომატურად, უშუალო ფიზიოლოგიური გა-

²⁵ J. Lekschas, Die Lehre von der Handlung unter besonderer Berücksichtigung strafrechtlicher Probleme, Berlin, 1953, S. 39.

ლიზიანების შედეგად, ადამიანის შეგნებული კონტროლის გარეშე ხორციელდება. თუ, მაგალითად, ტრამვის ძლიერი და უეცარი მოძრაობის შედეგად ა., რომელიც ტრამვის ბაქანზე იდგა, ტრამვიდან ჩამოვარდნის დროს, თანდაყოლილი რეფლექსის გამო, ავტომატურად ხელს წაავლებს მოქალაქე ბ.-ს და იმასაც გადმოიყოლებს, ასევე მოძრაობით გამოწვეული მავნე შედეგისათვის ა. სისხლის სამართლის წესით პასუხს არ აგებს, ვინაიდან მას ნებელობითი მოქმედება არ ჩაუდენია.

ნებელობითი მოქმედება გამორიცხულია აგრეთვე დ ა უ ძ ლ ე ვ ე ლ ი ძ ა ლ ი ს დროს (ეგრეთწოდებული *vis absoluta*), ე. ი. ისეთი სხეულებრივი მოძრაობის დროს, როდესაც სუბიექტი გარეგანი ძალის უნებისყოფო იარაღს წარმოადგენს. მაგალითად, ვინმე ხელს მოუჭერს მეორე პირს ხელზე და ფიზიკურად აიძულებს მას ხელი მოაწეროს ყალბ დოკუმენტს. ასეთ შემთხვევაში მოქმედებს არა ის, ვინც ფიზიკური ძალდატანების გამო იძულებული იყო ხელი მოეწერა ყალბ დოკუმენტზე, არამედ ის, ვინც ამ მიზნით ძალა გამოიყენა.

სხვაგვარად წყდება საკითხი ფ ს ი ქ ი კ უ რ ი ძ ა ლ ა დ ო ბ ი ს დროს (*vis compulsiva*) როდესაც მაიძულებელი უშუალო ფიზიკურ ზემოქმედებას კი არ ახდენს სუბიექტზე, არამედ მის ნ ე ბ ი ს ყ ო ფ ა ზ ე ზ ე გ ა ვ ლ ე ნ ი ს (მუქარის) მეშვეობით განსაზღვრავს სუბიექტის მოქმედებას თავისთვის სასურველი მიმართულებით.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტის აზრით, ფსიქიკური ძალადობა ისევე გამორიცხავს ნებელობის აქტს, როგორც ფიზიკური ძალადობა. ამ შეხედულებას იზიარებდა პროფ. ა. ტრაინინი. მისი აზრით, „ქმედობის სისხლისსამართლებრივი თვისება უარყოფილ უნდა იქნეს ისეთი მოქმედების დროსაც, რომელიც ჩადენილი იყო ნებისყოფის დამთრგუნველი ფ ს ი ქ ი კ უ რ ი ძ ა ლ ა დ ო ბ ი ს ზ ე გ ა ვ ლ ე ნ ი თ. პირი, რომელიც სიკვდილის უშუალო და აშკარა მუქარის ზეგავლენით მოქმედებს, ზოგიერთ შემთხვევაში შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც სხვისი ნების მექანიკური ამსრულებელი“²⁶. აღნიშნული დებულების დასამტკიცებლად ა. ტრაინინს შემდეგი მავალითი მოყავდა: მოლარემ სიკვდილით მუქარის ზეგავლენით გადასცა თავდამსხმელს სალაროს ნაღდი. ასეთ შემთხვევაში პროფ. ა. ტრაინინის აზრით, მოლარე გათავისუფლდება სისხლისა-

²⁶ А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 135.

მართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან არა იმიტომ, რომ იგი უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში იმყოფება, არამედ „იმიტომ, რომ არ არსებობს „მოქმედება“ სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით: პირი ემორჩილება ბოროტმოქმედს სიკვდილის მუქარის ზეგავლენით, იგი სხვისი ნებისყოფის ბრმა შემსრულებელია, იარაღია სხვის ხელში, და სწორედ ამიტომ შეიძლება წარმოიშვას საკითხი სასჯელის გაზოყენების შეუძლებლობის შესახებ“²⁷.

აღნიშნული შეხედულება, ჩვენის აზრით, სწორად ვერ აფასებს ფსიქიკური ძალადობის (მუქარის) ზეგავლენით ჩადენილი ქმედობის ფსიქოლოგიურ ბუნებას და ვერ იძლევა მის ზუსტ იურიდიულ კვალიფიკაციას.

ფსიქიკური ძალადობა არ გამოირიცხავს მოქმედების ნებელობით ხასიათს, არამედ იგი ჰქმნის უძლიერეს მოტივს გარკვეული მიმართულებით მოქმედების სასარგებლოდ. ამავე დროს პირს მაინც რჩება შესაძლებლობა უძლიერეს მოტივს (ამ შემთხვევაში — შიშს) სხვა მოტივი (მაგალითად, მოვალეობის გრძნობა) დაუპირისპიროს და მოქმედება არ ჩაიდინოს. ამგვარად ფსიქიკური ძალადობის ზეგავლენით ჩადენილი მოქმედების დროს ნებისყოფის მომენტი არ არის აბსოლუტურად გამორიცხული, არამედ მოტივაციის პროცესია შეზღუდული. ამიტომ თუ ფსიქიკური ძალადობით ჩადენილმა მოქმედებამ უფრო მნიშვნელოვანი სიკეთე დააზიანა, ვიდრე ის სიკეთეა, რომელსაც მოძალადე ემუქრებოდა, ანეთ შემთხვევაში, უკიდურესი აუცილებლობის ერთ-ერთი ძირითადი პირობის არარსებობის გამო, პირი არ ვათავისუფლდება პასუხისმგებლობისაგან. მაგალითად, თუ ვინმე მოკვლის მუქარით ვასცემს მტერს სახელმწიფოებრივ საიდუმლოებას, რომლის ვაცემამ სახელმწიფოს შეიძლება მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს, საიდუმლოს გამცემი, საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობის მიხედვით, არ იმყოფება უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობაში და არ ვათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაშასადამე, ფსიქიკური ძალადობის დროს მოქმედი შეიძლება ვათავისუფლდეს პასუხისმგებლობისაგან არ იმიტომ, რომ იგი არ მოქმედობს, არამედ მართოდენ უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობის საფუძველზე (თუ ამ უკანასკნელისათვის საჭირო პირობები არსებობს).

ნებელობითი ქცევა არ არის იმ შემთხვევაშიც, როდესაც პირი სხეულებრივი მოძრაობის ან უმოქმედობის დროს, რამაც მავნე შედეგი გამოიწვია, იმყოფებოდა უგონობის მდგომარეობაში, როდესაც გამორჩეულია თავის ტვინის მაკონტროლებელი საქმიანობა.

²⁷ იქვე, გვ. 329 შენიშვნა 1.

მაგალითად, ბოროტმოქმედებმა რკინიგზის დარაჯს დასაძინებელი წამალი დააღვინეს, რის გამოც ამ უკანასკნელმა ვერ შეძლო თავისი მოვალეობის შესრულება და ვერ აცნობა მემანქანეს მატარებლის მარცხის საფრთხის შესახებ. რკინიგზის დარაჯის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გამორიცხულია, ვინაიდან მის მიერ მოვალეობის შეუსრულებლობა არ წარმოადგენს ნებელობით ქცევას.

ყველა ჩამოთვლილ შემთხვევაში „გადამწყვეტია არა ამ პროცესების შემთხვევითი გარეგანი ფორმა, არამედ ის, რომ აღნიშნული პროცესების შედეგად ადამიანის გარეგანი მოძრაობა გაპირობებული არ არის მისი საზრიანი საქმიანობით ან, სპეციალური გამოთქმა რომ ვიხმაროთ, გარეგანი ქცევა გაპირობებული არ არის ადამიანის ნებით“²⁸.

განსაკუთრებულ პრობლემას წარმოადგენს აფექტის მდგომარეობაში ჩადენილი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის საკითხი. აფექტის მდგომარეობაში ჩადენილი მოქმედება იმპულსური მოქმედებაა, რომელსაც შეგნებული კონტროლის შედარებით სუსტი ხარისხი ახასიათებს²⁹. აფექტი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას არ გამორიცხავს, თუმცა იგი ბრალის შემამსუბუქებელ გარემოებად ითვლება³⁰. იბადება კითხვა: ხომ არ ეწინააღმდეგება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა აფექტში ჩადენილი ქმედობისათვის იმ დებულებას, რომ ეს პასუხისმგებლობა შეიძლება დაუკავშირდეს მხოლოდ ნებელობით ქცევას, რომლის დროსაც სუბიექტი თავისუფალია უშუალო სიტუაციის იმპულსებისაგან და მას უნარი აქვს შეგნებულად წარმართოს თავისი მოქმედება დაახლოებული მიზნის შესაბამისად? ამ კითხვაზე უარყოფითად უხდა ვუპასუხოთ.

²⁸ J. Lekschas. op. cit., p. 8.

²⁹ Б. М. Теплов, Психология, М., 1948, стр. 155.

³⁰ საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის 38 მუხლის მე-5 პუნქტი ითვალისწინებს აფექტს, როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელ ზოგად გარემოებას (დანაშაულის ჩადენა ძლიერი სულიერი აღელვების გავლენით, რაც გამოწვეულია დაზარალებულის არამართლზომიერი მოქმედებით), ხოლო სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში გათვალისწინებულია, როგორც სპეციალური შემადგენლობანი, განზრახი მკვლელობა, ჩადენილი ძლიერი სულიერი აღელვების მდგომარეობაში (მუხ. 106) და სხეულის განზრახი მძიმე ან ნაკლებად მძიმე დაზიანება, ჩადენილი ამავე მდგომარეობაში (მუხ. 113). ამ მუხლებით კვალიფიკაციისათვის აუცილებელია, რომ ძლიერი სულიერი აღელვება გამოწვეული იყოს დაზარალებულის კანონსწინააღმდეგო ძალადობით ან მძიმე შეურაცხყოფით დამნაშავეს ან მისი ახლობლების მიმართ.

უპირველესად ყოვლისა საჭიროა აღინიშნოს, რომ საერთო წესით აფექტი სავსებით როდი გამოირიცხავს ადამიანის შეგნებულ კონტროლს, არამედ მხოლოდ ასუსტებს მას. როგორც საბჭოთა ფსიქოლოგები მიუთითებენ, „სწორი არ იქნებოდა გვეფიქრა, თითქოს აფექტის მდგომარეობაში ადამიანი სრულიად არ შეიგნება იმას, რასაც იგი აკეთებს და თითქოს ამიტომ იმპულსური მოქმედებანი სავსებით მოკლებული არიან შეგნებულობას... იმპულსურ მოქმედებათა თავისებურებას მათი სრული შეუცნობლობა კი არ წარმოადგენს, არამედ მხოლოდ ის, რომ, ჯერ ერთი, არ არსებობს მოქმედების მიზნის ნათელი შეგნება და, მეორე: გაძნელებულია საკუთარი მოქმედების შეგნებული კონტროლი“³¹. იმპულსურ მოქმედებასაც თავისი დასაბამი ფსიქიკურ (შეგნებულ) პროცესში აქვს, მაგრამ იმპულსი გადადის მოქმედებაში საწინააღმდეგო წარმოდგენათა არარსებობის პირობებში, რის გამოც იმპულსურ მოქმედებაში არ გადადის მთელი პიროვნება, მისი ყველა პიროვნული თვისებებითა და მიზანდასახულობით, არამედ მხოლოდ ერთი უძლიერესი იმპულსი³². იმპულსური მოქმედება, რამდენადაც მასში, თუმცა. პრიმიტიულად, მაგრამ მაინც მოცემულია ნებელობის ელემენტი, არ გამოირიცხავს ამიტომ მოქმედებას. საბჭოთა ფსიქოლოგები აფექტში ჩადენილ მოქმედებას მიაკუთვნებენ ნებელობით მოქმედებათა სფეროს ფართო მნიშვნელობით.

ნათქვამს უნდა დაუმატოთ, რომ აფექტური მოქმედება, საბჭოთა ფსიქოლოგების აზრით, არ შეიძლება ჩაითვალოს ისეთ მოქმედებად, რომელიც არ შეიძლება იქნეს დაძლეული. მართალია, თვით აფექტური აფეთქების მომენტში ადამიანს ეკარგება თავისი მოქმედების წარმართვის უნარი და იგი მთლიანად აფექტის ბრკყალებშია მოქცეული, მაგრამ მას აქვს უნარი არ დაუშვას თავისი თავი აფექტურ აფეთქებამდე, არ მისცეს აფექტს განვითარების შესაძლებლობა. „ამიტომ, — წერს საბჭოთა ფსიქოლოგი ს. რუბინშტეინი, — საკითხი ასე კი არ უნდა დავაყენოთ: დასძლიეთ — როგორც გსურთ, — აფექტი, რომელმაც თქვენ უკვე შეგიპყროთ, და თქვენ არ დაუშვებთ უპასუხისმგებლო აფექტურ ქცევას როგორც დამთავრებული სახით უკვე გაფორმებული აფექტის გარეგან გამოხატულებას, არამედ ამგვარად: ნუ დაუშვებთ, რომ აღძრული აფექტი მოქმედების სფეროში შეიჭრას, და ამით თქვენ დასძლიეთ აფექტს, მოა-

31 ბ. ტეპლოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 157.

32 გერმანულ ფსიქოლოგიურ და სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში აფექტურ მოქმედებებს ამის გამო „Kurzschlußhandlungen“-ს უწოდებენ.

ცილებით თქვენში აღძრულ ემოციურ მდგომარეობას მის აფექტურ ხასიათს³³.

მაგრამ ზოგიერთ განსაკუთრებულ შემთხვევაში აფექტის მდგომარეობამ შეიძლება ცნობიერების ისეთი სრული დაკარგვა გამოიწვიოს, რომელიც სავსებით გამორიცხავს აზროვნების უნარს და შეგნებული კონტროლის რაიმე ნიშან-წყალს. ასეთ აფექტს პათოლოგიური აფექტი ეწოდება. პათოლოგიური აფექტის დროს არ არსებობს ნებელობითი მოქმედება, ვინაიდან ადამიანის თავის ტვინი ჰყარგავს თავის მაკონტროლირებელ უნარს და ამის გამო სუბიექტს არ წეუძლია უხელმძღვანელოს თავის მოქმედებას. მაშასადამე პათოლოგიური აფექტის დროს სისხლისაშამართლებრივი პასუხისმგებლობა სავსებით გამორიცხულია, მაშინ როდესაც ფიზიოლოგიური აფექტი შეიძლება მიღებულ იქნეს მხედველობაში, მხოლოდ როგორც ბრალის შემამსუბუქებელი გარემოება.

ნებელობითი მოქმედება გამორიცხული არ არის იმ შემთხვევებში, რომლებიც ლიტერატურაში ცნობილია: *actio libera in causa*-ს სახელწოდებით. ამ უკანასკნელთა არსი იმაში მდგომარეობს, რომ თუმცა წავენე შედეგის გამოწვევის მომენტში პირი უგონობის მდგომარეობაში იმყოფებოდა, მაგრამ ეს უგონო მდგომარეობა ბრალეულად არის გამოწვეული თვით მოქმედის მიერ. მაგალითად, მატარებლის მარცხის გამოწვევის მიზნით რკინიგზის მებისრე დათვრება ისე, რომ მატარებლის მოსვლის მომენტში შესაძლებლობა არა აქვს გადაიყვანოს ისარი ან დედა, ძუძუმწოვარა ბავშვისათვის ვნების მიყენების მიზნით, საწოლში ჩაიწვენს მას, რომ მოგუდოს ძილში. ასეთ შემთხვევებს შეიძლება ადგილი ჰქონდეს როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებელი ქმედობის დროს. „თუ დედა ძილში გასრესს ბავშვს, — წერს მ. ისაევი, — საკითხი ბავშვის სიკვდილიანათვის მისი პასუხისმგებლობის შესახებ დამოკიდებულია იმაზე, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფებოდა იგი ძილის წინ, იმაზე, იცოდა თუ არა, რომ ძილი ძალიან მშფოთვარე აქვს, ჰქონდა თუ არა შეგნებული ძილში ბავშვის გასრესის შესაძლებლობა და ა. შ.. ყველა გარემოებისდა მიხედვით შეიძლება დადგენილ იქნეს მისი ბრალის ფორმაც; ბრალი შეიძლება იყოს გაუფრთხილებლობითი, თუ მან არ იცოდა, როგორი ძილი აქვს, მაგრამ უნდა სცოდნოდა ამის შესახებ; ბრალი შეიძლება იყოს განზრახვითი, თუ ძილის წინ ბავშ-

---

³³ С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 506.

ვი ლოგინში ჩაიწვინა სწორედ იმ განზრახვით, რომ ძილში იგი გაესრისა“³⁴.

აღნიშნული მოსაზრებებიდან ნათლად ჩანს, რომ ქცევა (რომელთანაც დაკავშირებულია ბრალეულობის მოპენტი) იმ დროს ეკუთვნის, როდესაც დედა ბავშვს ლოგინში იწვენს, ე. ი. როდესაც იგი შეგნებულად, ნებისმიერად მოქმედებს. ამ შეგნებული მოქმედების დროს მას იქნებ წარმოდგენილიც არ ჰქონდეს ვნება, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს მისი მოქმედების შედეგად, თუმცა შეეძლო და უნდა გაეთვალისწინებინა ეს ვნება. ასეთ შემთხვევაში ადგილი აქვს შეუცნობელ გაუფრთხილებლობას ანუ დანაშაულებრივ დაუდევრობას, რომელიც ბრალად ერაყება სუბიექტს. „საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკა, — წერს პროფ. მ. ისაევი, — ყოველგვარი მერყეობის გარეშე ბრალად ურაცხავს ტრანსპორტის მომუშავეს — მემანქანეს მატარებლის მარცხს, თუ მარცხი იმის გამო მოხდა, რომ მემანქანემ შეგნებულად დაიძინა თავისი მორიგეობის წინ და არ მიიღო არავითარი ზომები, რომ გაეღვიძებინათ. ის საკითხი, შეურაცხ მდგომარეობაში იყო თუ არა იგი ძილის დროს, არც კი აღიქვრის“³⁵.

§ 3. უმოქმედოა როგორც ნებალობითი ქცევა

ბურჯუაზიულ იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება ის საკითხი, ეკუთვნის თუ არა ნებელობით აქტს, დადებით მოქმედებასთან ერთად, მოქმედებისაგან თავის შეკავება (უმოქმედობა), თუ ნებელობითი აქტი ადამიანის მხოლოდ დადებით მოქმედებას გულისხმობს.

ამ საკითხს ბურჯუაზიული კრიმინალისტების დიდი ნაწილი უარყოფითად წყვეტს. მაგალითად, გ. რადბრუხი, რომელმაც სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნა მოქმედების პრობლემას სისხლის სამართალში, ამტკიცებდა, რომ დადებითი მოქმედება და მოქმედებისაგან თავის შეკავება არ შეიძლება გაერთიანდეს ნებისყოფის აქტის ერთ საერთო გვარეობით ცნებაში და ამიტომ დანაშაულის ცნება არ შეიძლება აიგოს მონისტურად, არამედ მხოლოდ დუალისტურად. „ისევე, როგორც ცნება და მისი კონტრადიქტორული წინააღმდეგობა, A და არა A არ შეიძლება მოთავსდნენ ერთი უმაღლესი ცნების ფარგლებში, სწორედ ასევე მოქმედება და უმოქმე-

³⁴ М. М. Исаев. Вопросы уголовного права и уголовного процесса в судебной практике Верховного Суда СССР, М., 1948, стр. 76.

³⁵ იქვე, გვ. 76.

დება არსებობენ ერთიერთმანეთის გვერდით როგორც დაუკავშირებელი ცნებანი³⁶. ამ დებულებას გ. რადბრუხი იმით ასაბუთებდა, რომ უმოქმედებას არ ახასიათებს მოქმედებისათვის თანაარსი არც ერთი ნიშანი: უმოქმედობის დროს არ არის ნება, არც სხეულებრივი მოძრაობა და არც მიზეზობრივი კავშირი მათ შორის.

ეს შეხედულება არ შეიძლება სწორად ჩაითვალოს. სინამდვილეში განსაზღვრული მოქმედებისაგან თავის შეკავება, მოძრაობის სტიმულის ჩახშობა ისევე შეიძლება იყოს ნებელობითი იმპულსის გამოვლინება, როგორც დადებითი მოქმედება. ხშირად რაიმე მოქმედებისაგან თავის შეკავება ნებელობითი ენერგიის გაცილებით უფრო დიდ დაძაბვას მოითხოვს, ვიდრე დადებითი ქმედობის ჩადენა.

როდესაც სისხლის სამართალში უმოქმედობაზე ლაპარაკობენ, მხედველობაში აქვთ არა სუბიექტის აბსოლუტური პასივობა, არამედ თავის შეკავება განსაზღვრული მოქმედებისაგან, რომელსაც ამ სუბიექტისაგან მოელოდნენ. ასეთ უმოქმედობაში შეიძლება გამოვლინდეს არა მარტო ადამიანის ნებელობითი გადაწყვეტილება, არამედ განსაზღვრულ პირობებში იგი შეიძლება წარმოადგენდეს ისეთსავე შემოქმედებას ობიექტურ გარეშე სამყაროზე, ისეთსავე პირობების შექმნას განსაზღვრული შედეგის განხორციელებისათვის, როგორც ადამიანის დადებითი მოქმედება. უმოქმედობის დროსაც ადამიანი შეიძლება გამოავლინოს განსაზღვრული დამოკიდებულება გარეშე სამყაროსადმი. როგორც სწორად შენიშნავს საბჭოთა ფსიქოლოგი პროფ. ს. რუბინშტეინი, „ქცევა იმდენად არ შეიძლება დაიყვანოს გარეშე მოძრაობამდე, რომ ზოგჯერ თავის შეკავება რაიმე მოქმედებაში მონაწილეობისაგან თვით შეიძლება წარმოადგენდეს მნიშვნელოვანი რეზონანსის მქონე ქცევას, თუ კი მასში გამოვლინდა ადამიანის პოზიციის, მისი დანაკიდებულება გარეშე სამყაროსადმი“³⁷.

სოციალისტურ სისხლისსამართლებრივ კანონმდებლობაში ტერმინი „მოქმედება“ ხშირად ნახშიარია ფართო მნიშვნელობით, რომელიც მოიცავს არა მარტო დადებით მოქმედებას, არამედ აგრეთვე მოქმედებისაგან თავის შეკავებასაც, ე. ი. უმოქმედობას. სსრ კავშირის და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლები და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსები ნებელობითი აქტის ზოგადი ცნების გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს „ქმედო-

³⁶ G. Radbruch, Der Handlungsbegriffs in seiner Bedeutung für das Strafrechtssystem, Berlin, 1904, S. 141—142.

³⁷ С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 537.

ბას“, რომელიც მოიცავს როგორც დადებით მოქმედებას, ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებას. საფუძვლების მე-7 მუხლში (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-8 მუხლში) ნათქვამია: „და-
ნაშაუღად ითვლება სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინე-
ბული ქმედობა (მოქმედება ან უმოქმედობა)“.

ამგვარად, სოციალისტური სისხლისსამართლებრივი ლიტე-
რატურა და კანონმდებლობა აერთიანებენ დადებით მოქმედებას და
უმოქმედებას ერთ უმაღლეს ცნებაში და ამით უარყოფენ იმ შეხე-
დულებას, თითქოს ეს ცნებანი გეტეროგენულნი არიან და მათ გვა-
რეობითი საერთო ცნება არა აქვთ.

იმ საერთო წესიდან, რომ ადამიანს შეიძლება შეერაცხოს მხო-
ლოდ ნებელობითი მოქმედება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება.
სისხლის სამართალი მაინც სცნობს ერთ გამონაკლისს, რომელიც
გაუფრთხილებელი დანაშაულის სფეროს ეკუთვნის. ეს არის ისეთი
დანაშაულებრივი უმოქმედობა, რომლის დროსაც ადამიანს შეგნე-
ბული არა აქვს არა მარტო თავისი ქცევის შედეგი, არამედ თვით
ქცევაც. მაგალითად, თუ სუბიექტმა გულმავიწყობის გამო არ დაკე-
ტა შლაგბაუმი იმ მომენტში, როცა ეს საჭირო იყო, ან თუ მას და-
ავიწყდა გაზის ონკანის გადაკეტვა, იგი არ ითვალისწინებს არა მარ-
ტო თავისი გულმავიწყობის შედეგებს, არამედ საზოგადოდ თავის
ქცევას; არ ითვალისწინებს, რომ არ ასრულებს ქმედობას. რომელიც
მისგან მოსალოდნელი და სავალდებულოც იყო. ასეთ შემთხვევებ-
ში ძნელია ვილაპარაკოთ ნებელობით ქცევაზე. რა თქმა უნდა, იმ
მომენტში, როდესაც იგი არ ასრულებს მისთვის სავალდებულო
მოქმედებას, იგი შეიძლება არც იყოს აბსოლუტურად პასიურ მდგო-
მარეობაში, არამედ რაიმე სხვა ნებელობით მოქმედებას ასრულებ-
დეს. მაგალითად, რკინიგზის თანამშრომელი იმ მომენტში, როცა
მან შლაგბაუმი უნდა ჩაეკეტოს, შეიძლება ჭადრაკს თამაშობდეს, ან
თავის ბოსტანში მუშაობდეს. მაგრამ სისხლის სამართლისათვის მი-
სი ეს ნებელობითი მოქმედება არავითარ ინტერესს არ წარმოად-
გენს. მთავარი აქ ის არის, რომ მოქმედებისაგან თავის შეკავება არ
არის პირის ნებელობითი გადაწყვეტილების პროდუქტი: იგი არ
მოქმედებს, ვინაიდან დაავიწყდა, რომ უნდა ემოქმედნა.

მაგრამ არც იმის უარყოფა შეიძლება, რომ ასეთი უმოქმედო-
ბაც არ გამორიცხავს სუბიექტის განსაზღვრულ პოტენციურ დამო-
კიდებულებას თავისი ქმედობისადმი. ეს დამოკიდებულება იმაში
გამოიხატება, რომ სუბიექტის მიერ შეუსრულებელი მოქმედება
მისი შესაძლებლობის სფეროში იყო. ნამდვილი ნებელობითი
აქტის ადგილს აქ, ამგვარად, შეესაძლებელი ნებელობითი აქ-
ტი იჭერს. მაგრამ შესაძლებელი ნებელობითი აქტის მიღმა კი პა-

სუხისმგებლობა შეუძლებელია. პირიქით, იქ, სადაც ასეთი შესაძლებლობა არსებობს, ჩვენ შეგვიძლია ვილაპარაკოთ ადამიანის ქცევაზე, რამდენადაც მოქმედების ჩადენა ნებისყოფის ბატონობის სფეროში იყო და უმოქმედობა ნებისყოფის არასაკმარისად დაძაბვის პროდუქტს წარმოადგენს³⁸.

§ 4. კვლეობა, მართლწინააღმდეგობა და ბრალეულობა

ნებელობითი ქცევის ცნების დადგენა მეტად მნიშვნელოვანია დანაშაულის ცნების აგებისათვის, ვინაიდან ნებელობითი ქცევა („ქმედობა“) ის ლოგიკური ცენტრია, რომელსაც უნდა დაუყავშირდეს შემდგომი ელემენტების სახით საზოგადოებრივი საშიშროება, მართლწინააღმდეგობა და ბრალეულობა, რათა ვიმსჯელოთ დანაშაულებრივი ქმედობის არსებობაზე და ამ ქმედობის ჩამდენი პირის სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე. ნებელობითი აქტის ცნება გამოსადეგია ამ მიზნისათვის იმის გამო, რომ ქცევას მოქმედება მხოლოდ იმდენად წარმოადგენს, რამდენადაც „იგი გაჰოხატავს ადამიანის დამოკიდებულებას სხვა ადამიანებისადმი, რაც ნივთების მეშვეობით ხორციელდება“³⁹. მაგრამ აქედან არ შეიძლება ისეთი დასკვნის გაკეთება, თითქოს საზოგადოებრივი საშიშროების, მართლწინააღმდეგობის და ბრალეულობის ცნებანი თვით ნებელობითი აქტის შემადგენელ ელემენტებს წარმოადგენდნენ. ეს იქნებოდა შექმნა მოქმედების სპეციალური სისხლისსამართლებრივი ცნებისა, რომელიც სამართლებრივი შეფასების შემცველი და მოქმედების ზოგადი ფსიქოლოგიური ცნებისაგან განსხვავებული ცნება იქნებოდა. ამავე დროს მოქმედების ფსიქოლოგიური ცნება არ შეიცავს სამართლებრივი შეფასების მომენტს; მოქმედება ფსიქოლოგიური მნიშვნელობით შეიძლება იყოს იურიდიული თვალსაზრისით მართლწომიერიც და მართლსაწინააღმდეგოც, ბრალეულიც და უბრალოც. ამიტომ მოქმედების ცნების განსაზღვრებაში არ შეიძლება შეტანილ იქნეს პირის წარმოდგენათა ხასიათი და შინაარსი, რომელთაც პირიქით არსებითი მნიშვნელობა აქვთ ბრალისათვის. ითვალისწინებდა თუ არა სუბიექტი განსაზღვრულ საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს, ჰქონდა თუ არა მას შესაძლებლობა გაეთვალისწინებინა ეს შედეგი, — ყოველივე ეს არ შედის მოძღვრებაში მოქმედე-

³⁸ ანალოგიურად წყვეტს აღნიშნულ საკითხს ვ. ნ. კუდრიაეცევი. იხ. В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 13—14.

³⁹ С. Л. Рубинштейн, Бытие и сознание, М., 1957, стр. 252.

ბის შესახებ. თუ ვინმე დაბურულ ტყეში ნადირობდა და სრულიად შემთხვევით, ყოველგვარი ბრალის გარეშე კაცი დაქრა, იგი გათავისუფლდება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან. მაგრამ ეს ხდება არა იმიტომ, რომ პირი არ მოქმედებდა, არამედ იმიტომ, რომ მას ბრალი არ ჰქონდა: მას არ უნდა გაეთვალისწინებინა და არც შეეძლო გაეთვალისწინებინა, რომ კაცს დაჭრიდა.

ადამიანის ქცევის შედეგების მოცულობა გაცილებით უფრო ფართოა, ვიდრე ეს პირის შეგნებითაა მოცული. პირი, რომელიც მიზანდასახულად მოქმედებს, მიილტვის გამოიწვიოს განსაზღვრული ცვლილება გარესამყაროში. ეს განსაზღვრული ცვლილება ობიექტში — მისი ნებელობითი ქცევის მიზანია. მაგრამ ნებელობით ქცევას შეიძლება მოჰყვეს მრავალი სხვა შედეგი, რომელთაგან ზოგიერთი დასახულ მიზანს არ წარმოადგენს, უფრო მეტიც, რომელიც არასასურველია მოქმედისათვის. დაბოლოს, ნებელობით ქცევას შეიძლება ისეთი შედეგიც მოჰყვეს, რომელსაც მოქმედი არც კი ითვალისწინებდა. ამ გარემოებას უურადლება მიაქცია ფ. ენგელსმა, რომელიც წერდა: „მოქმედთა მიზნები სურვილითაა დასახული, მაგრამ შედეგები, რომელნიც მოქმედებათაგან ნამდვილად გამომდინარეობენ, სრულიადაც არასასურველია, ან თუმცა შეიძლება თავდაპირველად თითქოს დასახულ მიზნებს შეეფერებოდნენ. ბოლოს მაინც არასასურველ შედეგებს იწვევენ“⁴⁰. და შემდეგ: „ისტორიაში მოქმედი მრავალი ცალკე მისწრაფება უმეტეს ნაწილად წინასწარ დასახულს კი არა, პირდაპირ საწინააღმდეგო შედეგს იწვევს“⁴¹.

იმისდა მიხედვით, თუ რა შედეგი შედიოდა სუბიექტის მიზანში და რა შედეგი იყო მოცული მისი შეგნებით როგორც ნებელობითი ქცევის თანამდევი შედეგი, ე. ი. სუბიექტის ნების შინაარსის მიხედვით, ჩვენ სხვადასხვაგვარად ვაფასებთ მის ქცევას ზნეობრივი და სამართლებრივი თვალსაზრისით. მაგრამ ის გარემოება, რომ ნებელობითი ქცევის ზოგიერთი შედეგი მოცული არ იყო პირის შეგნებით, რომ მაშასადამე ამ შედეგის მიმართ პირი გაუფროთხილებლად მოქმედებდა. არ გამოორიცხავს მთლიანად ქმედობის ნებელობით ხასიათს. აღნიშნავენ რა, რომ ნებელობით ქცევას უხებლიედ და განუსაზღვრელად მრავალი სხვადასხვა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს, საბჭოთა ფსიქოლოგები მიუთითებენ, რომ რამდენადაც თვით ადამიანის მოქმედება შეგნებული იყო, ამდენად რომელიმე

40 კ. მარქსი, ფ. ენგელსი, რჩეული ნაწერები, ტ. II, თბილისი, 1964, გვ. 477.

41 იქვე.

ამ შედეგთაგანი მაინც უშუალოდ უნდა შედიოდეს მოქმედი სუბიექტის შევსებულ მიზანში⁴².

ამიტომ ზემოთ მოტანილ მაგალითში მონადირის ქცევა (თოფის გასროლა ნადირის მოკვლის მიზნით) რჩება შევსებულ ნებელობით ქცევად, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქცევის განსაზღვრულ კონკრეტულ შედეგს (ადამიანის დაჭრას) მოქმედი სუბიექტი არ ითვისებს. ასეთ ქმედობებს, რომლებშიც შევსებული არ არის რაიმე, ჩვენთვის საინტერესო შედეგი, შეუცნობელი ქცევა ეწოდება. „... როდესაც ამბობენ, — წერს პროფ. ს. რუბინშტეინი, — რომ ადამიანი შეუცნობლად მოქმედებს, ...ეს იმას ნიშნავს, რომ ადამიანს შეუცნობილი არა აქვს არა თავისი ქცევა, არამედ შედეგები, რომლებიც უნდა მოყვეს ამ ქცევას, ან უფრო ზუსტად, მას შეუცნობილი არა აქვს თავისი ქცევა, რამდენადაც შეუცნობილი არა აქვს მისგან გამომდინარე შედეგები; მას შევსებული არა აქვს, თუ რა გააკეთა, ვიდრე არ შეუვსებია, თუ რას ნიშნავს მისი ქცევა იმ რეალურ ვითარებაში, რომელშიც იგი იყო ჩადენილი“⁴³.

ამრიგად, იმის დასადგენად, ჰქონდა თუ არა ადგილი ადამიანის ნებელობით ქცევას, საკმარისია, რომ გამოვლინებული იყოს ნებელობა, და სულაც არ არის საჭირო, რომ ეს ნებელობა სწორედ ჩვენთვის საინტერესო შედეგს ეხებოდეს. ეს შესაძლებლობას გვაძლევს ვაღიაროთ ნებელობითი ქცევის არსებობა არა მარტო განზრახვი, არამედ გაუფრთხილებელი მოქმედების დროსაც. კერძოდ ნებელობითი ქცევა გვაქვს დანაშაულებრივი დაუდევრობის (შეუცნობელი გაუფრთხილებლობის) დროსაც, რამდენადაც პირს შევსებული აქვს თვით ქცევა და რაიმე, თუნდაც სრულიად სხვა შედეგი. უფრო მეტიც, ნებელობით ქცევას შეიძლება ადგილი ჰქონდეს შედეგის არაბრალებულად გამოწვევის დროსაც. ამაზე სწორად მიუთითებდა პროფ. ნ. დ. ღურმანოვი. „უნდა აღინიშნოს, — წერს იგი, — რომ დანაშაულად ადამიანის ქცევის მხოლოდ შევსებული ნებელობითი აქტის აღიარება სრულიადაც არ ნიშნავს წინასწარ ბრალებულობისა და ბრალის ფორმის საკითხის გადაჭრასაც. იმისათვის, რათა ქმედობა ადამიანის ქცევის აქტად ჩაითვალოს, საკმარისია, რომ ქცევა ნებელობით იყოს წარმართული, ხოლო მნიშვნე-

---

42 С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 541—542. იხ. აგრეთვე შ. ჩხარტიშვილი, ნებელობითი ქცევის მოტივის პრობლემა, თბილისი, 1958, გვ. 323.

43 С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр.

ლობა არა აქვს პირის სუბიექტურ დამოკიდებულებას შედეგებისადმი“⁴⁴.

§ 5. გურუაზიული თეორიები მოკმედავის შესახებ

მოდერებამ ქმედობის შესახებ ბურჟუაზიულ სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გასვითარების გრძელი გზა გახვლო. მე-XIX საუკუნის დამლევის და მე-XX საუკუნის დამლევის ბურჟუაზიულ იურისპრუდენციაში გაბატონებული იყო ე. წ. „ბუნებრივი“ ანუ „კაუზალური“ სწავლება მოქმედებაზე, რომელიც ცივილისტმა ე. ციტელმანმა დაასაბუთა, ხოლო სისხლის სამართალში განსაკუთრებით ფ. ლისტმა და ვ. ზელინგმა განავითარეს.

ციტელმანს ქმედობა ესმოდა როგორც სხეულებრივი მოძრაობა, რომლის მიზეზსაც ნებისყოფის გამოვლინება წარმოადგენს, ხოლო ნება — როგორც ისეთი ფენომენი, რომლის თაობაზე არაფერი არ არის ცნობილი გარდა იმისა, რომ თვით იგი სხეულებრივი სამყაროს მოვლენას არ წარმოადგენს, მაგრამ სხეულებრივ მოძრაობას იწვევს. თანაც ციტელმანი განიხილავდა ნებისყოფას და სხეულის მოძრაობას არა როგორც მთლიანობას, არამედ როგორც პროცესებს, რომლებიც მიზეზისა და შედეგის ცალმხრივ მიმართე-

⁴⁴ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М., 1948, стр. 39.

ვ. სმირნოვი ილაშქრებს იმ დებულების წინააღმდეგ, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა გულისხმობს ადამიანის შეგნებულ ნებელობით მოქმედებას, რომელიც მიზანდასახულ ხასიათს ატარებს. ვ. სმირნოვის აზრით, „მიზნის ნათლად დასახვა, ქმედობის აშკარა მიზანდასახულობა არსებობს მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დროს. უკვე არაპირდაპირი განზრახვის დროსაც კი შეუძლებელია ვაპტიციოთ „წმინდა სახით“ მიზანდასახული, ნებელობითი აქტის არსებობა“ (იხ. „Правоведение“ № 1957 № 1, გვ. 155). როგორც მოტანილი ციტატადან ჩანს, ვ. სმირნოვს მსგედელობაში აქვს ნებისყოფის დამოკიდებულება თვით დანაშაულებრივი შედეგისადმი, მისი „ნდობა“ სუბიექტის მიერ, რაც „წმინდა სახით“მართლაც მხოლოდ პირდაპირი განზრახვის დროს არსებობს. ჩვენ კი სულ სხვა გვაინტერესებს, სახელდობრ: რა ნიშნები ახასიათებს ქმედობას როგორც იმ მიზეზობრივი ქაქვის პირველ რგოლს, რამაც სამართლით დაკული ობიექტის დაზიანება გამოიწვია? ამ კითხვაზე ჩვენ ვუპასუებთ: ქმედობას შეგნებული, მიზანდასახული ხასიათი უნდა ჰქონდეს. სხვაგვარად სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა არ შეიძლება დადგეს. მაგრამ ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ დანაშაულებრივი შედეგი ყოველთვის სუბიექტის მიზანს უნდა წარმოადგენდეს. დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება იყოს თანამდევი იმ მიზნის მიმართ, რასაც სუბიექტი ისახავს; ეს შედეგი შეიძლება სუბიექტის მიზნის მიღმა იყოს. უქანასკნელ შემთხვევაში სუბიექტი შეიძლება მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციაში არ უშეებდეს შედეგის განხორციელების შესაძლებლობას ან არ ითვალისწინებდეს მისი განხორციელების განყენებულ შესაძლებლობასაც კი.

ბაში იმყოფებიან. ციტელმანის აზრით, ნებისყოფის აქტი — ფსიქიკური პროცესია, რომელიც გარედან წარმართავს ადამიანის საქმიანობას მოტორული ნერვების აღძვრის მეშვეობით. რაც შეეხება სხეულებრივ მოძრაობას, ეს უკანასკნელი, წარმოიშვება-რა როგორც ნებისყოფის შედეგი, თავის მხრივ ხდება მიზეზი ცვლილებისა გარეშე პაპყაროში⁴⁵. სწორედ ამგვარადვე ლისტისათვის „ნებისყოფა, რომელიც მისი განხორციელების დროს გამომჟღავნდება, მდგომარეობს... მხოლოდ და მხოლოდ ნებისყოფის იმპულსში. უკანასკნელი ფიზიოლოგიურად შეიძლება განისაზღვროს როგორც ინერვაცია, ხოლო ფსიქოლოგიურად — როგორც ის ფსიქიკური პროცესი, რომლის მეშვეობით ვადგენთ მიზეზს“⁴⁶.

როგორც ზემოთ ნათქვამიდან ჩანს, „ბუნებრივი“ მოძღვრება მოქმედების შესახებ განმარტავს ნებისყოფის აქტს როგორც პროცესს, რომელიც მთლიანად გარეგანი, მექანიკური მიზეზობრიობის კანონს ემორჩილება. შინაგანი, ფსიქოლოგიური პროცესები სავსებით გაქვევებულია მოქმედების ცნებიდან, რომელიც წარმოგვიდგება როგორც წმინდა ფიზიკური მოვლენა, როგორც ლიტონი მიზეზობრივი საწყისი.

ნებისყოფის აქტის ასეთი გაგება ცალმხრივია და მის ნამდვილ არსს არ გამოჰხატავს. თუ ნებისყოფა განმარტებული იქნება როგორც მხოლოდ სხეულებრივი მოძრაობის მიზეზი, მაშინ აქედან გამოტანილ უნდა იქნეს დასკვნა, თითქოს ნებისყოფის საგანი შეიძლება იყოს მარტოოდენ სინამდვილეში განხორციელებული სხეულებრივი მოძრაობა, ვინაიდან მიზეზი მხოლოდ იმდენადაა მიზეზი, რამდენადაც მან შედეგი წარმოშვა. მაგრამ ამას ეწინააღმდეგება ისეთი შინაგანი ნებელობითი პროცესების არსებობის ფაქტი, რომელნიც სხეულებრივ მოძრაობაში არ გამოვლინებულან. ეს მაშინ ხდება, როდესაც დასასული მიზნის განხორციელების საშუალება სხეულებრივ მოძრაობაში კი არ მდგომარეობს, არამედ წმინდა შინაგან პროცესში, რომლის დროსაც მოტორული ნერვების აღგზნებას ადგილი არა აქვს. ასეთ შემთხვევებს, როდესაც ნებისყოფის პროცესი გარეგნულად არ გამოვლინდება, „შინაგანი“ მოქმედება ეწოდება. შინაგანი ნებელობითი აქტის მაგალითს წარმოადგენს ნებისმიერი მოგონება რაიმე ამბისა. „რამდენადაც ადამიანის შინაგანი ფსიქიკური პროცესები იმავე სტრუქტურას ამჟღავნებენ, რასაც

⁴⁵ იხ. E. Zittelmann, Irrtum und Rechtsgeschäft, Leipzig, S. 29 ff.

⁴⁶ Ф. Лист, Учебник уголовного права. Общая часть, М., 1903, стр.

გარეგანი მოქმედება, სრული საფუძველი გვაქვს ვილაპარაკოთ არა მარტო გარეგან, არამედ აგრეთვე შინაგან მოქმედებაზეც“⁴⁷.

მოქმედების ციტელმანინებური გაგების მეორე თანამიმდევარ დასკვნას წარმოადგენს ნებელობითი ქცევის უარყოფა მოქმედებისაგან თავის შეკავების დროს, ვინაიდან ამ შემთხვევაში სხეულებრივ მოძრაობას ადგილი არა აქვს. მართლაც, ამ შეხედულების მიმდევრები უარყოფენ უმოქმედობის დროს როგორც ნებელობითი აქტის არსებობას, ისე მის კაუზალურ ხასიათს შემდგომი გარეშე მოვლენის განხორციელების მიმართ. უმოქმედობის ნებელობითი ხასიათის უარყოფის უწელობა უკვე აღვნიშნეთ.

ეს „კაუზალური“ ანუ „ბუნებრივი“ სწავლება ქმედობის შესახებ შემდგომ გაკრიტიკებული იყო „ნორმატივისტული“ შეხედულების მომხრეთა მიერ, რომლებიც თვლიდნენ, რომ „ბუნებრივი“ სწავლება მოქმედებაზე არ შეესაბამება სისხლის სამართლის სპეციფიკურ მოთხოვნებებს და ამიტომ სისხლის სამართალში უნდა შეიქმნას სპეციფიკური სწავლება მოქმედების შესახებ.

„ნორმატიული“ სწავლების ფესვები საკმაოდ ღრმად მიდის. ჯერ კიდევ ჰეგელის მიმდევრები სისხლის სამართლის სფეროში — კესტლინი, ბერნერი და სხვ. ამტკიცებდნენ, რომ სისხლის სამართლის მეცნიერებამ უნდა შეიმუშაოს ქმედობის განსაკუთრებული ცნება, რომელიც განსხვავდება ფსიქოლოგიასა და სხვა მეცნიერებებში მიღებული ცნებისაგან. მოქმედების ცნება, ამ კრიზისალისტების აზრით, შერაცხვის ცნებას ემთხვევა, მაშასადამე იგი მოიცავს მართლწინააღმდეგობასა და ბრალსაც. აღნიშნული შეხედულების იანახმად, მოქმედებად სისხლისსამართლებრივი მნიშვნელობით უნდა ჩაითვალოს მხოლოდ ბრალეული, მართლწინააღმდეგო ქმედობა.

მოქმედების ასეთ გაგებას უერთდება შემდგომ კ. ბინდინგი, რომელიც ამტკიცებს, რომ სამართლებრივი თვალსაზრისით მოქმედება „განხორციელებულ იურიდიულად რელევანტურ ნებას წარმოადგენს“⁴⁸. მაშასადამე, მისი აზრით, ნებისყოფის აქტის ცნება იმ მნიშვნელობით, როგორითაც იგი ფსიქოლოგიას ეხმის, სისხლის სამართლის მეცნიერებისათვის ყოველივე მნიშვნელობას მოკლებულია.

მოქმედების წმინდა იურიდიული, ნორმატივისტული გაგება დამახასიათებელია განსაკუთრებით იმპერიალისტური პერიოდის

47 С. Л. Рубинштейн, Основы общей психологии, М., 1946, стр. 542.

48 K. Binding, Die Normen und ihre Ubertretung, B. 2, Leipzig, 1916, S. 92.

სისხლის სამართლისათვის. ნეოკანტიანელი კრიმინალისტები, რომლებიც პრინციპულად თიშავენ ყოფიერების და ჯერარსობის სფეროს და, ამის შესაბამისად, აღწერილობითსა და შეფასებით მეცნიერებათა სფეროებს, ამტკიცებენ, რომ სისხლის სამართლის თვალსაზრისით რელევანტური ცნება მოქმედებია, ისევე, როგორც სხვა სისხლისსამართლებრივი ცნებანი, წმინდა ნორმატიულ ხასიათს ატარებს. ასე, ვ. ზაუერის აზრით, „მართლწესრიგის ამოცანა იმაში კი არ მდგომარეობს, რომ ახსნას და აღწეროს ადამიანის მოქმედება როგორც ბუნებრივი მოვლენა, არამედ იმაში, რომ შეაფასოს იგი, როგორც სოციალური მოვლენა“⁴⁹. ნორმატიული თეორიის მიხედვით, მოქმედება სისხლის სამართლის აზრით გაგებულ უნდა იქნეს არა როგორც ობიექტურ სამყაროში მიმდინარე რეალური პროცესი, რომელშიც ადამიანი შეგნებულად და მიზანდასახულად ახდენს ზემოქმედებას გარე სამყაროზე, არამედ როგორც შეფასებითი მსჯელობა, რომლისთვისაც ის, რაც ნებისყოფამ გამოიწვია, მნიშვნელოვანია მარტოდენ როგორც საბაზი სისხლისსამართლებრივი სასჯელის შეფარდებისათვის.

ამრიგად, ნებელობით ქცევის მეცნიერულად დასაბუთებულ ცნების მაგივრად ნორმატივისტები გვთავაზობენ ყოველგვარი ობიექტურისგან დაცლილ სუბიექტურ ცნებას, რომლის არას თითოეულ ცალკე შემთხვევაში აღგენს ბურჟუაზიული მოსამართლის შეფასებითი მსჯელობა.

ქმედობის სუბიექტური გაგება თავის კულმინაციურ პუნქტს აღწევს ახალ თეორიაში ქმედობის შესახებ, რომელსაც „ფინალური მოძღვრება“ ეწოდება. ეს თეორია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში წარმოიშვა და ფედერაციული გერმანიის სისხლის სამართლის თეორიაში მეტად გავრცელდა. მისი მამამთავარია პ. ველცელი, ხოლო ძირითადი წარმომადგენლები — მაურახი, ნიზე, გალასი და სხვ.

ფინალურ თეორიას საფუძვლად უდევს ბურჟუაზიული ფილოსოფოსის ნიკოლაი ჰარტმანის ონტოლოგიური მოძღვრება ყოფიერების შესახებ, სახელდობრ, ჰარტმანის თეზისი ადამიანის ქმედობის ფინალური ბუნების შესახებ.

ფინალური თეორია პრეტენზიას აცხადებს მოქმედების ისეთი ცნების შექმნაზე, რომელიც წინ უსწრებს ამ ცნების სამართლებრივ გაგებას და საერთოა დანაშაულის გამოვლინების ყველა ფორმისათვის, ე. ი. როგორც პოზიტიური, ისე ნეგატიური მოქმედებისათვის,

⁴⁹ W. Sauer, Grundlagen des Strafrechts, Berlin und Leipzig, 1921, S. 35.

როგორც განზრახი, ისე გაუფრთხილებელი ბრალისათვის. ამ მოთხოვნას, ფინალური თეორიის აზრით, ძველი „კაუზალური თეორია“ ვერ აკმაყოფილებდა.

მოქმედების „კაუზალური თეორიის“ ძირითად ნაკლად „ფინალური მოძღვრების“ წარმომადგენლები იმას თვლიან, რომ მას ქმედობის არსად მიაჩნდა მისი კაუზალური ხასიათი შედეგის მიმართ. ქმედობის „კაუზალური“ თეორიისათვის მოქმედება როგორც ნებისყოფის აქტი იმით ხასიათდება, რომ „სხეულებრივი მოძრაობა გამოწვეული იყო ნებით“, რომ მაშასადამე, რალაც იყო ნასურვები. მაგრამ ეს თეორია საჭიროდ არ თვლიდა დაეყენებინა ის საკითხი, თუ რა იყო ნასურვები, რისკენ მიისწრაფოდა ნება. ნებისყოფის შინაარსს კაუზალური თეორიის მიხედვით, მნიშვნელობა არა აქვს მოქმედების ცნებისათვის; ნებისყოფის შინაარსი მიეკუთვნება მოძღვრებას ბრალის შესახებ, თანაც ბრალად „კაუზალური“ თეორია განზრახვას და გაუფრთხილებლობას თვლის.

ფინალურ თეორიას ქმედობის ძირითად ელემენტად მიაჩნია არა მიზანი კაუზალური ხასიათი, არამედ მისი სუბიექტური შინაარსი, მისი მიზანსწრაფულობა. „ადამიანის მოქმედება მიზნობრივი საქმიანობის განხორციელებას წარმოადგენს. ქმედობა ამიტომ „ფინალური“ და არა მხოლოდ კაუზალური მოვლენაა“⁵⁰, აცხადებს ფინალური მოძღვრების მამამთავარი ჰ. ველცელი. მაგრამ რას ნიშნავს ქმედობის „ფინალურობა“? ამ კითხვაზე ფინალური მოძღვრება ქმედობის შესახებ ასე უპასუხებს: „ქმედობის ფინალურობა ანუ მიზანსწრაფულობა იმას ემყარება, რომ ადამიანს თავისი კაუზალური ცოდნის საფუძველზე შეუძლია განსაზღვრული მოცულობით გაითვალისწინოს თავისი საქმიანობის შესაძლებელი შედეგები, დასახნოს სხვადასხვა მიზნები და გეგმაზომიერად წარმართოს თავისი საქმიანობა ამ მიზნების მიღწევისაკენ“⁵¹. ფინალური თეორიის წარმომადგენლები ცდილობენ მკვეთრად გამოჰყონ ფინალური მოქმედება კაუზალურიდან. „ფინალური საქმიანობა—ეს არის მიზნისაკენ შეგნებულად მიმართული მოქმედება, მაშინ, როდესაც წმინდა კაუზალური მოვლენა მიზნით წარმართული კი არ არის, არამედ რაიმე მიზეზობრივი კომპონენტების არსებობის შემთხვევითი შედეგია.

⁵⁰ H. Welzel, Das neue Bild des Strafrechtssystems. Eine Einführung in die finale Handlungslehre, Göttingen, 1957, S. 3; იხ. მისივე, Das deutsche Strafrecht, Berlin, 1960, S. 28.

⁵¹ R. Maurach, Deutsches Strafrecht, Allg. Teil, Karlsruhe, 1954, S. 130.

ამიტომ—სახოვანი გამოთქმა რომ ვიხმართ—ფინალურობა თვალ-
ხილულია, ხოლო კაუზალობა—ბრმაა⁵².

ფინალური მოქმედების ძირითად ელემენტად ამ შეხედულების
წარმომადგენლები ნებას თვლიან. იგი ობიექტურად აფორმებს და
ვარდაქმნის გარეგან კაუზალურ მოვლენას, რომელიც, ნებისყოფით
წარმართვის გარეშე, სწორედ რომ ბრმა პროცესი იქნებოდა.

მოქმედების ფინალური სტრუქტურა ორი ძირითადი საფეხუ-
რისაგან შედგება. პირველი საფეხური მთლიანად აზროვნების სფე-
როში მიმდინარეობს და შემდეგ მომენტებს მოიცავს: ა) მოქმედე-
ბისათვის დასახული მიზნის წინასწარ განჭვრეტა (Vorwegnahme);
ბ) შერჩევა საშუალებისა ანუ კაუზალური ფაქტორისა, რომლის მი-
ხედვით შესაძლებელი იქნება მიზნის მიღწევა; გ) იმ თანამდევი შე-
დეგების გათვალისწინება, რომლებიც მიზნის განხორციელებასთან
არიან დაკავშირებული. ფინალური მართვის მეორე საფეხური რეა-
ლურ სამყაროში მიმდინარეობს და გულისხმობს მოქმედის მიერ წი-
ნასწარ დასახული მიზნის, არჩეული საშუალებებისა და თანამდევი
შედეგების გათვალისწინების საფუძველზე კაუზალური პროცესის
წარმართვას⁵³.

ფინალურად განხორციელებული, ამ თეორიის თანახმად, მხო-
ლოდ ის შედეგი იქნება, რომელიც წინასწარ გათვალისწინებული
იყო სუბიექტის მიერ როგორც მოქმედების მიზანი ან საშუალება ან
თანამდევი შედეგი და ამგვარად მის განხორციელებაზე მიმართული
იყო ფინალური ნებისყოფა.

ის, რომ ადამიანს მოქმედება მიზანდასახული ქცევაა, რომ
ადამიანს უნარი აქვს წინასწარ წარმოიდგინოს თავისი მომავალი
მოქმედების შედეგი და თავის თავში ააგოს ის, რაც შემდეგ ობიექ-
ტურ სინამდვილეში უნდა განახორციელოს, რომ ადამიანს უნარი
აქვს შეარჩიოს სათანადო საშუალებანი და გამოიყენოს შესაბამისი
მექანიკური, ფიზიკური თუ ფსიქიკური კანონზომიერებანი დასახუ-
ლი მიზნის მისაღწევად—ყოველივე ეს, რა თქმა უნდა, სწორია და
ამაში არაფერია ახალი და ორიგინალური. ფინალური თეორიის არ-
სი რომ ამით ამოიწურებოდეს, ჩვენ მის წინააღმდეგ არაფერი გვექ-
ნებოდა სათქმელი. მაგრამ ფინალური თეორიის ძირითადი არსი ამ
დებულებით არ ამოიწურება. მთავარი ამ თეორიისათვის ის არის,
რომ ის აიგივებს ქმედობის ფინალურობას და განზრახულობას და
განზრახვა მოქმედების ცნებაში შეაქვს. განზრახვა, ამ თეორიის აზ-
რით, ბრალის ელემენტს კი არ წარმოადგენს, არამედ იგი თვით

⁵² H. Welzel, Das neue Bild des Strafrechtssystem, 1957, S. 3; იხ. აგ-
რეთვე ზისივე. Das deutsche Strafrecht, 1960, S. 28.

⁵³ H. Welzel, Das neue Bild..., S. 3—4.

მოქმედების არსებითი შემადგენელი ხაწილია. წინააღმდეგ მოქმედების „კაუზალურა“ თეორიისა, რომელიც მოქმედებას განიხილავდა წმინდა ნატურალისტურად როგორც გარე სამყაროს ცვლილებას, რომელიც შეიძლება გრძნობელობით აღიქვას, ფინალური მოძღვრება მოქმედებაზე განიხილავს მას როგორც არსებითად სუბიექტური შინაარსის მქონე ცნებას. „არაფინალურ მოძღვრებად ქმედობის შესახებ, — წერს რ. მაურახი. — უნდა ჩაითვალოს ყველა შეხედულება, რომელიც განზრახვას ბრალის შემადგენელ ელემენტად თვლის. თანამიმდევარი ფინალისტი მხოლოდ ის არის, ვინც განზრახვას განიხილავს როგორც ბუნებრივ განზრახვას, ე. ი. როგორც ისეთ ფენომენს. რომელიც მხოლოდ ქმედობის შემადგენლობას ეკუთვნის, ხოლო არაფინალისტია ის, ვისაც განზრახვა ესმის ტრადიციულად როგორც *dolus malus*, შერაცხვის უნარი — როგორც განზრახვის წარმოშობის წინამძღვარი, რომელსაც სამართლებრივი მნიშვნელობა აქვს, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შეგნება — როგორც განზრახვის შემადგენელი ნაწილი“⁵⁴.

ამგვარად, ფინალისტები ილაშქრებენ სისხლის სამართლის მეცნიერებაში დამკვიდრებული დებულებების წინააღმდეგ, რომლის მიხედვით განზრახვა — ბრალის გამოვლინების ერთ-ერთი ფორმაა, „ბოროტი“ განზრახვაა და არა სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით ინდიფერენტული მოვლენის გათვალისწინება და სურვილი ან დაშვება.

ამით ფინალისტები განზრახვის შინაარსს მნიშვნელოვნად ცვლიან. ეს უკვე აღარ არის „ბოროტი განზრახვა“, *dolus malus*, ე. ი. პირის ისეთი ფსიქიკური დამოკიდებულება მის მიერ ჩადენილი მართლსაწინააღმდეგო ქმედობისადმი, რომელიც შეიძლება შეფასდეს როგორც ზნეობრივად გასაკიცხი, არამედ იგი წარმოადგენს ყოველგვარ შეფასებას მოკლებულ ბუნებრივ ფსიქიკურ პროცესს. რომელიც არსებითად ნიშნავს პირის ნებისყოფას იმოქმედოს განსაზღვრული მიზნის განსახორციელებლად. ცხადია, რომ ასეთი განზრახვის აუცილებელ წინამძღვარს არ შეიძლება წარმოადგენდეს შერაცხვუნარიანობა. მაშინ, როდესაც გაბატონებული შეხედულების თანახმად, განზრახი მოქმედება შეიძლება მხოლოდ შერაცხადმა პირმა ჩაიდინოს, ფინალური მოძღვრება მოქმედების შესახებ თვლის, რომ განზრახი მოქმედების უნარი შეურაცხ პირებსაც აქვთ⁵⁵.

⁵⁴ R. Maurach, Deutsches Strafrecht, AT, 1954, S. 131.

⁵⁵ R. Maurach, op. cit., S. 143.

ვიხილავთ განზრახვა ფინალურ თეორიას მოქმედების ცხებაში შეაქვს, ამიტომ იგი, როგორც „უმართლობის“ სუბიექტური ელემენტი, მართლწინააღმდეგობის აუცილებელ საფუძვლად იქცევა. მართლაც, ფინალური თეორიის წარმომადგენლები ილაშქრებენ მართლწინააღმდეგობის ცნების ობიექტური გაგების წინააღმდეგ და განიხილვენ მას როგორც სუბიექტურ ცნებას. როგორც მართებულად აღნაშნავს პროფ. მ. შარგოროდსკი, განზრახვის შეტანით მოქმედების ცხებაში არსებითად „უარყოფილია მართლწინააღმდეგობის ობიექტური განსაზღვრების შესაძლებლობა და ამას უპირისპირდება მართლწინააღმდეგობის წმინდა სუბიექტური ელემენტები, რომლებიც სხვადასხვაგვარია განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისათვის“⁵⁶.

მეორე მნიშვნელოვანი დასკვნა, რომელიც ფინალური თეორიიდან გამომდინარეობს, ბრალის ცნებას შეეხება. თუ ბრალის ცნებიდან განზრახვა და გაუფრთხილებლობა გავაძევებთ, მაშინ რაღაა ბრალი? ამ კითხვაზე ფინალური თეორიის წარმომადგენლები ასე გვიპასუხებენ: ბრალი არ შედის დანაშაულის შემადგენლობაში, იგი შემადგენლობის გარეშეა. ბრალი არის მსჯელობა ნებისყოფის დასაგმობი ხასიათის შესახებ, პერსონალური გაკიცხვა, მიმართული პიროვნების წინააღმდეგ, რომლის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ პირი არასწორედ მოქმედებდა, თუმცა მას შეეძლო ჰქონოდა ნორმის შესაბამისად მოქმედების ნებისყოფა. „ბრალის კონსტიტუციურ ელემენტს, ...—წერს პ. ველცელი, — მხოლოდ გასაკიცხობა (Vorwerfbarkeit) წარმოადგენს. იგი გადამწყვეტი ახალი მომენტია, რომელიც მოქმედებას ემატება და მას ბრალეულობის ივისებას ანიჭებს. მხოლოდ გასაკიცხობაზეა ლაპარაკი მოძღვრებაში ბრალის შესახებ, მაშინ როდესაც საგანი, რომელიც ფასდება როგორც ბრალეული—მოქმედება და მოქმედების ჩაღენის ნებისყოფა—განიხილება უკვე მოძღვრებაში მოქმედებისა და უმართლობის შესახებ“⁵⁷.

ფინალურმა თეორიამ განავითარა და თავის ლოგიკურ დაბოლოებამდე მიიყვანა ის დებულებანი ბრალის შესახებ, რომელნიც თავდაპირველად ბრალის ნორმატიულმა თეორიებმა წამოაყენეს. უკვე ნორმატიული თეორიის წარმომადგენლები (ფრანკი, მ. ე. მაინერი, პ. მერკელი, ო. ბერგი და სხვ.) განიხილავდნენ ბრალს როგორც შეფასებით კატეგორიას, როგორც მსჯელობას გასაკიცხობის შესა-

⁵⁶ М. Д. Шаргородский, Современное буржуазное уголовное законодательство и право. М., 1961, стр. 43.

⁵⁷ Н. Welzel, Das neue Bild, S. 39—40.

ნებ. ამავე დროს თუმცა ნორმატივისტები განზრახვას და გაუფრთხილებლობას ბრალის ფორმებად არ თვლიდნენ, მაგრამ სულ კი არ აძევებდნენ ამ ცნებებს ბრალის სფეროდან, არამედ განიხილავდნენ მათ როგორც ბრალის აუცილებელ პირობებს ან ელემენტებს⁵⁸.

შემდგომი ნაბიჯი იმ მიმართულებით, რომ გაენთავისუფლებინა ბრალის ცნება ფსიქიკური დამოკიდებულებისაგან შედეგისადმი, ე. ი. განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისაგან, ა. დონამ გადადგა. დონა უპირისპირებს ერთმანეთს დანაშაულის შეფასებითსა და ფაქტიურ მხარეს. მართლწინააღმდეგობა და ბრალი დონას სიტყმაში მკვეთრად უპირისპირდება დანაშაულის შემადგენლობას, რომელიც განიხილება როგორც ლიტონი ფაქტიურობა. დონას აზრით, „ბრალზე მსჯელობის დროს, ისევე, როგორც მართლწინააღმდეგობის დადგენისას, საქმე გვაქვს შეფასების შედეგთან. თანაც მართლწინააღმდეგობის დადგენის დროს ვაფასებთ დანაშაულის შემადგენლობის ობიექტურ მხარეს, ხოლო ბრალის დადგენის დროს მის სუბიექტურ მხარეს“⁵⁹. ამავე დროს ა. დონა არ მიუთითებდა, რა ადგილი უნდა დაეჭირა დანაშაულის შემადგენლობაში ქმედობისადმი. პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას, რომელიც მოწყვეტილია ბრალის ცნებას. მოქმედების ფინალური თეორიის წარმომადგენლები თავიანთ დიდ დამსახურებად თვლიან, რომ მათ განზრახვის ცნებას დანაშაულის შემადგენლობის ცნებაში სათანადო ადგილი მიუჩინეს. „დონას ინიციატივა, — წერს ჰ. ველცელი, — განავითარა შემდგომ ფინალურმა მოძღვრებამ მოქმედების შესახებ, რომელმაც უთავსესაფროდ დარჩენილ განზრახვას დანაშაულის შემადგენლობის შესაბამის მოქმედებაში ჯეროვანი ადგილი მოუწახა“⁶⁰.

ასეთია ფინალური თეორიის არსი და ის ძირითადი დასკვნები, რომლებიც ამ თეორიიდან გამომდინარეობენ.

როგორც ფინალური თეორიის გადმოცემიდან ჩანს, ფინალისტები მიზნად ისახავენ შექმნან მოქმედების ისეთი ცნება, რომელსაც მნიშვნელობა ექნება მთელი მოძღვრებისათვის დანაშაულის შესახებ, გვარეობითი ცნება (*genus proximi nus*) რომელიც შესაძლებლობას მოგვცემს მისგან დედუქციურად დანაშაულებრივი ქმედო-

58 ასე, მაგალითად, ო. ბერგი მიუთითებდა: „ის, რომ განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ცნებანი ვაგებულ უნდა იქნენ არა როგორც ბრალის სახეები, არამედ მხოლოდ როგორც ბრალზე მსჯელობის წინამძღვრები, ახლა უკვე დადგენილია (იხ. O. Berg. Der gegenwärtige Stand der Schuldlehre im Strafrecht. Breslau, 1937, S. 72.

⁵⁹ A. Dohna. Der Aufbau des Verbrechenlehre, Bonn, 1936, S. 31.

⁶⁰ H. Welzel, Das neue Bild..., S. 40.

ბის ყველა სახეობანი (*differentia specifica*) გამოვიყენათ. მაშასადამე ფინალურ-ოგორია პრეტენზიას აცხადებს იმაზე, რომ მის მიერ შექმნილი ფინალური მოქმედების ცნება უმაღლეს ცნებას წარმოადგენს როგორც განხრახი, ისე გაუფრთხილებელი დანაშაულისათვის. სინამდვილეში, როგორც ამას თვით ბურკუაზიული კრიმინალისტებიც მიუთითებენ, ფინალური მოძღვრება მოქმედების შესახებ ვერ ასაბულებს გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალურ ხასიათს⁶¹. ოეიო ფინალისტების მტკიცებით „მხოლოდ ის შედეგია ფინალურად გამოწვეული, რომლის განხორციელებაზე მიზნის, საშუალების ან თანამდევი შედეგის სახით ფინალურად არის წარმართული ადამიანის ნება. ყველა დანარჩენი (თანამდევი) შედეგი, რომელიც ნების ფინალური განხორციელებით მოცული არ არის, წმინდა კაუზალურ შედეგად უნდა ჩაითვალოს“⁶².

იბადება კითხვა: მაშ, რაში გამოიხატება გაუფრთხილებელი დანაშაულებრივი ქმედობის ფინალურობა? გაუფრთხილებლობის არსი ხომ სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ სუბიექტს შეგნებული არა აქვს თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგი და მაშასადამე, მთელი კაუზალური პროცესი, ე. ი. არ იცის, რომ ის ძალები, რომელთაც იგი მიმართავს, ასეთ შედეგს გამოიწვევენ. მაშასადამე, კაუზალურ მოვლენათა შეგნებული დეტერმინირება აქ გამორიცხულია.

ფინალისტები, რომლებიც ცდილობენ გაუფრთხილებელი დანაშაულებრივი ქმედობაც როგორმე ფინალური მოქმედების პროკრუსტეს სარეცელში მოათავსონ, გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალური ბუნების დასაბუთების რამდენიმე ცდას იძლევიან.

თავდაპირველად ველცელი მიუთითებდა, რომ წინააღმდეგ განხრახი დანაშაულისა, რომელიც აქტუალურ ფინალურობას წარმოადგენს, გაუფრთხილებელ დანაშაულს პოტენციური ფინალურობა ახასიათებს. გაუფრთხილებლობა, მისი აზრით, პოტენციურად ასაცდენი ქმედობაა. „...ფინალური მოქმედება სამართალში ორი ასპექტით გამოდის: როგორც მოქმედება გასაკიცხი ფინალობით — განხრახი ქმედობა, და როგორც მოქმედება სოციალურად, ინდიფერენტული ფინალობით, მაგრამ სოციალურად არასასურველი არა-ფინალური შედეგებით, რომლებიც არ განხორციელდებოდნენ,

⁶¹ იხ. მაგალითად, Th. Rittler, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts, Allgemeiner Teil, Wien, 1954, S. 61.

⁶² H. Welzel, Das neue Bild..., 1957, 4—5.

სწორი ფინალური მიმართულება რომ ყოფილიყო არჩეული — გაუფრთხილებელი ქმედობა“⁶³.

ეს დასაბუთება მიზანს ვერ აღწევდა. იმის მაგივრად, რომ დაესაბუთებინათ გაუფრთხილებლობის ფინალური ხასიათი, ფინალისტები სწორედ მის არაფინალურობაზე მიუთითებდნენ და ასაბუთებდნენ არაფინალური მოქმედების გასაკიცხ ხასიათს, სახელდობრ იმას. რომ სუბიექტს ნების სოციალური თვალსაზრისით სწორად წარმართვის შემთხვევაში შეეძლო აეცდინა საზოგადოებრივთვის არასასურველი შედეგი. მაგრამ ის გარემოება, შეეძლო თუ არა მოქმედს სწორად ემოქმედნა, ე. ი. თავისი მოქმედების საზოგადოებრივად არასასურველი შედეგები წინასწარ გაეთვალისწინებინა და აეცდინა, შედის არა მოძღვრებაში მოქმედების შესახებ, არამედ მოძღვრებაში ბრალის შესახებ და უნდა გადაწყდეს მას შემდეგ, რაც მოქმედებისა და მიზეზობრივი კავშირის საკითხი უკვე გადაწყვეტილია. ცხადია, ბრალის საკითხზე მსჯელობის დროს სულ სხვა მომენტებია მხედველობაში მისაღები, ვიდრე ზიანის გამომწვევი მოქმედების არსებობის თუ არარსებობის დადგენის დროს.

უკანასკნელ ხანს ფინალური თეორიის წარმომადგენლები სხვა ხერხს მიმართავენ იმისათვის, რომ დასაბუთონ გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალური ხასიათი. ისინი ამტკიცებენ, რომ თუმცა „განზრახ ქმედობებში ფინალურობა უფრო მკვეთრად ჩანს: აქ მოქმედების ნებელობა და განზრახვა ერთმანეთს ემთხვევა“, მაგრამ გაუფრთხილებელი ქმედობანიც არ არიან მოკლებული ფინალურობას“⁶⁴. ფინალურობა შეიძლება ვრცელდებოდეს მხოლოდ ზოგიერთ შედეგზე და არ ვრცელდებოდეს სხვა შედეგებზე, რომელნიც თუმცა კაუზალურად დაკავშირებული არიან მოქმედებასთან, მაგრამ არც შეგნებით და არც ნებით მოცული არ არიან. არ არსებობს „თავისდა თავად“ და „აბსოლუტურად“ ფინალური მოქმედება. მოქმედება ფინალურია ნების განხორციელებით გამოწვეული წინასწარ გათვალისწინებული შედეგის მიმართ. ექთახი. რომელმაც ავადმყოფს შეცდომით მორფიუმის ხასიკვდილო დოზა შეუშხაუნა, მოქმედებს ფინალურად ინექციის (შეშხაუნების) მიმართ და არა ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის მიმართ⁶⁵. განსხვავება განზრახ და გაუფრთხილებელ მოქმედებას შორის, ფინალისტების აზრით, იმაში მდგომარეობს, რომ „თუ განზრახი ქმედობის დროს ფინალურობა მიმართულია შეეძლება“

⁶³ H. Welzel, Aktuelle Strafrechtsprobleme im Rahmen der finalen Handlungslehre, Karlsruhe, 1953, S. 6.

⁶⁴ R. Maurach, Deutsches Strafrecht, AT, 1954, S. 140.

⁶⁵ H. Welzel, Das neue Bild..., 1954, S. 5.

შესაბამის შედეგზე, განუზრახველ დელიქტებს სწორედ ის ახასიათებს, რომ აქ ფინალურობა მიმართულია არა დახაშაულის შემადგენლობის შესაბამის, არამედ, როგორც საერთო წესი, სამართლებრივი თვალსაზრისით ინდიფერენტულ შედეგზე⁶⁶.

როგორც უკვე ნათქვამი იყო, მოქმედების „კაუზალური“ თეორიის ძირითად ნაკლად ფინალისტები იმას თვლიან, რომ ეს თეორია კნიშვნელობას არ ანიჭებს ნებისყოფის შინაარსს და მოქმედების არსებობისათვის საკმარისად თვლის იმ ფაქტს, რომ პიროვნებამ ჩაიღინა ნებელობითი მოქმედება, რომელიც შედეგის მიმართ კაუზალური იყო. ველცელის მაგალითი რომ ავიღოთ, ექთანს, რომელმაც ავადმყოფს შეცდომით მორფიუმის სასიკვდილო დოზა შეუშხაუნა, გაბატონებული შეხედულების თანახმად, მკვლელობას ჩადის. მართალია, მისი მიზანი ავადმყოფის მკურნალობა იყო, მაგრამ, თუ მის მოქმედებას კაუზალური თვალსაზრისით განვიხილავთ, ე. ი. იმ თვალსაზრისით, რომ შედეგი ობიექტურად მის ავტორს დაუეკავშიროთ, მაშინ ეს მოქმედება ადამიანისათვის სიცოცხლის მოსპობის ანუ მკვლელობის მოქმედებად უნდა ჩაითვალოს. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 108-ე მუხლით გათვალისწინებულ ქმედობას ეწოდება გაუფრთხილებლობითი მკვლელობა, მიუხედავად იმისა, რომ შედეგი სუბიექტის მოქმედების მიზანს არ წარმოადგეს, ე. ი. ფინალური არ არის. ფინალური თეორიის მიხედვით კი ამ შემთხვევაში მკვლელობის მოქმედებას ადგილი არა აქვს, ვინაიდან ფინალურობა მხოლოდ ინექციის გაკეთებას შეეხება. ამიტომ, ამ თეორიის აზრით, მოქმედებად საკუთრივი მნიშვნელობით, ე. ი. მოქმედებად, რომელშიც ნების შინაარსი მის განხორციელებას ემთხვევა, მხოლოდ ინექცია უნდა ჩაითვალოს. ფინალურია მარტოოდენ ინექცია, ხოლო პაციენტის სიკვდილი კაუზალურად არის მიყენებული. და თუ ფინალური თეორია მაინც ცდილობს გაუფრთხილებელი ქმედობის ფინალურობა დაასაბუთოს, ამას იგი მხოლოდ იმით აღწევს, რომ თავის ძირითად პრინციპზე ხელს იღებს, ვინაიდან გაუფრთხილებელი მოქმედება სწორედ იმით ხასიათდება, რომ ნებისყოფის შინაარსი და ფაქტიური კაუზალური პროცესი ერთმანეთს არ ემთხვევა. გაუფრთხილებელი დელიქტების დროს ფინალური თეორია მოქმედების ცნებას ისევე ახასიათებს, როგორც ტრადიციული მოძღვრება ბრალის შესახებ. სახელდობრ, გაუფრთხილებელი დელიქტებისათვის იგი მოითხოვს, რომ თავისთავად მოქმედება იყოს ნებელობითი და რომ ეს ნებელობითი მოქმედება კაუზალურ დაშოკიდებუ-

⁶⁶ R. Maurach, Deutsches Strafrecht, 1954, S. 140.

ლებაში იყოს საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან. მაშასადამე, აქ იგი ნებელობითი მოქმედების მხოლოდ კაუზალობას სჯერდება, ამიტომ სწორად უნდა ჩაითვალოს ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკის ი. ბაუმანის მითითება, რომ „ფინალური მოძღვრება ბრალის შესახებ მხოლოდ განზრახვი დელიქტების დროს მოითხოვს მოქმედებისათვის, რომ ნება ფინალურად წარიმართებოდეს საბოლოო შედეგისაკენ, ხოლო გაუფრთხილებელი ქმედობების დროს იგი უფრო ნაკლებით კმაყოფილდება“⁶⁷. მაგრამ ფინალური თეორიის გადახვევა თავისი ძირითადი დებულებიდან და გაუფრთხილებელი ქმედობის ახსნისას ტრადიციულ მოძღვრებაზე გადასვლა ისეთ ბუნდოვან ფორმაში ხდება, რომ მკითხველისათვის ამის ნათლად გაგება ზოგჯერ მეტად ძნელია⁶⁸.

ფინალური თეორიის მეორე არსებითი ნაკლი იმაში მდგომარეობს, რომ მოქმედების ცნებაში განზრახვის შეტანით, ხოლო მართლწინააღმდეგობის შესახებ მსჯელობის საფუძვლად მოქმედების სუბიექტური შინაარსის, ე. ი. განზრახვის აღიარებით მან მართლწინააღმდეგობა წმინდა სუბიექტურ ცნებად გამოაცხადა, რითაც წაშალა ნათელი და მკვეთრი ზღვარი, რომელიც საკითხის ხანგრძლივი მეცნიერული დამუშავების შედეგად დაიღო მართლწინააღმდეგობის ობიექტური შინაარსის ცნებასა და ბრალის სუბიექტური შინაარსის ცნებას შორის.

სოციალისტურ სამართალში გაბატონებული შეხედულების თანახმად მართლწინააღმდეგობა გულისხმობს ქმედობის ობიექტურ წინააღმდეგობას სამართლებრივი ნორმისადმი. მართლწესრიგი აფასებს მოქმედებას როგორც უარყოფითს იმ შემთხვევაში, როდესაც იგი ზიანს აყენებს საზოგადოებრივ ურთიერთობებს ან ჰქმნის ასეთი ზიანის მიყენების შესაძლებლობას, ე. ი. მაშინ, როდესაც მოქმედება საზოგადოებრივ საშიშროებას წარმოადგენს. ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება მართლწინააღმდეგობის მატერიალურ შინაარსს წარმოადგენს. ქმედობის ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას დიდი მნიშვნელობა აქვს სისხლის-სამართლებრივი პაუზის-მგებლობისათვის. ეს მოთხოვნა მოქალაქის თავისუფლების გარანტიას წარმოადგენს: სოციალისტური სახელმწიფო მხოლოდ მაშინ აძლევს თავის თავს უფლებას დასაჯოს ქმედობა, როდესაც იგი

⁶⁷ Y. Baumann, Strafrecht. Allgemeiner Teil, 2. Aufl., Bielefeld, 1961, S. 158.

⁶⁸ საესებო მართებულად აღნიშნავს ამიტომ ა. ვეგნერი, რომ ფინალური თეორია მოქმედების შესახებ იურიდიულ კუბიზმს წარმოადგენს და მისი გაგება, მით უმეტეს მისი პრაქტიკული გამოყენება შეუძლებელია (A. Wegner, Strafrecht. Allgemeiner Teil, Göttingen, 1951, S. 105).

ნამდვილად ობიექტურად ემუქრება სისხლის სამართლის კანონი და ცულ ინტერესებს.

ფინალურ მოძღვრებას მოქმედებაზე მართლწინააღმდეგობის საკითხის გადაჭრის მთელი სიმძიმე მოქმედების სუბიექტურ მხარეზე ვადააქვს. მართლწინააღმდეგობა, ამ თეორიის წარმომადგენელთა აზრით, არის არა შედეგის გასაკიცხაობა, არამედ მოქმედების გასაკიცხაობა. და რამდენადაც მოქმედების ცნების ცენტრს მისი ფინალურობა წარმოადგენს. ამიტომ მართლწინააღმდეგობის ცნების საფუძველსაც მოქმედების სუბიექტური შინაარსი განსაზღვრავს. აქედან დასკვნა: მოქმედება შეიძლება არ შეიცავდეს არავითარ საშიშროებას სამართლით დაცული ინტერესებისათვის, მაგრამ თუ იგი ფინალური თვალსაზრისით გასაკიცხია, — მართლწინააღმდეგოდ უნდა ჩაითვალოს.

სუბიექტური მომენტის — კერძოდ განზრახვის შეტანას მოქმედებისა და მართლწინააღმდეგობის ცნებებში განსაზღვრული კლასობრივი აზრი აქვს. ბურჟუაზიული მოსამართლე ბუნებრივად გამოიყენებს ფინალური თეორიით შექმნილ შესაძლებლობას და დამნაშავეს დასჯადობისათვის გადამწყვეტ მომენტად ჩათვლის არა იმას, თუ რა მნიშვნელობა აქვს პირის ქმედობას ობიექტურ სინამდვილეში და როგორია ამ მოქმედებით შექმნილი საზოგადოებრივი საშიშროება, არამედ იმას, თუ როგორი იყო სუბიექტის მოქმედების მიზანი, მისი ფინალურობა. როგორც სამართლიანად მიუთითებს პროფ. ბ. მანკოვსკი, „ფინალური სისხლის სამართლის თეორიაში კანონით ზუსტად გათვალისწინებული და დასჯადი ქმედობის ადგილს იჭერს პასუხისმგებლობა პირის განწყობისათვის, მისი ისეთი აზრთა წყობისათვის, რაც მიუღებელია გაბატონებული ბურჟუაზიისათვის⁶⁹. და მართლაც გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ცნობილ კრიმინალისტს ლექსანს თავის ერთ-ერთ შრომაში მოჰყავს დასავლეთ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს პრაქტიკიდან მაგალითები, საიდანაც ჩანს, თუ როგორ იყენებენ „ფინალურ მოძღვრებას მოქმედების შესახებ“, ერთი მხრივ, მშვიდობისა და სოციალიზმისათვის მებრძოლი გერმანელი პატრიოტების დასასჯელად. ხოლო, მეორე მხრივ, მძიმე დანაშაულთა ჩამდენი ფაშისტი დამნაშავეების სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გასანთავისუფლებლად⁷⁰.

ასეთივე ყალბია ფინალური თეორიის მოძღვრება ბრალის შე-

⁶⁹ Б. С. Маньковский, Реакционная неокантланская теория фискального уголовного права, «Советское государство и право» 1959 г. № 4, стр. 102.

⁷⁰ И. Лекшас, Вина как субъективная сторона преступного деяния, М., 1954, стр. 40—41.

სახებ. როგორც დავინახეთ, ფინალური თეორიისათვის განზრახვა და გაუფრთხილებლობა არაა თუ ბრალის ფორმები, არამედ მის აუცილებელი ელემენტები და პირობებიც კი აღარ არიან. ამავე დროს განზრახვა და გაუფრთხილებლობა წარმოადგენენ საუფუძველს, საგანს მხოლოდ მართლწინააღმდეგობის შესახებ მსჯელობისათვის. ბრალიც, ისევე როგორც მართლწინააღმდეგობა, შეფასებითი მსჯელობაა. მაგრამ ყოველი შეფასებითი მსჯელობა გულისხმობს საგანს. რომლის თაობაზეც იგი გამოითქმება. თუ განზრახვა და გაუფრთხილებლობა მართლწინააღმდეგობის შესახებ მსჯელობის საგანს წარმოადგენენ, რაღაა ბრალის შესახებ მსჯელობის საგანი? ბრალის შესახებ შეფასებითი მსჯელობის საგანს ფინალური თეორიის აზრით, წარმოადგენს სუბიექტის ნების დამოკიდებულება მართლწინააღმდეგობისადმი. ნება გასაყვესია მაშინ, როდესაც იგი ნორმას არ შეესაბამება, თუმცა იგი უნდა ყოფილიყო და შეიძლებოდა ყოფილიყო ნორმის შესაბამისი. სხვანაირად რომ ვთქვათ, ბრალის შესახებ მსჯელობის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს ის, რომ სუბიექტს შესაძლებლობა ჰქონდა შეეცნო თავისი მოქმედების მართლწინააღმდეგობა ხასიათი. ამგვარად, მართლწინააღმდეგობის შეგნება ამოღებულია განზრახვის ცნებიდან, რომელიც ყოველგვარ შეფასებით მომენტს მოკლებულია, და გადატანილია ბრალის სფეროში როგორც „გასაყველობის“ (Worwerfbarkeit) ელემენტი.

მანკიერია, პირველად ყოვლის, ფინალისტების მტკიცება, რომ განზრახვა და გაუფრთხილებლობა გადატანილ უნდა იქნენ მოქმედების სფეროში და გამოძევებული ბრალის სფეროდან. თუ განზრახვაზე კიდევ შეიძლება ითქვას, რომ თავისთავად აღებული, იგი მოკლებულია შეფასების მომენტს და ამიტომ შეიძლება გათანაბრებულ იქნეს ფინალურობასთან, ამასვე ვერ ვიტყვით გაუფრთხილებლობაზე იმის გამო, რომ გაუფრთხილებლობის ცნება თავის თავში უკვე შეიცავს შეფასების მომენტს. განზრახ შეიძლება გააკეთო კარგი საქმეც და ცუდიც. შეიძლება იყოს კეთილი და ბოროტი განზრახვაც. მაგრამ არ შეიძლება იყოს კარგი გაუფრთხილებლობა. გაუფრთხილებლობა ყოველთვის გულისხმობს უარყოფით მსჯელობას, გულისხმობს იმას, რომ სუბიექტმა დაარღვია ჯეროვანი, სწორი მოქმედების ნორმა. ამიტომ როგორ შეიძლება ეს ცნება მიეკუთვნოს მოქმედების ცნებას, ე. ი. ისეთ ცნებას, რომელიც თვით ფინალისტების მითითებით, მოკლებულია სამართლებრივი შეფასების, ნორმატიულობის მომენტს და წინ უსწრებს სამართლებრივ შეფასებას როგორც ონტოლოგიური ცნება.

მეორე, სისხლისსამართლებრივი თვალსაზრისით განზრახვაც არ არის ყოველგვარ შეფასებით მომენტს მოკლებული. განზრახვა

არის სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიში ქმედობისადმი. სწორედ ამიტომ იგი ყოველთვის ბოროტი კანზრასვაა. ჩვენ უარყოფითად ვაფასებთ სუბიექტის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას შედეგთან და ვუწოდებთ მას ბრალეულს იმის გამო, რომ სუბიექტს-გათვალისწინებელი ჰქონდა და სურდა (ან უშვებდა) ისეთი ქმედობა. რომელიც დანაშაულის შემადგენლობას შეესაბამება. ამავე დროს ის, ვინც ითვალისწინებს, რომ თავისი მოქმედებით იღენს ისეთ ქმედობას, რომელიც ფაქტიურად დანაშაულის შემადგენლობაში აღწერილ ნიშნებს შეესაბამება, იმავე დროს, როგორც წესი, იმასაც ითვალისწინებს, რომ მისი მოქმედება საზოგადოებრივად საშიშია. გასაგებია ამიტომ, რომ მართლწინააღმდეგობის შეგნება შეტანილ უნდა იქნეს არა ბრალის ზოგად ცნებაში, არამედ განზრახვის ცნებაში. მაგალითად, საბჭოთა მოქმედი სისხლისსამართლებრივი კანონმდებლობის თანახმად (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლი), „დანაშაული განზრახ ჩადეხილად ჩაითვლება, თუ მის ჩამდენ პირს შეგნებული ჰქონდა თავისი მოქმედების ან უმოქმედობის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი, ითვალისწინებდა მის საზოგადოებრივად საშიშ შედეგებს და სურდა ეს შედეგები ან შეგნებულად უშვებდა მათ დადგომას“.

დაბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ ფინალურმა თეორიამ სრული არევედარევა შეიტანა დანაშაულის ცნების სისტემაში. დანაშაულის ცნება, ისე, როგორც იგი თანამედროვე სისხლის სამართალში ჩამოყალიბდა, ხანგრძლივი ისტორიული განვითარების პროდუქტია. საყოველთაოდ მიღებული შეხედულების თანახმად, დანაშაული ორი ძირითადი მხარისაგან შედგება: ერთი—ეს არის დანაშაულის ობიექტური მხარე, ე. ი. ადამიანის ქცევა როგორც ადამიანის ნებისყოფის გარეგანი გამოვლინება, ამ ქცევის საზოგადოებრივად საშიში შედეგი და მიზეზობრივი კავშირი მათ შორის; მეორე — დანაშაულის სუბიექტური მხარე, ბრალი, ე. ი. პიროვნების გასაკიცხი ფსიქიკური დამოკიდებულება საზოგადოებრივად საშიშ ქმედობასთან და მის შედეგთან, რაც განზრახვის, ან გაუფრთხილებლობის სახით ვლინდება. დანაშაულებრივი ქმედობის ობიექტური და სუბიექტური მხარეების ერთიანობა ხორციელდება არა იზოლირებულად აღებული ქმედობის ცნებაში, რომელიც ფინალისტების აზრით, ონტოლოგიურ ცნებას წარმოადგენს და ყოველგვარ სამართლებრივ მსჯელობას წინ უსწრებს, არამედ დანაშაულის საერთო ცნებაში⁷¹.

⁷¹ ამ შრომაში, რომელიც მიზნად ისახავს მხოლოდ ნებლობითი ცნების არსისა და დანაშაულის სისტემაში მისი ადგილის გარკვევას, ჩვენ მოკლებული ვართ შესაძლებლობას ფართოდ შევეხებოდნენ დანაშაულის ობიექტური და სუბიექტური მხარის ურთიერთდამოკიდებულებას. ამ საკითხზე დაწერილებით იხ. ჩვენი ხაშრომი, *Причинная связь в уголовном праве*, М., 1963, стр. 283—318.

დანაშაულებრივი შედეგის ცნება

§ 1. დანაშაულებრივი მოქმედება და დანაშაულის შედეგი

ნებელობითი ქცევის ცნებისაგან უნდა განვასხვავოთ ამ ქცევის შედეგის ცნება. როგორც დავინახეთ, ადამიანის ნებელობითი ქცევა წარმოადგენს ზემოქმედებას მის გარემომცველ ობიექტურ გარესამყაროზე. მოქმედება სრულდება განსაზღვრული ცვლილების შეტანის მიზნით ობიექტში, რომელიც ამ გარესამყაროს განეკუთვნება. შედეგი წარმოადგენს ცვლილებას ობიექტში, ე. ი. ადამიანის მოქმედებით გამოწვეულ ცვლილებას გარესამყაროში.

უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი მკვეთრად არ ანსხვავებს მოქმედებისა და შედეგის ცნებებს. ასე მაგალითად, ფ. ლისტის აზრით, შედეგი თვით მოქმედების განუყოფელი ნაწილია. „მოქმედების ცნება,—ამბობდა ის,—მოითხოვს შემდგომ ცვლილებას გარესამყაროში (ე. ი. ადამიანებში და საგნებში). ამ ცვლილებას ჩვენ შედეგს ვუწოდებთ. ამგვარად, შედეგი მოქმედების ცნების შემადგენელი ნაწილია“¹. ამ შეხედულებას ემხრობოდა ე. მეცგერიც. ეს უკანასკნელი აკუთვნებდა შედეგს არა მარტო ე. წ. „გარე შედეგს“, არამედ ადამიანის სხეულებრივ მოძრაობასაც, ე. ი. ყოველივე იმას, რაც პირის შინაგან ნებას არ წარმოადგენს. ასე მაგალითად, მისი აზრით, მკვლელობის შემთხვევისას შედეგს მიეკუთვნება არა მარტო ის ობიექტური ფაქტი, რომ ადამიანი მოკვდა, არამედ თოფის დამიზნება და ჩახმახის გამოკვრაც, ე. ი. ადამიანის „სხეულებრივი ქცევაც“².

სწორია, რომ ადამიანის მოქმედებას ყოველთვის თან ახლავს გარკვეული ცვლილებები გარესამყაროში. რამდენადაც მოქმედება გარესამყაროზე ადამიანის ზემოქმედებაა, რამდენადაც, აქედან

¹ Ф. Лист, Учебник уголовного права, Общая часть, М., 1903.

² E. Mezger, Strafrecht. Ein Lehrbuch, München und Leipzig, 1931, S. 95.

გამომდინარე, იგი ამ გარესამყაროს შეცვლის მიზეზების შექმნაში მდგომარეობს, ამდენად იგი აუცილებლობით შედეგსაც გულისხმობს. მაგრამ, როგორც ცნებანი, მოქმედება და შედეგი ისე უნდა იქნან ერთმანეთისაგან განსხვავებული, როგორც მიზეზი და შედეგი. ერთი შეიძლება განხილულ იქნას არა როგორც მეორის ნაწილი, არამედ მხოლოდ როგორც მისი დიალექტურად საწინააღმდეგო ცნება.

არ შეიძლება დავეთანხმოთ მეცვერის იმ აზრსაც, რომ სხეულებრივი მოძრაობაც შედეგია. როდესაც ადამიანის ნებელობით ქცევაზე ვლაპარაკობთ, ვგულისხმობთ მასში მისი შინაგანი და გარეგანი მხარის ერთიანობას ანუ არა მხოლოდ ადამიანის მამოძრავებელ ნებას, მისი მოქმედების მოტივსა და მიზანს, არამედ იმ გარეგან, ობიექტურ ფორმასაც. რომელშიც გამოვლინდა პირის ზემოქმედება ობიექტზე. ხოლო, როცა ლაპარაკობენ დანაშაულის შედეგზე, აქ უკვე მხედველობაში აქვთ ისეთი რამ, რაც გარეგანია მოქმედების მიმართ, სახელდობრ: სისხლის სამართლით დაცულ ობიექტში ს ა ზ ო გ ა დ ო ე ბ რ ი ვ ა დ საშიში ცვლილების შეტანა.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში პროფ. ბ. ნიკიფოროვს გამოთქმული აქვს აზრი, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის შედეგი წარმოადგენს შემაერთებელ რგოლს მოქმედებასა როგორც ადამიანის გარეგანი ქცევის შეგნებულ აქტსა და დანაშაულის ობიექტს შორის³. თუ ამ დებულებას ისე გავიგებთ, რომ ერთი მხრივ, შედეგის ცნება მოქმედების ცნების თანაფარდობითი ცნებაა, ხოლო მეორე მხრით, დანაშაულის შედეგის ცნება მკიდროდ არის დაკავშირებული დანაშაულის ობიექტის ცნებასთან. რადგან ცვლილებას სწორედ ობიექტი განიცდის, მაშინ ორივე ეს დებულება საეხებით სწორია. მაგრამ ამ სწორი დებულებიდან პროფ. ბ. ნიკიფოროვი აკეთებს, ჩვენი აზრით, მეტად ფართო დასკვნას. კერძოდ, ის აყენებს დებულებას, რომ „ამგვარად, შედეგი ერთსა და იმავე დროს მოქმედებასაც მიეკუთვნება და ობიექტსაც“⁴.

აქ უაღვილო არ იქნებოდა მოგვეტანა ა. მიხლინის აზრი, რომ თუმცა მოქმედება და შედეგი ძალიან ახლოს არიან ერთმანეთთან, მაგრამ შედეგი არ მიეკუთვნება მოქმედებას და არც შეიძლება მას მიეკუთვნებოდეს. «მოქმედება წარმოადგენს გარკვეულ პროცესს.

³ Б. С. Никифоров, Объект преступления, М., 1960, стр. 141 — 142.

⁴ იქვე, გვ. 141.

რომლის შინაარსია ობიექტზე ზემოქმედება, შედეგი კი — ამ მოქმედების რეზულტატია, რომელიც ობიექტში ძევის⁵“.

მოქმედებისა და შედეგის ცნებათა გარკვეულ აღრევას პროფ. ღურმანოვის შრომებშიც ვხვდებით. სსხელობრ პროფ. ნ. ღურმანოვი წერდა, რომ „ყოველგვარი ზემოქმედება ობიექტზე, თუნდაც იგი ობიექტში ზოგიერთ არაარსებით ცვლილებას იწვევდეს, მოქმედებას უნდა განეკუთვნოს. თვისობრივი ცვლილებები (რომლებიც კანონის ღისპოზიციამა ალწერილი) შედეგს შეადგენენ⁶“. აღნიშნული დებულება პროფ. ნ. ღურმანოვმა შედეგის ცნების განსაზღვრასთან დაკავშირებით წამოაყენა.

როგორც ჩანს, პროფ. ნ. ღურმანოვს ის უდავო აზრი უნდოდა გამოეთქვა, რომ თუ დამნაშვის განზრახვა დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებულ შედეგზე იყო მიმართული (მაგ., „სიცოცხლის მოსპობაზე“), მაგრამ ეს შედეგი არ დადგა, მაშინ მოქმედება დამთავრებულად არ შეიძლება ჩაითვალოს, თუნდაც ხელყოფის ობიექტში სხვა რაიმე ცვლილებანი მოხდეს (მაგ., სხეულის დაზიანება). მაგრამ ეს აზრი არასაკმაო სიზუსტით არის გამოხატული. ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ არც თუ იშვიათად ქცევის სხვა შედეგები მოსდევს და ის არაა, რისი გამოწვევაც პირს ჰქონდა განზრახული. ის, რომ ადამიანის მოქმედებამ ნაკლებად მნიშვნელოვანი შედეგები გამოიწვია, არ ართმევს ამ შედეგებს გარესამყაროში ცვლილების ხასიათს და არ გადააქცევს ცვლილებებს თვით მოქმედების ნაწილად. ამიტომ, ჩვენ სწორედ მიგვაჩნია ნ. კუზნეცოვას შედავება ძოყვანილი დებულების მიმართ: „გარკვეული პირის მხრივ დანაშაულებრივი შედეგების ბედზე ზემოქმედება შეგნებულ მოქმედებათა შესრულებით განისაზღვრება. მოვლენათა შემდგომი ობიექტური განვითარება მასზე დამოკიდებული აღარ არის... სწორედ იმიტომ, რომ დანაშაულებრივი შედეგის დადგომა მოქმედების ელემენტს არ წარმოადგენს, არამედ გარესამყაროს სფეროს განეკუთვნება, შესაძლებელია მომზადება და მცდელობა, აგრეთვე გაუფრთხილებელი დანაშაულიც⁷“.

5 А. С. Михлин, Понятие и виды последствий преступлений. «Вопросы уголовного права и процесса», ВШЮН, М., 1958, стр. 41.

6 Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.-Л., 1948, стр. 57.

7 Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 15.

საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში სადავოდ ითვლება საკითხი იმის შესახებ, ყველა დანაშაული გულისხმობს თუ არა დანაშაულებრივი შედეგის დადგომას, თუ არსებობს ისეთი დანაშაულიც, რომელსაც ეს მომენტი არ ახასიათებს.

საბჭოთა კრიმინალისტების ერთი ჯგუფის აზრით, ყველა დანაშაულებრივი ქმედობა როდი გულისხმობს აუცილებლობით მავნე შედეგის განხორციელებას. არსებობენ ისეთი დანაშაულობანი, რომელთა დასჯადობა კანონის თანახმად, დაკავშირებულია გარკვეული მოქმედების ან უმოქმედობის ჩადენასთან, იმისდა დამოუკიდებლად, მოჰყვა თუ არა ამ ქმედობას რაიმე მავნე შედეგი. ასეთი შეხედულება გატარებული იყო მაგალითად 1943 წელს გამოცემულ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში. „უნდა განვასხვავოთ, — ნათქვამი იყო ამ სახელმძღვანელოში, — ჯერ ერთი, დანაშაული, რომლის შემადგენლობის ობიექტურ მხარედ კანონი თვლის ადამიანის მიერ მოქმედების შესრულების ან უმოქმედობის თვით ფაქტს, მის მიერ გარესამყაროში გამოწვეული შედეგების შედეგების მიუხედავად (ე. წ. ფორმალური დანაშაული);... და, მეორე, დანაშაული, რომლის შემადგენლობის ობიექტური მხარის არსებობისათვის სისხლის სამართლის კანონი მოითხოვს არა მარტო ადამიანის მოქმედებას ან უმოქმედობას, არამედ მოქმედებით ან უმოქმედობით მავნე შედეგების განხორციელებასაც (ე. წ. მატერიალური დანაშაული)“⁸. ამავე თვალსაზრისს იზიარებენ პროფ. ნ. ღურმანოვი⁹, ვ. კურლიანდსკი¹⁰ და სხვ.

ამ შეხედულების საწინააღმდეგოდ პროფ. ა. ტრაინინმა პირველმა წამოაყენა დებულება, რომ რამდენადაც ყოველი დანაშაული ხელყოფს რაიმე ობიექტს, ამდენად ყოველი დანაშაულებრივი ქმედობის განხორციელება აუცილებლად გულისხმობს ამ ობიექტისათვის ზიანის მიყენებას. ისევე, როგორც არ არსებობს უობიექტო დანაშაული, არ არსებობს არც უშედეგო დანაშაული. ხელყოფის

⁸ Уголовное право; «Общая часть», М., 1943, стр. 116—117.

აგრეთვე 1948 წ. გამოცემული სისხლის სამართლის სახელმძღვანელო (გვ. 295), 1952 წ. გამოცემა (გვ. 184-185) და 1959 წ. გამოცემა (გვ. 127-128).

⁹ об. Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, М., 1955, стр. 35. ნ. ღურმანოვი უსწოროდ თვლის ტერმინებს „ფორმალური დანაშაული“ და „მატერიალური დანაშაული“, რომლებიც, მისი აზრით, ვერ გამოხატავენ ზუსტად მათ ცნებებში მოცემულ აზრს.

¹⁰ об. В. И. Курляндский, Рецензия на работу А. Н. Трайнина. «Состав преступления по советскому уголовному праву», М., 1951, «Советское государство и право» 1952 г. № 8, стр. 74—79.

ობიექტისათვის მიყენებული ვნება, როგორც არ უნდა იყოს ამ ვნების ფორმა და ოდენობა, წარმოადგენს შედეგს, რომელიც ყოველი დანაშაულის აუცილებელი ელემენტია¹¹. „ხელყოფის უვნებადი ობიექტი — არის წინააღმდეგობა თავის თავთან; უვნებელი ობიექტი — მცდელობისათვის პასუხისმგებლობის საფუძველია¹²“.

დებულება, რომ ყოველი დანაშაული აუცილებლობით გულისხმობს შედეგს, საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში დავის საგანი გახდა. ამ დებულების გასაბათილებლად პროფ. ნ. ღურმანოვს შემდეგი საბუთები მოჰყავს: არა ყოველი დანაშაულის დამთავრება გულისხმობს ობიექტისათვის ზიანის მიყენებას; არიან შემადგენლობანი, რომელნიც დამთავრებულად ითვლებიან თვით მოქმედების მომენტში, მიუხედავად მავნე შედეგის არარსებობისა. მაგალითად: თუ ბოროტმოქმედი პროკურორთან შეგნებულად ტყუილად ასმენს მეორე პირს, მაგრამ პროკურორისათვის დასმენის ცრუ ხასიათი იმთავითვე ნათელია და იგი სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობაში თვით ცრუ დასმენის ავტორს მისცემს, ამ შემთხვევაში არსებობს ცრუ დასმენის დამთავრებული შემადგენლობა, თუმცა ამ დანაშაულს ვნება არ მიუყენებია არც იმ პირისათვის, ვინც პროკურორთან დაასმინეს, და არც სოციალისტური მართლმსაჯულების ინტერესებისათვის. ასევე ალიმენტის ბოროტად არგადახდის შემადგენლობისათვის სულაც არ არის საჭირო, რომ ალიმენტის მიუცემლობამ ბავშვს რაიმე ავნოს. ეს დანაშაული დამთავრებულად ჩაითვლება იმ შემთხვევაშიც, თუ ბავშვი, მისი ნათესაეების მზრუნველობის წყალობით რიგიან პირობებში იმყოფებოდა და ამიტომ მშობლის უღირს საქციელს მისთვის არავითარი ვნება არ მოუტანია. ასევე წყდება საკითხი იმ შემთხვევაში, როდესაც სახელმწიფო ორგანოებს არ შეატყობინებენ დიდი რაოდენობით ქონების გატაცების შესახებ, თუ საგამომძიებლო ორგანომ მაინც შეძლო დატაცების დროული გახსნა და ა. შ.¹³.

11 А. Н. Трайнин, Состав преступления по советскому уголовному праву, М., 1951, стр. 188—195; მისივე Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 138—144. პროფ. ა. ტრაინინის თვალსაზრისს იზიარებენ ლენინგრადის უნივერსიტეტის სისხლის სამართლის კათედრის მიერ შედგენილი სასელმძღვანელოს ავტორები (იხ. Советское уголовное право, часть Общая, Л., 1960, стр. 261—262).

12 А. Н. Трайнин, Состав преступления..., 1951, стр. 195; მისივე Общее учение о составе преступления, 1957, стр. 144.

13 იხ. Н. Д. Дурманов, Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву, М., 1955, стр. 40—41.

აღიშნული მოსაზრებებიდან გამომდინარე პროფ. ნ. ღურმანოვი ასკვნის, რომ დანაშაულებრივი ქმედობის შედეგი ყველა დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს კი არ წარმოადგენს, არამედ დახაშულს ნაოლოდ ზოგიერთ სახეს ახასიათებს, სახელდობრ, იმ დანაშაულს, რომლის შემადგენლობაში იგი პირდაპირ არის მოხსენებული.

შეხედულება, რომელიც თვლის, რომ დანაშაულებრივი შედეგი ყველა დანაშაულის ელემენტს არ წარმოადგენს, პროფ. ა. ტრანიჩინის აზრით, იმით არის განპირობებული, რომ შედეგი ესმით არასწორად. სახელდობრ, როგორც ობიექტისათვის მატერიალური ზიანის მიყენება. ვინაიდან მატერიალური შედეგის დადგენა მეტად ადვილია, ხოლო ის ზიანი, რაც პოლიტიკურ, ფსიქიკურ, მორალურ სფეროში სორციელდება, ძნელი დაადგენია, იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს იმ დანაშაულთა შემადგენლობაში, რომლითაც ზიანს მაგალითად, პოლიტიკური ან მორალური ღირებულება განიცდის. სისხლის სამართლის კანონი არ ითვალისწინებს შედეგს როგორც დანაშაულის აუცილებელ ელემენტს.

ჩვენი აზრით, დანაშაულის შედეგის შესახებ წარმომოხილი დავა იმით არის გამოწვეული, რომ სისხლის სამართლის კანონი დანაშაულის შედეგის ცნებას ორი მნიშვნელობით ხმარობს: ფართო და ვიწრო მნიშვნელობით. თუ მსედველობაში მივიღებთ დანაშაულის შედეგის ცნებას ფართო მნიშვნელობით, მაშინ იმ დასკვნამდე მივალთ, რომ შედეგი ყოველი დანაშაულის განუყოფელ ელემენტს წარმოადგენს. ხოლო შედეგი ვიწრო მნიშვნელობით ყველა დანაშაულს როდი ახასიათებს, არამედ მხოლოდ ზოგიერთს, რომელსაც სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში ჩვეულებრივად „მატერიალური“ დელიქტი, ან უფრო სწორად, შედეგიანი დანაშაული ეწოდება. დანაშაულის შედეგის ეს ორივე ცნება საჭიროა სისხლის სამართლის ამოცანებისათვის და ორივეს აქვს არსებობის უფლება. ამიტომ საჭიროა განვიხილოთ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე.

რა არის დანაშაულის შედეგი ფართო მნიშვნელობით?

ადამიანის მოქმედების ყოველგვარი გამოვლინება მიზეზის შექმნაა, ხოლო იქ, სადაც მიზეზია, აუცილებლად არსებობს შედეგიც. დანაშაული, სოციალისტური სამართლის მიხედვით, გულისხმობს ადამიანის მოქმედების გარე გამოვლინებას, ე. ი. ნებელობითი ქცევის განხორციელებას. მაშასადამე, ყოველი დანაშაული იწვევს გარკვეულ ცვლილებას გარესამყაროში. ეს ცვლილებები ზოგჯერ ისეთი ხასიათისაა, რომ შეიძლება აღქმულ იქნენ ადამიანის გრძნობების მეშვეობით. ეს განსაკუთრებით მაშინ ხდება, როცა გან-

საზღვრული საზოგადოებრივი ურთიერთობა ამ ურთიერთობის ს ა კ ა ნ ზ ე ზემოქმედებით ირღვევა და ამიტომ შედეგი მატერიალურ სასიათს ატარებს. ასე, მაგალითად, სელყოფა ადამიანის სიცოცხლესა და ჯანმრთელობაზე გულსხმობს ზემოქმედებას ადამიანის სხეულზე. საკუთრების წინააღმდეგ მიმართული დანაშაული შეიძლება გამოიხატებოდეს ნივთის დაზიანებაში ან განადგურებაში ან მის გადანაცვლებაში ერთი პირის მფლობელობიდან მეორე პირის მფლობელობაში და ა. შ. მაგრამ ამასთან ერთად არიან დანაშაულის ისეთი შედეგებიც, რომლებიც მატერიალური ზიანის მიყენებაში არ გამოიხატებიან და ამიტომ ადამიანის გრძნობების მეშვეობით არ შეიძლება იქნენ აღქმულნი. ასეთი არამატერიალური ხასიათის შედეგებს საბჭოთა კრიმინალისტები ორ კატეგორიად ყოფენ: ეს არის — არამატერიალური ზიანი, მიყენებული მოქალაქის. პიროვნების, მისი უფლებებისა და კანონიერი ინტერესებისათვის; და ზიანი, რომელიც სახელმწიფო აპარატის ან საზოგადოებრივი ორგანიზაციების საქმიანობის სფეროში დადგა¹⁴. არამატერიალური შედეგების პირველ სახეს მიეკუთვნება მაგალითად: პიროვნების პატივისა და ღირსების დამცირება (შეურაცხყოფისა და ცილიაწამებისას), პიროვნებისათვის ნების განსაზღვრის თავისუფლების წართმევა (იძულებისას) და ა. შ.. არამატერიალური შედეგების მეორე სახის მაგალითებს წარმოადგენენ: საბჭოთა საფინანსო სისტემისა და ფულის ბრუნვის სისტემის დარღვევა (ყალბი ფულის დამზადებისას), მართლმსაჯულების სწორად და დაუბრკოლებლად განხორციელების შესაძლებლობის შეფერხება (მართლმსაჯულების წინააღმდეგ მიმართულ დანაშაულთა შემთხვევებში) და ა. შ.

ამრიგად, ჩვენ მივდივართ შემდეგ დასკვნამდე: ყოველ დანაშაულს აქვს შედეგი, რომელიც ობიექტური გარესამყაროს განსაზღვრულ ცვლილებას გულისხმობს. ასეთი შედეგი; რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ შედეგს სიტყვის ფართო გაგებით, არსებობს იმისდა მიუხედავად, შეაქვს თუ არა კანონმდებელს სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში მითითება ზიანის ფაქტიურ დადგომაზე, ანდა მისი დადგომისათვის პირობების შექმნაზე. აქედან ცხადია, რომ დანაშაულის შემადგენლობის ყველა ობიექტური ნიშნის შესრულება, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კანონში, ყოველთვის გულისხმობს

¹⁴ См. А. С. Михлин, Понятие и виды последствий преступления, «Вопросы уголовного права и процесса», ВИЮН, М., 1958, стр. 44—60. В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, М., 1960, стр. 131—134.

დანაშაულის შედეგის განხორციელებას ჩვენ მიერ აღნიშნული ფართო გავებით.

აქედან გამომდინარეობს, რომ სპეციალური და დღეცა შედეგისა ამ სიტყვის ფართო გაგებით სასამართლოს არ მოეთხოვება. დანაშაული დამთავრებულად ითვლება, უკეთუ შემადგენლობის ყველა ნიშანი განხორციელდა. ასე, მაგალითად, თუ სასამართლომ დაადგინა, რომ პირის მოქმედებაში არის დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნები, რომლებიც გათვალისწინებულია საქართველოს სსრ სსკ 197 მუხლით (შეგნებულად ცრუ ჩვენების მიცემა), ამით დამტკიცებულია აგრეთვე შედეგის არსებობაც სოციალისტური მართლმსაჯულებისათვის ზიანის დადგომის შესაძლებლობის შექმნის აზრით. თვითონ მოწმის მხრივ ცრუ ჩვენების ფაქტი არახელსაყრელ პირობებს უქმნის სასამართლო და საგამომძიებლო ორგანოებს ქეშმარიტების გამორკვევისათვის. ამიტომაც მოცემული დანაშაულის შემადგენლობის დადგენისათვის სასამართლომ საერთოდ არც უნდა განიხილოს საკითხი, შეცდომაში იყვნენ თუ არა შეყვანილი სასამართლო ან საგამომძიებლო ორგანოები და არასწორად იყო თუ არა გასამართლებული მართალი კაცი, ანდა, პირიქით, არასწორად განთავისუფლდა თუ არა პასუხისმგებლობისაგან დამნაშავე პირი. სწორედ ასევე, თუ დადგინდა, რომ ვინმე ბოროტი ზრახვით არ იხდის სასამართლოს მიერ მისჯილ სახსრებს ბავშვის აღზრდისა და შენახვისათვის, ამით უკვე დადასტურებულად ითვლება, რომ ამ პირის ქცევამ შექმნა არახელსაყრელი პირობები ბავშვის აღზრდისა და რჩენისათვის; რომ მაშასადამე, ადგილი ჰქონდა კანონით დაცულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა დარღვევას, და ამ დანაშაულის შემადგენლობისათვის სრულიადაც არაა საჭირო კიდევ რაიმე დამატებითი შედეგების დამტკიცება.

სპეციალური დადგენა შედეგისა ფართო მნიშვნელობით შეიძლება საჭირო განდეს მხოლოდ ზოგიერთ განსაკუთრებულ შემთხვევაში, როდესაც ხელყოფის ობიექტის მიხედვით საჭიროა გაიმიჯნოს ერთი დანაშაული მეორისაგან ან კიდევ როცა დანაშაულებრივი ქმედობა არღვევს რამდენიმე ობიექტს და ამიტომ საჭიროა სასჯელის დანიშვნა დანაშაულთა ერთობლიობის წესების მიხედვით. ხოლო, როგორც სამართლიანად აღნიშნავს გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის კრიმინალისტი ი. რენებერგი, „იმისათვის, რომ შივიდეთ დასკვნამდე განსაზღვრული დანაშაულის ჩადენაში პირის ბრალეულობის შესახებ, უმეტეს შემთხვევაში საჭირო არ არის დამატებითი განსაკუთრებული შემოწმება, ვინაიდან ობიექტისათვის ზიანის მიყენების ფაქტი ჩვეულებრივად დგინდება იმ მომენტში, როდესაც

დადგინდა და შემოწმდა, რომ პირის მოქმედება განსაზღვრული დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებულ ნიშნებს შეესაბამება¹⁵“.

სწორედ ასე ფართოდ ესმოდა შედეგის ცნება ჩეხოსლოვაკიის სოციალისტური რესპუბლიკის 1950 წლის სისხლის სამართლის კოდექსს, რომელშიც ნათქვამი იყო: „კანონით გათვალისწინებულ შედეგად ითვლება განსაკუთრებულ ნაწილში მოცემული დანაშაულებრივი ქმედობის ნიშნების ერთობლიობა, ბრალის გამოკლებით“. მაშასადამე შედეგი ფართო მნიშვნელობით არ არსებობს მაშინ, როცა არ არსებობს თვით დანაშაულის შემადგენლობა, ხოლო თუ დანაშაულის შემადგენლობა დადგენილია, ამით დადგენილია დანაშაულის შედეგიც.

ასევე ფართოდ ესმის დანაშაულის შედეგის ცნება საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-8 მუხლს (საქ. სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-9 მუხლს). ამ მუხლის თანახმად, განზრახ მოქმედებს ის, ვისაც „შეგნებული ჰქონდა თავისი მოქმედების ან უმოქმედობის საზოგადოებრივად საშიში ხასიათი, ითვალისწინებდა მის საზოგადოებრივად საშიშ შედეგებს...“... აქ შედეგად კანონი თვლის ობიექტის ყოველგვარ ხელყოფას, თუნდაც იგი დანაშაულის საგნისათვის მატერიალური ზიანის მიყენებაში არ გამოიხატებოდეს და სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში სპეციალურად შეტანილი არ იყოს.

§ 3. დანაშაულის შედეგი ვიწრო მნიშვნელობით

გარდა დანაშაულის შედეგის ცნებისა ფართო მნიშვნელობით, სისხლის სამართალში გამოიყენება აგრეთვე ვიწრო მნიშვნელობით არის ის ცვლილება გარესამყაროში, რომელიც აღნიშნულია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში როგორც დანაშაულის შემადგენლობის აუცილებელი ელემენტი.

ასეთი შედეგია, მაგალითად, კაცის სიკვდილი მკვლელობის დანაშაულის დროს (მუხ. 104—108), ადამიანის ჯანმრთელობის მოშლა ან დასაბინჩრება სხეულის დაზიანების დროს (მუხ. 110—115), ქონების დაზიანება ან განადგურება ქონების დაზიანების დანაშაულის დროს (მუხ. 157) და ა. შ. — ყველა ამ შემთხვევაში საზოგადოებ-

¹⁵ И о а х и м Р е н н е б е р г, Объективная сторона преступления, Госюриздат, М., 1957, стр. 53.

რევი ურთიერთობისათვის ვნების მიყენება ხდება ამ ურთიერთობის სუბიექტის მოსპობით ან დაზიანებით ან იმ საკნის განადგურებითა თუ დაზიანებით, რომელიც საზოგადოებრივი ურთიერთობის ობიექტს წარმოადგენს. დანაშაულებრივი შედეგი შეიძლება აგრეთვე იმაში გამოიხატებოდეს, რომ ხელყოფის საგანი ამოღებულ იქნეს იმ პირის მფლობელობიდან, ვის ხელშიც იგი იყო და ამგვარად შეიცვალოს მისი საზოგადოებრივი ფუნქცია ან მიზნობრივი დანიშნულება¹⁶. ასეთი შედეგი ახსიათებს მაგალითად. ქონების გატაცების დანაშაულს.

იმ შემთხვევაში, როდესაც დანაშაულის შედეგი პირდაპირ შეტანილია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაში როგორც მისი აუცილებელი ელემენტი, დანაშაული დამთავრებულად ჩაითვლება მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც დადგენილია ამ შედეგის განხორციელება. თუ ეს შედეგი არ განხორციელებულა, შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ დანაშაულის მცდელობაზე ან მომზადებაზე (განზრახი დანაშაულის დროს).

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი ცდილობს მოგვცეს დანაშაული, შედეგის ვიწრო ცნების უფრო გაშლილი განსაზღვრება. ასე, მაგალითად, პროფ. ნ. ღურმანოვის აზრით, დანაშაულის შედეგად უნდა ჩაითვალოს „ის თვისობრივი ცვლილებანი, რომლებიც მიყენებული აქვს ხელყოფის ობიექტს სუბიექტის მოქმედებით ან უმოქმედობით¹⁷“. თანაც „თვისობრივი ცვლილება“ პროფ. ნ. ღურმანოვს ესმის როგორც ქმედობის შესაბამისობა დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებისადმი¹⁸. ავითარებს რა თავის თვალსაზრისს, პროფ. ნ. ღურმანოვი ამტკიცებს, რომ „თვისობრივ“ ცვლილებებში იგულისხმება არა მეორეხარისხოვანი ცვლილებანი ხელყოფის ობიექტში, არამედ მხოლოდ არსებითი ხასიათის ცვლილებანი. „ამიტომაც თუ იმ მოქმედების შედეგად, რომელიც მიმართული იყო ადამიანის მოსაკლავად, კაცი მხოლოდ დაიჭრა, თუნდაც მძიმედ, ლაპარაკია მცდელობაზე და არა დამთავრებულ დანაშაულზე. აქ ობიექტის ერთგვარ ცვლილებას ჰქონდა ადგილი, მაგრამ მასთვისთვისობრივი ხასიათი არ ჰქონია. ამიტომაც ვლაპარაკობთ, რომ მოქმედებას ადგილი ჰქონდა.

¹⁶ იხ. И. Реннеберг, Объективная сторона преступления, М., 1957, стр. 35.

¹⁷ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.-Л., 1948, стр. 57.

¹⁸ იქვე.

მაგრამ შედეგი არ განხორციელდა სუბიექტისათვის დაძოვრებულ მიზეზების გამო¹⁹.

დანაშაულის შედეგის ცნების განსაზღვრებაში, რომელსაც პროფ. ნ. ღურმანოვი იძლევა, სწორია ის, რომ შედეგად (ვიწრო გაგებით) უნდა ვიგულისხმეთ სწორედ ის ცვლილება ხელყოფის ობიექტში, რომელიც აღწერილია სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციისში, და არა ყოველი, თუნდაც მეტად არსებითი ცვლილება ობიექტურ გარესამყაროში, რომელიც შეიძლება მოჰყვეს დანაშაულს. მაგრამ ჩვენ ზედმეტად მიგვაჩნია ამ განსაზღვრებაში ამ ცვლილების „თვისობრივი“ ხასიათზე მითითება. აღნიშნული მომენტი არათუ ხელს არ უწყობს დანაშაულებრივი შედეგის ცნების დაზუსტებას, არამედ, პირიქით, აბუნდოვანებს მას. თუ ვინმე მკვლელობის მცდელობის შედეგად მთელი სიცოცხლის განმავლობაში ინვალიდად დარჩება, ეს, რა თქმა უნდა, მეტად არსებითი და „თვისობრივი“ ცვლილებაა ხელყოფის ობიექტში. ე. ი. დაზარალებულის პიროვნებაში. მაგრამ მიუხედავად ამისა დამნაშავე დაისჯება არა დამთავრებული მკვლელობისათვის, არამედ მხოლოდ მკვლელობის მცდელობისათვის, რადგან არ განხორციელებულა სწორედ ის შედეგი, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციის თახხხმად აუცილებელია მკვლელობის შემადგენლობისათვის.

ვცნობთ რა დანაშაულის შედეგად (ვიწრო გაგებით) მხოლოდ ისეთ ცვლილებას, რომელიც სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციისშია აღნიშნული, ჩვენ ამით ვაღიარებთ შედეგის ცნების შეფარდებით ხასიათს. შედეგის ცნების ეს შეფარდებითი ხასიათი იმაში მდგომარეობს, რომ ხელყოფის ობიექტის ამა თუ იმ ცვლილების აღიარება დანაშაულის შედეგად შემადგენლობის საკანონმდებლო კონსტრუქციასზეა დამოკიდებული.

მაშინ, როცა მეტაფიზიკოსისათვის, რომელიც მოვლენათა ურთიერთზემოქმედებასა და ურთიერთკავშირს ვერ ამჩნევს, რაიმე ხდომილება ან მხოლოდ მიზეზია, ან მხოლოდ შედეგი, დიალექტიკური მატერიალიზმისათვის „მიზეზი და შედეგი წარმოდგენებია, რომელთაც ძალა აქვთ, როგორც ასეთებს, მხოლოდ ცალკე შემთხვევაზე გამოყენების დროს, მაგრამ როგორც კი ცალკე შემთხვევას განვიხილავთ მის ზოგად კავშირში მსოფლიო მთლიანობასთან, ეს წარმოდგენანი ერთდებიან და უნივერსალური ურთიერთმოქმედების წარმოდგენაში გადადიან, სადაც მიზეზები და შედეგები მუდამ თავიანთ ადგილებს იცვლიან და ის, რაც ახლა ან აქ შედეგი იყო, იქ ან მაშინ მიზეზი იქნება და პირიქით²⁰“.

¹⁹ Н. Д. Дурманов, Понятие преступления, М.-Л., 1948, стр. 57.

²⁰ ფ. ენგელსი, ანტი-დუერინგი, სახელგამო, 1952, გვ. 28.

მიზეზისა და შედეგის ეს შეფარდებითი ხასიათი პოულობს თავის გამოვლინებას აგრეთვე მოძღვრებაში დანაშაულებრივი მოქმედების შედეგის შესახებ. რადგან ყოველი მოვლენა რომელიმე სხვა მოვლენითაა გამოწვეული და ამავე დროს თვითონაა მიზეზი სხვა მოვლენისა. ამიტომ ამა თუ იმ მოვლენის მიზეზად ან შედეგად გამოცხადება შეფარდებითი ხასიათისაა. „ასე, გასროლა „შედეგია“ ჩახშახის დაკემისა, გულის ქსოვილის გარღვევა—შედეგია გულში ტყვიის მოხვედრისა, მსხვერპლის სიკვდილი — გულის ქსოვილის ტყვიით გარღვევისა, დედის თვითმკვლელობა — ერთადერთი შვილის სიკვდილისა და ა. შ.²¹“. მაგრამ ყველა ამ უთვალავი შედეგებიდან მკვლელობის შემადგენლობის შედეგად სისხლის სამართალი თვლის მხოლოდ იმ ცვლილებას გარესამყაროში, რომელიც კაცის სიკვდილში მდგომარეობს, რადგანაც სწორედ კაცის სიკვდილია აღნიშნული სისხლის სამართლის კანონის მიერ, როგორც მკვლელობის დანაშაულის აუცილებელი ელემენტი. და სწორედ შედეგის ასეთი შეფარდებითი ხასიათის გამო სხეულის დაზიანება, როცა იგი ისეთი მოქმედებითაა მიყენებული, რომელიც მკვლელობაზე იყო მიმართული, იძლევა მცდელობის შემადგენლობას და არა დამთავრებულ დანაშაულს. პირიქით, სხეულის ასეთივე დაზიანება დამთავრებული დანაშაულის შემადგენლობას იძლევა, თუ მოქმედება მიმართული იყო სხეულის დაზიანების მიყენებაზე. მაშასადამე შედეგის არსებობა (ვიწრო აზრით) დამოკიდებულია იმაზე, თუ სახელდობრ როგორც ცვლილებას მიაკუთვნებს კანონმდებელი ამა თუ იმ დანაშაულის შემადგენლობას, რომელიც გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებულ ნაწილში.

§ 4. დანაშაულის დაყოფა შედეგარევი და შედეგიან დანაშაულად

იმისდა მიხედვით, გათვალისწინებულია თუ არა დანაშაულებრივი შედეგი დანაშაულის შემადგენლობაში, დანაშაულობანი ორ ნაწილად განიყოფებიან: შედეგარევი და შედეგიან²² დანაშაულად.

²¹ იხ. А. Н. Трайнин, Общее учение о составе преступления, М., 1957, стр. 144.

²² ამ ცნებათა შესაბამისად საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში მიღებულია ტერმინები: „ფორმალური“ და „მატერიალური“ დანაშაული. ეს ტერმინები ვერ გამოხატავენ საქმის არსს, ვინაიდან ყოველ დანაშაულს აქვს ორი მხარე — მატერიალური (ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროება) და ფორმალური (ქმედობის მართლწინააღმდეგობა). გერმანულ ლიტერატურაში შედეგიან დანაშაულთა გამოსახატავად ხმარობენ ტერმინს Erfolgeverbrechen, ხოლო შედეგარევი დანაშაულთა გამოსახატავად — Begehungverbrechen.

შედეგგარეშე დანაშაული ეწოდება ისეთ დანაშაულს, რომლის შემადგენლობაშიც კანონი აღწერს დამთავრებული დანაშაულის სახით ქმედობას თავისთავად (მოქმედებას ან უმოქმედობას) და არ მიუთითებს შემდგომ შედეგებზე, როგორც მის აუცილებელ ელემენტზე. შედეგგარეშე დანაშაული დამთავრებულად ითვლება იმ მომენტიდან, როდესაც შესრულებულია აკრძალული მოქმედება; ხოლო რაიმე შედეგის განხორციელება სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის საჭირო არ არის.

შედეგგარეშე დანაშაულნი თავის მხრივ ორი სახისაა: შედეგგარეშე მოქმედებითი დანაშაული და შედეგგარეშე უმოქმედობითი დანაშაული. შედეგგარეშე მოქმედებითი დანაშაული შეიძლება შესრულდეს მხოლოდ კანონში მითითებული განსაზღვრული პოზიტიური მოქმედების მეშვეობით. შედეგგარეშე უმოქმედობითი დანაშაულის შემადგენლობა არის ისეთი შემადგენლობა, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს პირისათვის სავალდებულო გარკვეული მოქმედების შესრულებისაგან თავის შეკავებით.

შედეგგარეშე მოქმედებითი დანაშაულის მაგალითებია: შეგნებულად ცრუ დასვენა (საქ. სსრ სისხლის სამ. კოდექსის 196 მუხ.); შეგნებულად ცრუ ჩვენების მიცემა (მუხ. 197), მოკვლევის ან წინასწარი გამოძიების მონაცემების გაზმაურება (მუხ. 201), ყალბი ფულის ან ფასიანი ქაღალდების დამზადება ან გასაღება (მუხ. 88) და ა. შ.

შედეგგარეშე უმოქმედობითი დანაშაულის მაგალითებია: გადასახადთა გადახდისათვის თავის არიდება (მუხ. 83), დანაშაულის განუცხადებლობა (მუხ. 206), ალიმენტის გადახდისათვის თავის არიდება (მუხ. 124) და ა. შ..

შედეგგარეშე დანაშაულის შემადგენლობებს კანონმდებელი შემდეგ შემთხვევებში აყალიბებს:

ა) როცა შედეგი გარდუვალად დგება განსაზღვრული მოქმედების შესრულებასთან ერთად და ამიტომაც მათი ერთმანეთისაგან გამოყოფა ფაქტიურად შეუძლებელია (ასეთებია, თავისუფლების აღკვეთა, დეზერტირობა და სხვ.);

ბ) როცა განსაზღვრულმა ქმედობამ სხვადასხვაგვარი დანაშაულებრივი შედეგები შეიძლება გამოიწვიოს და ამიტომაც მათი კონკრეტიზაცია ძნელი ხდება. ამ შემთხვევაში დანაშაულებრივი მოქმე-

დების შედეგი იმდენად ძნელად ხელშესახებია. რომ მისი დადგენა პრაქტიკაში კანსახდერულ სიმნელაუებთანაა დაკავშირებული²³.

გ) როცა დასაცავი საზოგადოებრივი ურთიერთობანი იმდენად მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებელი შესაძლებლად არ თვლის მოქმედების დამოავრება ნამდვილი ზიანის დადგენას დაუკავშიროს და ამიტომ დასჯადად აცსადებს თვით მოქმედებას. აუნდაც ის ზიანის დადგომის სულ მცირე შესაძლებლობას შეიცავდეს. ასეთია, მაგალითად. ანტისაბჭოთა აკრტაცია და პროპაგანდა (მუხ. 71), ანტისაბჭოთა ორგანიზაციის შექმნა (მუხ. 73), შეიარაღებული ჰანდის შექმნა (მუხ. 78) და ა. შ.

შედეგარეშე შემადგენლობათა შექმნისას კანონმდებელი ზოგადად გულისხმობს მოქმედების ან უმოქმედობის აბსტრაქტულ საფრთხეს და იგი ათავისუფლებს მოსამართლეს ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში ამ საფრთხის რეალურად არსებობის დამტკიცების მოვალეობისაგან. სწორედ ამიტომაა, რომ შედეგგარეშე დანაშაული დამთავრებულად ითვლება უკვე აკრძალული მოქმედების ჩადენის მომენტში ან, პირიქით, სავალდებულო მოქმედების შეუსრულებლობის მომენტში.

ნათქვამი არ გამორიცხავს იმას, რომ ასეთ დანაშაულს ფაქტიურად შეიძლება მოყვეს რაიმე მავნე შედეგი. მართალია, მავნე შედეგის არსებობას მნიშვნელობა არა აქვს სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისას, მაგრამ იმ ფაქტს, რომ მოქმედებამ ან უმოქმედობამ ფაქტიურად რაიმე განსახდერული მავნე შედეგი გამოიწვია, შეუძლია გავლენა მოახდინოს დანაშაულის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხზე და, მაშასადამე, პასუხისმგებლობის მოცულობაზე. სოციალისტური სისხლის სამართლის კახონმდებლობა უფლებას აძლევს მოსამართლეს მხედველობაში მიიღოს ეს მავნე შედეგი სასჯელის დანიშვნის დროს. კერძოდ, საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 34-ე მუხლის მე-4 პუნქტი (საქ. სსრ სისხლის სამ. კოდექსის 39-ე მუხლის მე-5 პუნქტი) სპეციალურად ითვალისწინებს „დანაშაულით მძიმე შედეგების გამოწვევას“. როგორც პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებას.

---

²³ იხ. Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 43—44; В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления М., 1960, стр. 1957; А. С. Михлин, Понятие и виды последствий преступления, «Вопросы уголовного права и процесса», ВИЮН, М., 1958, стр. 68; его же, Значение последствий преступления для квалификации содеянного, «Ученые записки ВИЮН», вып. 12, М., 1961, стр. 77.

„შედევგარეშე“ დანაშაულის შემადგენლობიდან ე. წ. „შედე-
გიანი“ დანაშაულის შემადგენლობა იმით განსხვავდება, რომ აქ კა-
ნონის დისპოზიციაში აღწერილი დანაშაულის შემადგენლობაში პირ-
დაპირ არის გათვალისწინებული განსაზღვრული საზოგადოებრივად
საშიში შედეგის განხორციელება.

კანონმდებელი შედეგიანი დანაშაულის შემადგენლობის კონს-
ტრუქციას ჩვეულებრივ მიმართავს მაშინ, როდესაც დანაშაულის
ობიექტისათვის ზიანის მიყენება დაკავშირებულია დანაშაულის სა-
განზე ზემოქმედებასთან და შეიძლება აღქმულ იქნეს ადამიანის
გრძნობების მეშვეობით. ასეთია მაგალითად, მკვლელობა, სსეულის
დაზიანება, ქონების დაზიანება ან განადგურება, ქონების გატაცება
და სხვ. შედეგიანი დანაშაული დამთავრებულად ითვლება მხოლოდ
მაშინ, როცა გარესამყაროში განხორციელდა ის გარკვეული ცვლი-
ლება, რომელიც შედეგის სახით გათვალისწინებულია სისხლის სა-
მართლის კანონის დისპოზიციაში.

საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში სადავოა საკითხი. თუ რო-
მელ ჯგუფს უნდა მივაკუთვნოთ ის შემადგენლობა, რომლის აუცი-
ლებელ ელემენტად კანონის დისპოზიცია სამართლით დაცული
ობიექტისათვის ზიანის მიყენების საფრთხის შექმნას ითვალისწი-
ნებს. ასეთია მაგალითად, რკინიგზის, წყლის ან საპაერო ტრანს-
სპორტის მუშაკის მიერ მოძრაობის უსაფრთხოებისა და ტრანსპორტის
ექსპლოატაციის წესების დარღვევა, თუ მას არ მოჰყოლია მძი-
მე შედეგები, მაგრამ თუ ის აშკარად ქმნიდა ამ შედეგების დადგომის
ს ა ფ რ თ ხ ე ს (მუხ. 86), მიმოსვლის გზებისა და სატრანსპორტო
საშუალებების დანგრევა და დაზიანება, თუ მას მოჰყვა ან შეიძ-
ლ ე ბ ო დ ა მ ო ჰ ყ ო ლ ო დ ა მ ა ტ ა რ ე ბ ლ ის მ ა რ ც ხ ი, ხომალდის ავა-
რია ან ტრანსპორტისა და კავშირგაბმულობის ნორმალური მუშაო-
ბის დარღვევა (მუხ. 87), ტელეგრაფის საზღვაო კაბელის გაუფრთხი-
ლებლობით დაზიანება, თუ მან გამოიწვია ან შეეძლო გამოეწვია
სატელეგრაფო კავშირის შეწყვეტა (მუხ. 227), შეგნებულად ჩაყენე-
ბა სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში პირისა, რომელსაც შე-
საძლებლობა არა აქვს მიიღოს ზომები თავის დასაცავად (მუხ. 128)
და სხვ. ასეთ დანაშაულს სხვაგვარად საფრთხის შემქმნელი დანა-
შაული ეწოდება.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტის აზრით, შემადგენლობათა
აღნიშნული კატეგორია არ შეიძლება მივაკუთვნოთ შედეგიან შემად-
გენლობათა კატეგორიას, რადგან კანონი მათი დამთავრებისათვის
თხოულობს არა მავნე შედეგის რეალურად დადგომას, არამედ მისი
დადგომის მხოლოდ შესაძლებლობას. რამდენადაც ზემოთ მოყვანილ

შემაღვენლობებში არ არსებობს შედეგიანი შემაღვენლობებისათვის აუცილებელი ხიზანი — მავნე შედეგის რეალიზაცია. ამდენად ეს შემაღვენლობები შედეგგარეშე შემაღვენლობებს მიეკუთვნება²⁴.

ჩვენი აზრით, შედეგიან დანაშაულს უნდა მიეკუთვნოს არა მარტო ის დანაშაული, რომლის საკანონმდებლო კონსტრუქცია მოითხოვს სისხლის სამართლის კანონის მუხლის დისპოზიციაში მითითებული რეალური ზიანის მიყენებას, არამედ ისიც, რომლის დისპოზიცია ზიანის განხორციელების საფრთხეზე მიუთითებს. შედეგის დადგომის საფრთხეც, სიტყვის გარკვეული მნიშვნელობით, დანაშაულის შედეგს წარმოადგენს. საფრთხე, ე. ი. მავნე შედეგის განხორციელების რეალური საშიშროება არ წარმოადგენს „ჩვენი ფრაგმენტარული ცოდნის, მოვლენათა განვითარების პროცესში ჩვენი შეზღუდული ჩაწვდომის შედეგს“, — როგორც ამას ბურჟუაზიული კრიმინალისტები ამტკიცებენ²⁵. პირიქით, იგი გულისხმობს გარკვეულ პროცესებს ობიექტურ გარესამყაროში, ე. ი. ისეთი პირობების შექმნას, რომელთაც გარკვეული მდგომარეობის განვითარების საერთო კანონზომიერებათა შესაბამისად შეიძლება მავნე შედეგი გამოიწვიონ. რამდენადაც ეს პირობები უკვე შექმნილია, მაშასადამე, რამდენადაც გარკვეული ცვლილებები ობიექტურ გარესამყაროში უკვე მოხდა, იმდენად საფრთხე ობიექტური კატეგორიაა და ამიტომ დანაშაულებრივი შედეგის განსაზღვრულ სახესტევაობად შეიძლება ჩაიკვალოს²⁶.

²⁴ იხ. მაგალითად, Н. Д. Дурманов, Сталин совершил преступление по советскому уголовному праву, М., 1955, стр. 40; А. С. Михлин, Понятие и виды последствия преступления, «Вопросы уголовного права и процесса», ВЮОН, М., 1958, стр. 69—71; его же, Значение последствий преступления для квалификации содеянного виновным, «Ученые записки ВЮОН», вып. 12, М., 1961, стр. 77—78.

²⁵ იხ. მაგალითად, Th. Rittler, Lehrbuch des österreichischen Strafrechts, Allg. Teil, Wien, 1954, S. 84.

²⁶ ამ შეხედულებას თანმიმდევრულად იზიარებს ნ. კუზნეცოვა. მისი აზრით, საფრთხე, — ეს არის ობიექტის განსაზღვრული მდგომარეობა იმ საზოგადოებრივად მავნე ცვლილებების შედეგად, რომლებიც მასში სუბიექტის დანაშაულებრივმა ქმედობამ გამოიწვია... საფრთხე ქმედობითაა შექმნილი, მაგრამ ქმედობის ფარგლებს გარეთ არსებობს“ (იხ. Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 25).

ანალოგიურ შეხედულებას იზიარებენ ე. კუდრიავეცი და ფ. პოლიაჩეკი (იხ. В. Н. Кудрявцев, Объективная сторона преступления, 1960, стр. 156 — 157, 172; Ф. Полячек, Состав преступления по чехословацкому уголовному праву, М., 1960, стр. 130).

უკანასკნელ ხანს ამ შეხედულებას ნაწილობრივ პროფ. ა. პიონტოვსკიცი მიემხრო. მისი აზრით „გამორიცხული არ არის, რომ განსაზღვრულ

აქედან ცხადია, რომ თუ მითითება მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობაზე სისხლის სამართლის კანონის დისპოზიციაშია შეტანილი, დანაშაულის ასეთი შემადგენლობა „შედეგიან“ შემადგენლობას უნდა მიეკუთვნოს. ამიტომ იმ შემადგენლობების არსებობისას, რომელნიც თავის აუცილებელ ელემენტად მავნე შედეგის განხორციელებას ითვალისწინებენ, მოსამართლე არ უნდა დაჯერდეს მხოლოდ მოქმედების ან უმოქმედობის კონსტატაციას, არამედ უნდა დაადგინოს, რომ მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში ნამდვილად არსებობდა ზიანის დადგომის რეალური შესაძლებლობა, ანუ ადამიანის ნებელობითმა ქცევამ შექმნა ისეთი პირობები, რომლებიც შემადგენლობაში გათვალისწინებული შედეგის რეალიზაციის პოტენციურ შესაძლებლობას შეიცავენ. სწორედ ეს აუცილებლობა, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში დამტკიცებულ იქნეს მიზეზობრივი კავშირი პირის მოქმედებასა და შექმნილი საფრთხის მდგომარეობას შორის, იძლევა იმის საშუალებას, რომ აღნიშნული შემადგენლობა-ნი შედეგიან შემადგენლობათა რიცხვს მიეკუთვნოთ.

თავის მხრივ შედეგიანი შემადგენლობანი შეიძლება განხორციელდნენ როგორც დადებითი მოქმედებით (*delicta commissiva*), ისე მოქმედებისაგან თავის შეკავებით (*delicta commissiva per omissionem*)¹ ორივე შემთხვევაში სასამართლომ უნდა დაადგინოს მიზეზობრივი კავშირის არსებობა მოქმედებასა ან მოქმედებისაგან თავის შეკავებასა და საზოგადოებრივად საშიშ შედეგს შორის.

ისევე როგორც შედეგგარეშე დანაშაულთა დროს, შედეგიან დანაშაულთა შემთხვევაშიც შეიძლება წარმოიშვას შემდგომი შედეგები, რომლებიც კანონით დადგენილ დანაშაულის შემადგენლობას არ მიეკუთვნიებიან. ამ შემდგომ შედეგებს არა აქვთ მნიშვნელობა სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დასაბუთებისათვის. მაგრამ მათ შეუძლიათ ზემოქმედება მოახდინონ ქმედობის საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხზე და ამიტომ მხედველობაში იქნა-ნ მიღებული სასჯელის კონკრეტული ზომის განსაზღვრისას.

¹ შემთხვევებში მავნე შედეგის განხორციელების შესაძლებლობა სისხლის სამართლის კანონშიც განხილულ იქნეს როგორც თავისებური დანაშაულებრივი შედეგი“ (А. А. Пшонтковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 176).

თავი მესამე

დანაშაულის შედგენის მნიშვნელობა სისხლისსამართ- ლებრივი პასუხისმგებლობისათვის

§ 1. სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა ისეთი
დანაშაულისათვის, რომლის დასჯაღობის აუცილებელ პირობას
მძიმე შედეგის განხორციელება წარმოადგინს

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, ზოგჯერ შედეგი პირდაპირ გა-
თვალისწინებულია დანაშაულის შემადგენლობაში როგორც მისი
აუცილებელი ელემენტი. თუ ასეთი, ე. წ. შედეგიანი დანაშაულის
დროს შედეგი არ დადგა. არ არსებობს დამთავრებული დანაშაულის
შემადგენლობა. არამედ შეიძლება ადგილი ჰქონდეს მხოლოდ დაუმ-
თავრებელ დანაშაულს. ასე, მაგალითად, თუ ვინმემ მოკვლის გან-
ზრახვით კაცს ესროლა. მაგრამ მხოლოდ დაჭრა იგი, ვკეჭნება
მკვლელობის მცდელობა. მაგრამ იგივე შედეგი გვაძლევს სხვა დამ-
თავრებული დანაშაულის (სხეულის დაზიანების) შემადგენლობას,
თუ დამნაშავის განზრახვა მიმართული იყო არა კაცის მოსაკლავად,
არამედ მისთვის სხეულებრივი დაზიანების მისაყენებლად.

ასეთ შემადგენლობებთან ერთად, სისხლის სამართლის კოდექს-
ში არიან შემადგენლობანი რომელნიც ითვალისწინებენ მძიმე შე-
დეგის განხორციელებას როგორც სისხლისსამართლებრივი პასუ-
ხისმგებლობის აუცილებელ პირობას. თუ ეს შედეგი რეალურად არ
განხორციელდა. პასუხისმგებლობას სისხლის სამართლის წესით
სრულიად არ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი. ასეთი შემადგენლობებია,
მაგალითად, სავეტერინარო წესების დარღვევა, რ ა ს ა ც მ ო ჰ ყ ვ ა
ე პ ი ზ ო ო ტ ი ის გ ა ვ რ ც ე ლ ე ბ ა ან სხვა მძიმე შედეგი
(მუხ. 183). მცენარეთა დაავადებასთან და მავნებლებთან ბრძოლის
წესების დარღვევა. რ ა ს ა ც მ ძ ი მ ე შე დ ე გ ი მ ო ჰ ყ ვ ა (მუხ. 184),
ხელისუფლების ან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გა-
მოყენება ან უფლებამოსილების გადაცილება, თუ მ ა ნ ა რ ს ე ბ ი-
თ ი ზ ი ა ნ ი მ ი ა ყ ე ნ ა ს ა ხ ე ლ მ წ ი ფ ო ან ს ა ზ ო გ ა დ ო ბ-
რ ი ვ ი ნ ტ ე რ ე ს ე ბ ს ან ც ა ლ კ ე უ ლ მ ო ქ ა ლ ა ქ ე თ ა უ ფ-
ლ ე ბ ე ბ ს ა და კ ა ნ ო ნ ი ე რ ი ნ ტ ე რ ე ს ე ბ ს (მუხ. მუხ. 186,

187), წესრიგის ღაცვისა და მოძრაობის უშიშროების ტრანსპორტზე მოქმედი წესების დარღვევა, რასაც ადამიანთა უბედური შემთხვევა ან სხვა მძიმე შედეგი მოჰყვა (მუხ. 242), სამშენებლო ან სამთო სამუშაოთა უშიშროების წესების დარღვევა, თუ მას მძიმე შედეგი მოჰყვა (მუხ. 244. 245) და ა. შ.

ჰველა ზემოჩამოთვლილ შემთხვევაში, თუ მძიმე შედეგი არ განხორციელდა, სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, არ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი და საკითხი შეიძლება შეეხოს პასუხისმგებლობას მხოლოდ დისციპლინური ან ადმინისტრაციული წესით.

მაგრამ იბადება კითხვა: საკმარისია თუ არა ასეთი დანაშაულის დროს პასუხისმგებლობისათვის აღნიშნული შედეგის გახხორციელების ფაქტი, თუ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი, როდესაც ეს შედეგი სუბიექტის ბრალით, კერძოდ გაუფრთხილებლობით არის მოცული?

აღსანიშნავია, რომ ბურჟუაზიული სისხლისსამართლებრივი თეორია და სასამართლო პრაქტიკა არ მოითხოვენ ბრალს ასეთი შედეგის მიმართ. შედეგი მოქმედს ობიექტურად შეერაცხება. თვით ამ შედეგს, რომელიც პასუხისმგებლობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს, დანაშაულის შემადგენლობას არ აკუთვნებენ. ეს მათი სახელწოდებიდანაც კი ჩანს — „დასჯადობის ობიექტური პირობები“. „გაბატონებული შეხედულება, — ლაპარაკობს ბურჟუაზიული კრიმინალისტი ი. ბაუმანი, — არ თვლის მათ შემადგენლობის ნამდვილ ნიშნებად. ამას ის შედეგი ახლავს, რომ პირის განზრახვა, რომელიც მხოლოდ შემადგენლობის ნიშნებზე უნდა ვრცელდებოდეს, ამ ნიშნებს არ შეეხება. ისინი უნდა არსებობდნენ მხოლოდ ობიექტურად და არა სუბიექტურადაც. ამიტომ მათ დასჯადობის ობიექტური პირობები ეწოდებათ“¹. ამგვარად, ბურჟუაზიული სისხლის სამართალში ჯერ კიდევ შემონახულია ობიექტური შერაცხვა. პასუხისმგებლობა ბრალის გარეშე².

თუ ბურჟუაზიული კრიმინალისტიკების ერთი ნაწილი აშკარად აღიარებს ზემოთმოტანილ შემთხვევებში ობიექტურ შერაცხვას, მეორე ნაწილი ცდილობს დაასაბუთოს, რომ დასჯადობის ობიექტური პირობების აღიარება არ ნიშნავს ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობას, რამდენადაც ასეთ შემადგენლობებში გათვალისწინებული შე-

¹ J. Baumann, Strafrecht. Allgemeiner Teil, Biellerfeld, 1961, S. 383.

² ამ შეხედულებას ატარებდა ერთ ხანს დასავლეთ გერმანიის ფედერალური სასამართლოს სისხლის სამართლის სენატის პრაქტიკა.

დები ჩვეულებრივი ანუ ტიპური რისკის სფეროში ძევს და რამდენადაც თვით მოქმედება (წესის დარღვევა) ბრალეულად არის ჩადენილი. ამ შეხედულებას იზიარებს ამჟამად დასავლეთ გერმანიის ფედერალური სასამართლო. მის ერთ-ერთ განჩინებაში მითითებულია, რომ სისხლისსამართლებრივი ბრალი არ გულისხმობს აუცილებლობით განზრახვას ან გაუფრთხილებლობას ისეთი შედეგის მიმართ, რომელიც საფრთხიანი, სარისკო მოქმედებით არის შექმნილი. არამედ არსებობს კიდევ ბრალის მესამე სახე, რომელიც განსხვავდება განზრახვისა და გაუფრთხილებლობისაგან. ბრალის ამ მესამე სახის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ მოსამართლეს შეუძლია გასაკიცხად ჩათვალოს მანვე შედეგის განხორციელება ისეთი მოქმედების მეშვეობით, რომლის აბსტრაქტული საშიშროება სუბიექტს შეგნებული ჰქონდა³.

ეს შეხედულება ფაქტიურად ბრალის პრინციპის უარყოფაზეა დაფუძნებული. თავისი პოზიციის დასაბუთებისათვის იგი აფართოებს ბრალის ცნებას განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის ფარგლებს გარეთ და უმატებს მათ რაღაც მესამე ფორმას, რომელიც არ გულისხმობს თავის შემადგენელ ნაწილად პირის ფსიქიკურ დამოკიდებულებას შედეგთან.

ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპის თანამიმდევრულად გატარება ნიშნავს, რა თქმა უნდა, პასუხისმგებლობას ისეთი შედეგისათვის, რომლის მიმართ პირს აქვს ფსიქიკური დამოკიდებულება განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის სახით. დასჯადობის ობიექტური პირობების მიმართ ბრალის უარყოფით ბურჟუაზიული იურისტები უბრუნდებიან საშუალო საუკუნეების დოქტრინას — *versari in re illicita imputatur omnia, quae sequuntur ex delicto*. ამ დოქტრინის თანახმად, ვინც უკანონო საქციელი ჩაიდინა, მან პასუხი უნდა აგოს ყველა იმ შედეგისათვის, რაც ამ უკანონო საქციელს შეიძლება მოჰყვეს. როგორც თვით ბურჟუაზიული კრიმინალისტებიც მიუთითებენ, ეს დოქტრინა იმაზე იყო აგებული, რომ ვინც უკანონო მიზანს ისახავს და მართლსაწინააღმდეგო ქმედობას ჩადის, ამით თავზე იღებს რისკს შემდგომი შედეგებისათვის, ვინაიდან ასეთი უკანონო მოქმედების შედეგების გათვალისწინება დასაწყისში ყოველთვის როდი შეიძლება⁴. დამახასიათებელია, რომ საშუალო საუკუნეების იურისტებიც, რომელნიც ამ ფორმულას მიმართავდნენ, არ თვლიდნენ შედეგისათვის პასუხისმგებლობას ბრალისგარეშე პასუხისმგებლობად. „იმდროინდელი კულტურული შე-

³ იხ. ამ საკითხზე. D. Lang-Hinrichsen, Zur Krise des Schuldgedankens im Strafrecht. „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft“, B. 73, 1961, S. 216.

⁴ იხ. დ. ლანგ-ჰინრიქსენი, დასახ. ნაშრ. გვ. 218.

ხედულებების შესაბამისად ბრალს უკვე იმაში ხედავდნენ, რომ პირმა განახორციელა შედეგი, რომელიც სასჯელის ღირსი იყო. შედეგისათვის პასუხისმგებლობა ამ ასპექტში შეიძლება წარმოვიდგინოთ როგორც ბრალად შერაცხვის პრინციპული სახე⁵“. მაგრამ როდესაც ასეთ შეხედულებას თანამედროვე კრიმინალისტი იძიებებს — ეს უკვე ბრალეული პრინციპის შეგნებულ დამახინჯებად უნდა ჩაითვალოს. სისხლის სამართლის მეცნიერების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ყველასათვის ნათელია, რომ თუ შედეგი პიროვნების შინაგან ცხოვრებასთან, მის ფსიქიკურ პროცესებთან არ არის დაკავშირებული, არ შეიძლება ჩაითვალოს, რომ იგი ბრალეულად არის გამოწვეული.

საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა თანმიმდევრულად ახორციელებს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს, თანაც ბრალად იგი თვლის არა ლიტონ შეფასებით მსჯელობას; არამედ ფსიქიკურ დამოკიდებულებას საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან განზრახვის ან გაუფრთხილებლობის სახით. სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-3 მუხლის თანახმად: „სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა ეკისრება და სასჯელი ედება მხოლოდ იმ პირს, ვისაც ბრალი მიუძღვის დანაშაულის ჩადენაში, ე. ი. ვინც განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა სისხლის სამართლის კანონით გათვალისწინებული საზოგადოებრივად საშიში ქმედობა“.

ამიტომ პასუხისმგებლობას შედეგისათვის მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი. თუ პირს შეეძლო მაინც გაეთვალისწინებინა თავისი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედების საზოგადოებრივად საშიში შედეგი. ზემოთ ჩამოთვლილ მუხლებში გათვალისწინებული მძიმე შედეგები პასუხისმგებლობის ო ბ ი ე ქ ტ უ რ პ ი რ ო ბ ე ბ ს კ ი არ წარმოადგენენ, არამედ დანაშაულის შემადგენლობის ნიშნებს, რომლებაც აუცილებლად უნდა იყვნენ მოცული სუბიექტის ბრალით. ასე რომ სისხლისსამართლებრივ პასუხისმგებლობას ხელისუფლების ან სამსახურებრივი მდგომარეობის ბოროტად გამოყენებისათვის მხოლოდ მაშინ შეიძლება ჰქონდეს ადგილი, თუ თანამდებობის პირს გაუფრთხილებლობის სახით მაინც ჰქონდა ფსიქიკური დამოკიდებულება 186 და 197 მუხლებში ჩამოთვლილ შედეგებთან, ე. ი. თუ მას უნდა გაეთვალისწინებინა და შეეძლო კიდევაც გაეთვალისწინებინა, რომ თავისი მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით შესაძლებელია ზიანი მიაყენოს სახელმწიფოებრივ ან საზოგადოებრივ ინტერესებს, ან ცალკეულ მოქალაქეთა უფლებებსა და

⁵ იქვე, გვ. 216.

კანონიერ ინტერესებს. ასევე პირს, რომელმაც წესრიგის დაცვის და მოძრაობის უშუალოების ტრანსპორტზე მოქმედი წესები დაარღვია, სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა მხოლოდ ჯაშინ დაეკისრება. თუ მას შეეძლო და უნდა ვაეთვალისწინებინა, რომ ამ დარღვევას შეიძლება მოჰყვეს ადამიანთა უბედური შემთხვევა ან სხვა მძიმე შედეგი და ა. შ., ამგვარად, საბჭოთა სისხლის სამართალი აქაც ბრალეულ პასუხისმგებლობას თანაბრიდებოდა და ბოლომდე ატარებს.

§ 2. სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა მიიხედავით
კვალიფიცირებული დანაშაულისათვის

ზოგჯერ საზოგადოებრივად საშიში შედეგი შეტანილია კანონმდებლობის მიერ დანაშაულის შემადგენლობაში როგორც სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოება. ასეთ შემადგენლობებს მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტები ეწოდება. მძიმე შედეგით კვალიფიცირებულ დანაშაულთა შემადგენლობაში კანონმდებლობაში სკვადასხვაგვარად შეიძლება იყოს აკებული. ზოგჯერ კვალიფიცირებული გარემოების სახით მიათვლებულია კონკრეტულად განსაზღვრული შედეგი. მაგალითად, სისხლის სამართლის კოდექსის 198 მუხლში ლაპარაკია დაზარალებულის სიკვდილზე. ზოგჯერ კანონმდებელი მიუთითებს ზოგადი გორმით მძიმე შედეგზე (მუხ. 248 ნაწ. 2) ან განსაკუთრებით მძიმე შედეგზე (მუხ. 117, ნაწ. მე-3). არის შემთხვევები, როცა კანონში განსაზღვრულ კონკრეტულ შედეგთან ერთად აღნიშნულია სხვა მძიმე შედეგებიც. მაგალითად, 247 მუხლის მე-2 ნაწ. ითვალისწინებს აფეთქების მხრივ საშიშ საწარმოებსა და საამქროებში უშიშროების წესების დარღვევას, თუ მას აფეთქება, ხანძარი ან სხვა მძიმე შედეგი მოჰყვა. ზოგჯერ დამამძიმებელ გარემოებას მხოლოდ ზიანის ნამდვილად განხორციელება წარმოადგენს, ზოგჯერ კი, ზიანის ნამდვილად განხორციელებასთან ერთად, მისი შესაძლებლობაც.

ამგვარად, მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების დროს დანაშაულის შემადგენლობით გათვალისწინებულ ძირითად შედეგზე უფრო მძიმე შედეგი კანონის თანახმად უფრო მკაცრ სასჯელს იწვევს. ამასთან დაკავშირებით იბადება კითხვა: როგორი უნდა იყოს პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება მძიმე შედეგისადმი? სანდლობრ, აუცილებელია თუ არა, რომ პირს ბრალეული დამოკიდებულება ჰქონდეს არა მარტო ძირითადი შედეგის, არამედ, მძიმე შედეგის მიმართაც, თუ საკმარისია, რომ სუბიექტს ბრალეული დამოკიდებულება ჰქონდეს ძირითადი შედეგისადმი,

სოლო უფრო მძიმე შედეგის განხორციელება სასჯელის გადიდების ობიექტურ პირობას წარმოადგენს?

ბურჯუაზიული იურისტების უმრავლესობა იმ შეხედულებას იზიარებდა, რომ ამ შემთხვევაში აღვილი აქვს ობიექტურ შერაცხვას. სასჯელის გადიდება გაპირობებულია მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ შედეგის განხორციელების ფაქტით, იმისდა მიუხედავად, ჰქონდა თუ არა პირს ბრალეული დამოკიდებულება ამ მაგნი შედეგისადმი.

მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტები თანამედროვე ბურჯუაზიული სახელმწიფოების უმრავლესობაში გვხვდება, მაგრამ ისინი განსაკუთრებით გაზრცელებული იყვნენ გერმანიის სისხლის სამართალში. ამ შემადგენლობათა ჩამოყალიბებას თავის დროზე ხელი შეუწყო საშუალო საუკუნეების კანონიერი სამართლის ზემოთ ნახსენებმა პრინციპმა -- *versanti in re illicita*. მაგრამ ამ პრინციპის საფუძველი უფრო შორეულ წარსულში მიდის. განვითარების დაბალ საფეხურზე მდგომი საზოგადოების პრიმიტიული შეხედულებით პასუხისმგებლობის ერთად ერთ პირობას მაგნი შედეგი წარმოადგენდა და პასუხისმგებლობა ობიექტურ შერაცხვაზე იყო აკრებული. სწორედ ამ ძველი, რუდიმენტული შეხედულების გადმონაშთს წარმოადგენს ბურჯუაზიულ კანონმდებლობათა მიერ გათვალისწინებული გაძლიერებული პასუხისმგებლობა მაგნი შედეგისათვის.

თუ რაოდენ აფართოებს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების ასეთი კონსტრუქცია. ეს ნათლად ჩანს გერმანიის საიმპერიო სასამართლოს (რაიხსვერხტის) შემდეგი განჩინებებიდან: პირი, რომელმაც მსუბუქად ხელი ჩაატყა თვალში დაზარალებულს, ცნობილი იყო დამნაშავედ გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის 224 პარაგრაფით, მიუხედავად იმისა, რომ დაზარალებულის ორივე თვალით დაბრმავებას ხელი შეუწყო თვალის სურავანდით დაავადებამ, რომლის გათვალისწინება მოქმედისათვის შეუძლებელი იყო. ამავე მუხლით პასუხისმგებაში მიცემული იყო პირი, რომელმაც სილა გაატყა მეორე პირს, ხოლო ეს უკანასკნელი სულიერად დაავადდა, ასეთი დაავადებისადმი მემკვიდრეობითა მიდრეკილების გამო. პირი, რომელმაც ავი ძალი მიუსიანა დაზარალებულს, დამნაშავედ იქნა ცნობილი ამავე კოდექსის 226⁷ მუხლით. მიუხედავად იმისა, რომ დაზა-

⁶ ეს მუხლი ითვალისწინებს სხეულის დაზიანებას, რასაც შედეგად მოჰყვა დაზარალებულის მძიმე დასახიჩრება.

⁷ ეს მუხლი ითვალისწინებს სხეულის დაზიანებას, რომელსაც შედეგად სიკვდილი მოჰყვა.

რალეული გარდაიკვალა ინფექციისაგან. რომელიც თვით მან საკუთარი გაუფრთხილებლობის წყალობით კრილობაში შეიტანა⁸.

სწორედ ასეთი უსამართლო დასკვნების თავიდან აცილების მომიზეზებით ზოგიერთი ბურჟუაზიული კრიმინალისტი უარყოფდა მიზეზობრივი კავშირის ეკვივალენტურ თეორიას და მოითხოვდა სისხლის სამართლის სფეროში ადეკვატური თეორიის შემოღებას. ასე, მაგალითად, ფ. ალფელდი პირდაპირ მიუთითებს, რომ მიზეზობრივი კავშირის ცნების განხილვის დროს, უნდა გამოვიდეთ იმ შედეგებიდან, რომლებიც ბრალით მოცული არ არიან⁹, ვინაიდან „მიზეზობრივი კავშირის სწორი ფარგლების დადგენას უმთავრესად მათთვის აქვს მნიშვნელობა“⁹. მიზეზობრივი კავშირის ადეკვატური თეორიის მიხედვით, კანონმდებელს მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების შექმნის დროს მხედველობაში აქვს მიზეზის განსაკუთრებული იურიდიული ცნება, უფრო ვიწრო და შეზღუდული, ვიდრე ცნება *conditio sine qua non*. მძიმე შედეგი მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეერაცხოს პირს, როდესაც მან ისეთი ქმედობა ჩაიდინა, რომელსაც საზოგადოდ აქვს ასეთი შედეგის გამოწვევის უნარი (ფ. ალფელდი), ან როდესაც ცვი არაუშინიშვნელოდ ზრდის ასეთი შედეგის განსორციელების შესაძლებლობას (ლ. ტრეგერი). ან როდესაც იგი ისეთ კავშირშია შედეგთან, რომ ობიექტურად ასეთი კავშირი სათვალავში შეიძლება იქნეს მიღებული (მ. ლიპმანი). თავისი აზრის დასაბუთებისათვის ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები მიუთითებენ თვით იმ დანაშაულთა ბუნებაზე, რომელნიც ითვალისწინებენ მძიმე შედეგს როგორც სასჯელის დამამძიმებელ გარემოებას. დაზარალებულის სიკვდილი როგორც დამამძიმებელი გარემოება გათვალისწინებულია ისეთ დანაშაულთა დროს, როგორიცაა სხეულის დაზიანება, მუცლის მოშლა, ცეცხლის გაჩენა და ა. შ., ე. ი. სწორედ ისეთ დანაშაულთა დროს, რომელნიც თავისთავად, თავისი ბუნებით დაკავშირებულნი არიან დაზარალებულის სიცოცხლისათვის განსაკუთრებულ საშიშროებასთან. შემთხვევითი როდია, რომ ასეთი შედეგი არ არის გათვალისწინებული, მაგალითად, როგორც ქურდობის ან ზადლითობის დამამძიმებელი გარემოება. თუმცა გარემოებათა უცნაური დამთხვევის გამო იგი ამ ქმედობებსაც შეიძლება მოჰყვეს.

„მართლაც რომ ეს ისეთივე უცნაური უსამართლობა იქნება, — აღნიშნავდა ადეკვატური თეორიის მამამთავარი კრისი, — თუ ჩვენ იმ პირს, ვინც მსუბუქად დაჭრა დაზარალებული, სისხლისსამართ-

⁸ მაგალითები მოტანილია მეცკერის სახელმძღვანელოებიდან *ნ. E. Mezger, Deutsches Strafrecht, 1931, S. 113—114*

⁹ Ph. Alfeld, *Lehrbuch des Deutschen Strafrecht, Berlin, 1934, S. 105, N 8.*

ლებრივ პასუხისმგებლობას დაეაკისრებდით მისი სიკვდილისათვის, რაც ექიმთან წასვლის დროს გზაში უბედური შემთხვევის გამო მოხდა, როგორც იქნებოდა მაგალითად პასუხისმგებლობის დაკისრება ქურდისათვის მის მიერ გაქურდული პირის სიკვდილისათვის, რაც ასეთივე უბედური შემთხვევის გამო პოლიციაში ქურდობის გასაცხადებლად წასვლის დროს მოხდა¹⁰. ამ საფუძველით ადეკვატური თეორიის წარმომადგენლები ამტკიცებენ არა მარტო იმას, რომ მიზეზობრივი კავშირი მძიმე შედეგით კვალიფიციურებული დელიქტების დროს უფრო ვიწროდ უნდა იქნეს გაგებული, არამედ იმასაც, რომ საერთოდ სისხლის სამართლის დარგში მიზეზობრივი კავშირის განსაკუთრებული ცნება უნდა შეიქმნას. სახელდობრ, მიზეზობრივი კავშირი სისხლის სამართლის მნიშვნელობით უნდა ნიშნავდეს არა იმას, რომ ადამიანის მოქმედება არის დანაშაულებრივი შედეგის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა, არამედ იმას, რომ ეს არის ისეთი აუცილებელი პირობა, რომელიც საერთოდ, ტიპურად, ცხოვრების გამოცდილების თანახმად, იწვევს ასეთი ხასიათის შედეგს.

ბურჟუაზიული კრიმინალისტების მეორე ჯგუფი, რომელიც ეკვივალენტურ თეორიას მიზეზობრივი კავშირის ერთად-ერთ სწორ თეორიად თვლის და ამტკიცებს მიზეზობრივი კავშირის არსებობას ადამიანის ქმედობასა და დანაშაულებრივ შედეგს შორის ყველა შემთხვევაში. როცა ადამიანის მოქმედება ერთ-ერთი აუცილებელი პირობა იყო შედეგისა ცდილობს სხვაგვარად შეზღუდოს პასუხისმგებლობა მძიმე შედეგით კვალიფიციური დელიქტებისათვის. სახელდობრ ეკვივალენტური თეორიის მომხრეთა ერთი ნაწილი მოითხოვს, რომ მხოლოდ ამ დანაშაულთა სფეროში მოქმედებდეს ადეკვატური მიზეზობრივი თეორია¹¹, ხოლო მეორე ნაწილი მოითხოვს, რომ ბრალის ორი ფორმის — განზრახვისა და გაუფრთხილებლობის გარდა შემოღებულ იქნეს ბრალის მესამე, ახალი ფორმა, რაღაც მსგავსი სამოქალაქო სამართლის culpa lewissiima —სი, რაც არსებითად ადეკვატურ თეორიას ემთხვევა¹².

ეკვივალენტური თეორიის უფრო თანმიმდევარი წარმომადგენლები პირიქით მიუთითებდნენ, რომ ეკვივალენტური თეორიიდან არავითარი გამონაკლისების გაკეთება არ შეიძლება; მაშასადამე, იმ შემთხვევაშიც, როცა მძიმე შედეგი მიზეზობრივი ჯაჭვის არაჩვეულებრივად განვითარების გამო განხორციელდა და მისი ობიექტურად

¹⁰ Y. Kries, Über den Begriff der objectiven Möglichkeit und einige Anwendungen desselben, Leipzig, 189, S. 51.

¹¹ G. Radbruch, Die Lehre von der adäquaten Verursachung, Berlin, 1902, S. 64, (384)—67 (387).

¹² E. Hartmann, Das Kausalproblem im Strafrecht, Breslau, 1900, S. 89 ff.

ვათვალისწინება შეუძლებელი იყო. იგი მოქმედს უნდა შეეოაცხოს. ადევკატური მიზეზობრიობის შემოღება საერთოდ ან თუხდაც მხოლოდ მძიმე შედეგით კვალიფიციური დელიქტებისათვის. ფ. ლისტის აზრით. ნიშნავს „კანონის შეცვლას, ხოლო ამის უფლება მხოლოდ კანონმდებელს აქვს“¹³. ეკვივალენტური თეორიის წარმომადგენლებს შევნიშნული ჰქონდათ, რომ ეს თეორია მეტად აფართოებს პასუხისმგებლობას მძიმე შედეგებით კვალიფიცირებული დელიქტების დროს. მაგრამ. მათი აზრით, „აქედან გამომდინარე უსამართლობას შეიძლება შეეებრძოლოთ მხოლოდ მოქმედი კანონის შეცვლით. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის საფუძვლით გამოორიციხვის შესებობით“¹⁴.

XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დამდეგს. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის წინააღმდეგ მრავალი ბურჟუაზიული იურისტი ილაშქრებდა. ასე, მაგალითად, ბინდინგი აღნიშნავდა. რომ კულტურულმა ხალხმა XX საუკუნეში თავი შეიარცხენია, როდესაც 58 პარაგრაფში¹⁵ დაადგინა: „თუ კანონში სხვა რამ არ არის მითითებული. დაისკება მხოლოდ ის; ვინც ბრალეულად მოქმედებდა“¹⁶. ამგვარადვე ცნობილი ჩეხოსლოვაკელი კრიმინალისტი მიჩკიჩკა წერდა: მოქმედი სამართლის ეს partie honteuse ბოლოს და ბოლოს უნდა იქნენ გაძევებულნი¹⁷.

აღსანიშნავია. რომ XX საუკუნის ზოგიერთმა ბურჟუაზიულმა კანონმდებლობამ უარი თქვა მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების დროს ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობაზე. ასე, მაგალითად. რუსეთის 1903 წლის დებულებაში შეტანილი იყო მუხ. 42 შემდეგი შინაარსისა: „არ შეიძლება მოქმედს ბრალად შეეარაცხოს დანაშაულებრივი ქმედობა, რომელიც მას არ შეეძლო გაეთვალისწინებინა და თავიდან აეცდინა“. და შემდეგ, მუხ. 43: „იმ გარემოების არცოდნა, რომელიც განაპირობებს ქმედობის დანაშაულებრიობას ან აძლიერებს პასუხისმგებლობას, გამორიცხავს თვით ქმედობის ან პასუხისმგებლობის დამამძიმებელი გარემოების ბრალად შერაცხვას“. ამავე მუხლის მე-2 ნაწილში ნათქვამია: „გაუ-

¹³ F. Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, Berlin, 1911, S. 136.

¹⁴ P. P o m p, Die sogenannte Unterbrechung des Kausalzusammenhanges, Breslau, 1911, S. 75.

¹⁵ საქმე შეეება გერმანიის სისხლის სამართლის დებულების 1889 წლის პროექტს, შედგენილს მთავრობის კომისიის მიერ.

¹⁶ ბინდინგის სიტყვები ციტირებულია ა. ტრაინინის წერილის მიხედვით. იხ. А. Трайнин, Кризис буржуазной демократии и развитие учения о составе преступления, «Советское государство и право» 1941 г., № 1, стр. 89.

¹⁷ A. Miřička, Die Formen der Strafschuld und ihre gesetzliche Regelung, Tübingen, 1903, S. 206.

ფრთხილებელი ქმედობის დროს ეს წესი არ გამოიყენება, თუ თვით არცოდნა ბრალეულის დაუდევრობის შედეგი იყო“.

კიდევ უფრო ნათლად იგივე დებულება ჩამოყალიბებულია ნორვეგიის 1902 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის 43 მუხლში: „თუ კანონი ითვალისწინებს სასჯელის გადიდებას ისეთი შემთხვევისათვის, როდესაც დანაშაულებრივმა ქმედობამ განუზრახველი შედეგი გამოიწვია, ასეთი უფრო დიდი სასჯელი დაინიშნება მარტოოდენ იმ შემთხვევაში. როცა მოქმედს შეეძლო გაეთვალისწინებინა ამ შედეგის დადგომა, ან თუ მას შემდეგ, რაც მოქმედის ყურადღება მისი განხორციელების საფრთხეზე მიაქციეს, მან არ მიიღო ანაზღაურება და მოკიდებული ზომები შედეგის ასაცდენად“.

უარყო შემთხვევითი შედეგების შერაცხვა შვეიცარიის 1937 წლის კოდექსმაც. მართალია, ამ კოდექსის ზოგად ნაწილში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იქნას სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება მძიმე შედეგისადმი. მაგრამ განსაკუთრებული ნაწილის მუხლებში პირდაპირაა მითითებული, რომ სასჯელის გადიდება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ პირს შეეძლო ამ შედეგის გათვალისწინება.

დაბოლოს დასავლეთ გერმანიის კანონმდებლობამაც 1923 წ. 4 აგვისტოს ნოველით 1871 წ. სისხლის სამართლის კოდექსში შეიტანა 56 მუხლი შემდეგი შინაარსისა: „თუ კანონი ქმედობის განსაკუთრებულ შედეგებს უფრო მკაცრ სასჯელს უკავშირებს, პირს ეს სასჯელი მხოლოდ მაშინ შეიძლება შეეთვარდოს, როდესაც მან შედეგი გაუფრთხილებლად მაინც განანორციელა“.

დამახასიათებელია, რომ ლიტონი მავნე შედეგისათვის პასუხისმგებლობის იდეა, რომლის წინააღმდეგ ასე თავგანმჯობებით ილაშქრებს ბურჟუაზიული კრიმინალისტების უფრო პროგრესული ნაწილი, უკანასკნელ წლებში პოულობს დამცველებს ბონის რესპუბლიკის თანამედროვე ბურჟუაზიულ კრიმინალისტებს შორის. ამაზე თვით ბურჟუაზიული კრიმინალისტებიც მიუთითებენ. ასე. დ. ლანგ-პინრიქსენი წერს: „მაშინ, როდესაც რამდენიმე ათეული წლების მანძილზე თვით უკანასკნელ დრომდე მძიმე შედეგით კვალიფიცირებულ დელიქტებს თითქმის ერთსულოვნად აკრიტიკებდნენ... დღეს სულ უფრო და უფრო ხშირად გაისმის ხმები, რომ მათი გაუქმება სწორი არ იყო¹⁸“. ასე, მაგალითად, მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების დროს ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის დამცველებად დასავლეთ გერმანიაში დღეს გამოდიან ვეგნერი¹⁹.

¹⁸ დ. ლანგ-პინრიქსენი, გასახ. ნაშრ., გვ. 224.

¹⁹ A. Wegner, Strafrecht. Allgemeiner Teil, Göttingen, 1951, S. 107, 135 ff.

ი. ბაუშანი²⁰ და სხვ. ამგვარად თანამედროვე იმპერიალისტური ქვეყნების კრიზინალისტები აშკარად იცავენ ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის იდეას. რაც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დემოკრატიული პრინციპების უარყოფას წარმოადგენს.

საბჭოთა სისხლის სამართალში მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტებისათვის პასუხისმგებლობის საკითხმა განვითარების განსაზღვრული გზა განვლო. საბჭოთა ხელისუფლების არსებობის პირველ წლებში იურიდიულ ლიტერატურაში და სასამართლო პრაქტიკაშიც არსებობდა შეხედულება, რომ მძიმე შედეგი პასუხისმგებლობის ვადიდების ობიექტურ პირობას წარმოადგენს და ბრალი მის მიმართ საკირო არ არის. ასე, მაგალითად, პროფ. მ. ვროზდინსკი წერდა: „14 მუხლის მე-2 ნაწილი გამოყენებულ უნდა იქნეს ყველა შემთხვევაში, როცა დაზარალებულის სიკვდილი დამნაშავეს მიერ მიყენებული მძიმე სხეულებრივი დაზიანების წმინდა ობიექტური შედეგი იყო. ამ შემთხვევაშიც, ისევე, როგორც ზოგიერთ სხვა შემთხვევაში, სისხლის სამართლის კოდექსი ე. წ. ობიექტურ შერაცხვას ითვალისწინებს²¹. ანალოგიურ შეხედულებას გამოთქვამდნენ პროფ. ნენიროვსკი²², პროფ. ტრაინინი²³, ფრანკი²⁴. თანაც ფრანკი თვლიდა, რომ ამ შემთხვევაში სისხლის სამართლის კოდექსის ზოგადი ნაწილის მუხლებს, რომლებიც სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის ბრალს მოითხოვენ, ეწინააღმდეგებიან სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლები. რომლებიც ობიექტურ შერაცხვას ითვალისწინებენ. იმისათვის, რომ ეს წინააღმდეგობა შეერბილებინა და ობიექტური შერაცხვის პრინციპიდან გამომდინარე უსამართლობა თავიდან აეციდინა, ფრანკი წინადადებას იძლეოდა, რათა პირის ქმედობასა და განხორციელებულ მძიმე შედეგს შორის დადგენილი ყოფილიყო ადეკვატური მიზნობრივი კავშირი. მაშასადამე, ფრანკს სურდა თავი-

²⁰ J. Baumann, Kritische Gedanken zur Beseitigung des Erfolgsqualifizierten Delikte, „Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft“, Bd. 70, S. 227 ff.; ნოსტე, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 1961, S. 558.

²¹ М. Гродзинский, Преступления против личности, М., 1924, стр. 28; см. также стр. 20.

²² Э. Я. Непировский, Советское уголовное право. Одесса, 1924, стр. 70, 87—88, 272.

²³ А. Н. Трайнин, Уголовное право. Часть общая, М., стр. 263, прим. 1. შემდგომ პროფ. ა. ტრაინინმა შეცვალა შეხედულება და აღიარა, რომ ბრალეული დამოკიდებულება აუცილებლად უნდა არსებობდეს მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების დროსაც.

²⁴ Франк, Деяния с квалифицированными последствиями, «Вестник советской юстиции» 1928, № 2, стр. 37—38.

დან აეცილებინა ეს უსამართლობა არა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის ძირითად პრინციპად ბრალის იდენის გამოცხადებით. არამედ მიზეზობრივი კავშირის ხელოვნური, წმინდა სამართლებრივი, ვიწრო ცნების შემოღებით.

საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების პირველი წლების სასამართლო პრაქტიკაც ყოველთვის როდი მოითხოვდა ბრალს მძიმე შედეგის მიმართ. ასე, მაგალითად, უკრაინის უმაღლეს სასამართლოს განჩინებაში კრეპკოვიჩის საქმეზე პირდაპირ იყო ნათქვამი. რომ პასუხისმგებლობა სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანებით გამოწვეული სიკვდილისათვის არ მოითხოვს ბრალის არსებობას სიკვდილის მიმართ, არამედ საკმარისია მიზეზობრივი კავშირი სხეულის დაზიანებასა და სიკვდილს შორის²⁵. ასევე რსფსრ-ის უმაღლეს სასამართლოს განჩინებაში ილინიხის საქმეზე მითითებული იყო, რომ განზრახვი მძიმე სხეულებრივი დაზიანებით გამოწვეული სიკვდილისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ „ბრალდებულს აქვს დაზარალებულისათვის სხეულის მძიმე დაზიანების მიყენების განზრახვა“ და თუ ამავე დროს სხეულის მძიმე დაზიანებასა და სიკვდილს შორის „უშუალო მიზეზობრივი კავშირია“²⁶.

მაგრამ შემდგომი წლების განმავლობაში როგორც სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში, ისე სასამართლო პრაქტიკაში მტკიცედ დამკვიდრდა ის შეხედულება, რომ მძიმე შედეგი შეიძლება შეერაცხოს მხოლოდ იმ პირს, ვისაც სწორედ ამ მძიმე შედეგის მიმართ ჰქონდა ბრალეული დამოკიდებულება. ამ შეხედულებას ჯერ კიდევ 1927 წელს პროფ. ა. ეიჟილენკო იცავდა. „რამდენადაც. — წერდა იგი. — სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისათვის

---

²⁵ „კასატორის მითითება, — ნათქვამია ამ განჩინებაში, — რომ 149 მუხლის მე-2 ნაწილის შეფარდებისათვის აუცილებელია, რათა სიკვდილი მოჰყვეს სხეულის მძიმე დაზიანებას და არა სისხლის შემთხვევით მოწამვლას ოპერაციის შემდეგ, სწორი არ არის, ვინაიდან, თუმცა დაზარალებული ოპერაციის შემდეგ გარდაიცვალა, მაგრამ ოპერაცია მას ჰქონდა გამო გაუკეთეს. მამასადაც ამ შემთხვევაში არსებობს მიზეზობრივი კავშირი ჰრილობასა და დაზარალებულის სიკვდილს შორის“ (იხ. Вроблевский и Утевский. Уголовный кодекс. Комментарий, М., 1927, стр. 39).

²⁶ „Сборник определений Уголовно-кассационной коллегии Верховного Суда РСФСР 1924 г.“ М., 1925., стр. 62-63. იხ. აგრეთვე სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინება აუთიჩიკის საქმეზე, „Советская юстиция“ 1939 г. № 1, стр. 73.

ბრალეულობის აუცილებელი მოთხოვნაა დადგეხილი და ამით ეგრეთ წოდებული ობიექტური შერაცხვის, ე. ი. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობის შესაძლებლობა გამორიცხულია, ამდენად პასუხისმგებლობა დაზარალებულის სიკვდილისათვის მხოლოდ მაშინაა დასაშვები. როცა ბრალეულს შეეძლო გაეთვალისწინებინა დაზარალებულის სიკვდილი²⁷.. ასევე პროფ. ა. პიონტოვსკი წერდა: „ვინაიდან სისხლის სამართლის კოდექსით ობიექტური შერაცხვის ყოველივე შესაძლებლობა გამორიცხულია, რაიმე სპეციალური მითითების გარეშეც ისეთი დასკვნა უნდა გავაკეთოთ. რომ სოციალური დაცვის ღონისძიების გადიდება ჩადენილი ქმედობის ობიექტურ შედეგთან დაკავშირებით მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, როცა დადგენილ იქნება დანაშაულის სუბიექტის ფსიქიკური დამოკიდებულება დანაშაულის დამაკვალიფიცირებელ ობიექტურ შედეგთან გაუფრთხილებლობის სახით²⁸“.

სასამართლო პრაქტიკა დიდი ხანია თანამიმდევრულად ატარებს იმ შეხედულებას, რომ პასუხისმგებლობა მძიმე შედეგისათვის ვულისხმობს ბრალეულ დამოკიდებულებას ამ შედეგის მიმართ. ეს შეხედულება ნათლად არის გამოთქმული სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინებაში პლატოვის საქმეზე: „იმისათვის, რათა იმ პირმა, ვისაც ბრალი მიუძღვის სხეულის განზრახ მძიმე დაზიანებაში, პასუხი აგოს 142 მუხლის მე-2 ნაწილით. აუცილებელია, ჯერ — ერთი, რომ დაზარალებულის სიკვდილსა და ბრალეულის მოქმედებას შორის მიზეზობრივი კავშირი არსებობდეს და, მეორე, ამ შედეგის — სიკვდილის — მიმართ დამნაშავეს გაუფრთხილებელი ბრალი ჰქონდეს. ე. ი. გათვალისწინებული ჰქონდეს სიკვდილის შესაძლებლობა. მაგრამ იმედოვნებდეს მის აცდენას, ან თუმცა გათვალისწინებული არ ჰქონდეს, მაგრამ შეეძლოს და ვალდებული იყოს გაითვალისწინოს ასეთი შედეგი²⁹“.

დაბოლოს იგივე შეხედულება გამოთქმულია სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მიღების შემდეგ სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს 1960 წლის 4 ივლისის დადგენილებაში „განზრახი მკვლელობის საქმეებზე სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ“. დადგენილებაში ნათქვამია: „სასამართ-

27 А. А. Жижиленко, Преступления против личности, М., 1927, стр. 45—46, 69, 117.

28 А. А. Пионтковский, Советское уголовное право. Общая часть, М., 1929, стр. 248.

29 «Сборник постановлений Пленума и определенных коллегии Верховного Суда СССР, 1943 г.», М., 1948, стр. 133.

ლოებმა მკვეთრად უნდა განასხვავონ განზრახი მკვლელობა. რომელიც გულისხმობს, რომ ბრალეულს აქვს დაზარალებულის მოკვლის პირდაპირი ან არაპირდაპირი განზრახვა, და სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანება. რასაც შედეგად მოჰყვა დაზარალებულის სიკვდილი (რსფსრ-ის სისხლის სამართლის კოდექსის 142 მუხლის მე-2 ნაწილი და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კოდექსების შესაბამისი მუხლები), როდესაც დამნაშავეს დამოკიდებულება ამ შედეგის მიმართ გაუფრთხილებელი ბრალის სახით გამოიხატება“.

მიუხედავად სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების უმაღლესი სასამართლოების ნათელი პოზიციისა და მიუხედავად საბჭოთა ლიტერატურაში წამოყენებული კატეგორიული მოთხოვნისა, რომ მძიმე შედეგისათვის სასჯელის გადიდება დასაშვებია მხოლოდ ამ შედეგისადმი ბრალეული დანოკიდებულების შემთხვევაში, სასამართლო ორგანოების პრაქტიკაში მაინც იყო შემთხვევები, როცა სასამართლოები სჯერდებოდნენ ბრალის დადგენას მხოლოდ ძირითადი შედეგის მიმართ და მექანიკურად ადიდებდნენ სასჯელს დამაკვალიფიცირებელი მძიმე შედეგისათვის, ისე რომ არ იკვლევდნენ დამნაშავეს ფსიქიკურ დამოკიდებულებას შედეგის მიმართ. ამასთან დაკავშირებით საბჭოთა სისხლისსამართლებრივ ლიტერატურაში გამოითქვა აზრი, რომ საკითხის სავესებით გასარკვევად საჭიროა სისხლის სამართლის კოდექსში შემოღებულ იქნეს სპეციალური ნორმა, რომელშიც პირდაპირ იქნება გათვალისწინებული, რომ მძიმე შედეგისათვის სასჯელის გადიდება დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეს მძიმე შედეგი მოცული იყო პირის ბრალით³⁰.

სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-3 მუხლში, როგორც უკვე ნათქვამი იყო, ნათლად არის მითითებული, რომ სისხლის სამართლის წესით მხოლოდ მან შეიძლება აგოს პასუხი, ვინც ბრალეულად, ე. ი. განზრახ ან გაუფრთხილებლობით ჩაიდინა საზოგადოებრივად საშიში, სისხლის სამართლის კანონით აკრძალული ქმედობა. ბრალეული პასუხისმგებლობის ამ პრინციპის ვასავითარებლად და მისი კონკრეტინაციისათვის საქართველოს სსრ 1960 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში შეტანილია მუხ. 11 შემდეგი სათაურით: „პასუხისმგებლობა იმ შედეგისათვის, რომე-

³⁰ В. Г. Макашвили, Некоторые вопросы вины в советском уголовном законодательстве, «Советское государство и право», 1952 г. № 1, стр. 40. ამ შეხედულებას მიემხრნენ: Н. Ф. Кузнецова, Значение преступных последствий, М., 1958, стр. 141; Б. С. Никифоров, Проекты республиканских уголовных кодексов, «Советское государство и право» 1959 г. № 8, стр. 9.

ლიც კანონით ვათვალისწინებულება როგორც დანაშაულის დამამძიმებელი ვარემოება“. მუხლის ტექსტში ნათქვამია: „თუ სისხლის სამართლის კანონი ითვალისწინებს სასჯელის გადიდებას იმ მძიმე შედეგის დადგომის გამო, რომელსაც არ მოიცავდა დანაშაულის განზრახვა, მაშინ ასეთი გადიდება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც პირს უნდა გაეთვალისწინებინა და შეეძლო კიდევ გაეთვალისწინებინა ამ შედეგის დადგომა“.

საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის ამ მუხლმა დადებითი გამოხმაურება ჰპოვა იურიდიულ ლიტერატურაში. ასე. მაგალითად, ცნობილი საბჭოთა კრიმინალისტი პროფ. ა. პიოტკოვსკი მიუთითებს, რომ „საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლის დადგენილებამ ხელი უნდა შეუწყოს ბრალის პრინციპის თანმიმდევრულად გატარებას და დახმარება გაუწიოს სასამართლო პრაქტიკას. რათა სისხლისსამართლებრივ პასუხისგებაში არ შეეცეს ის პირი, ვისაც დამდგარი მძიმე შედეგის მიმართ ბრალი არ ჰქონია“.

მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების დროს ცალცალკე უნდა იქნეს გამორკვეული ბრალის საკითხი ძირითადი დანაშაულებრივი შედეგისა და მძიმე შედეგის მიმართ.

მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დელიქტების უპირავლესობა ისეა აგებული, რომ დანაშაულის შემადგენლობა ითვალისწინებს განზრახ ბრალს ძირითადი შედეგის მიმართ. მაგალითად 110-ე მუხლის მე-2 ნაწ. (სხეულის განზრახი მძიმე დაზიანება, რომელსაც შედეგად მოჰყვა დაზარალებულის სიკვდილი) მოითხოვს განზრახ ბრალს მძიმე დაზიანების მიმართ; 131-ე მუხლის მეორე ნაწილი (ავადმყოფისათვის საპატიო მიზეზის გარეშე დახმარების აღმოჩენლობა მედიცინის მუშაკის მიერ, რომელიც ვალდებული იყო აღმოეჩინა ეს დახმარება. თუ ამას ავადმყოფისათვის მძიმე შედეგი მოჰყვა) გულისხმობს დახმარების აღმოჩენაზე შეგნებულად უარის თქმას. რაც არსებითად განზრახ ბრალს წარმოადგენს. 117-ე მუხლის მე-3 ნაწ. (გაუპატიურება, რომელსაც განსაკუთრებით მძიმე შედეგი მოჰყვა) მოითხოვს განზრახ ბრალს ძირითადი დანაშაულის მიმართ (გაუპატიურება შეიძლება ჩადენილი იქნეს მხოლოდ განზრახვით); განზრახვას ძირითადი დანაშაულებრივი შედეგის მიმართ მო-

31 А. А. Пиютковский, Учение о преступлении, М., 1961, стр. 397.

ამგვარადვე მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მიერ გამოცემულ სისხლის სამართლის სახელმძღვანელოში მითითებულია, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლში გამოთქმულ დებულებას „დიდი თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს“ (იხ. Советское уголовное право. Часть общая, 1962, стр. 156).

ითხოვს აგრეთვე მე-100 მუხლის მე-2 ნაწ. (სახელმწიფო ან საზოგადოებრივი ქონების განზრახ განადგურება ან დაზიანება. თუ ამას ადამიანთა მსხვერპლი ან მნიშვნელოვანი ზარალი მოჰყვა). ასეთი მაგალითი სხვა მრავალი შეიძლება მოვიტანოთ.

მაგრამ მძიმე შედეგით კვალიფიცირებულ დელიქტებს შორის ვხვდებით ისეთებსაც, რომლებშიც კანონმდებელი ძირითადი დანაშაულის მიმართ გაუფრთხილებლობით ბრალს სჯერდება. ასე. მაგალითად, 102¹-ე მუხლის მე-2 ნაწილში გათვალისწინებული შემადგენლობის დროს (სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის დანაშაულებრივ-დაუდევარი გამოყენება, რასაც დიდი ზარალი მოჰყვა) თვით მანქანის გაფუჭება ან დამტყრევა შეიძლება მოხდეს მხოლოდ გაუფრთხილებლობით.

როგორი უნდა იყოს პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება დამაკვალიფიცირებელი მძიმე შედეგისადმი? როგორც მე-11 მუხლის განმარტებიდან გამომდინარეობს, თუ კანონმდებელი დამაკვალიფიცირებელი მძიმე შედეგის მიმართ ბრალის მომენტზე არ მიუთითებს, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ სასჯელის გადიდება დასაშვებია იმ შემთხვევაშიც, როცა ეს შედეგი მოკლე არ არის ბრალით. მძიმე შედეგი გამოიწვევს პასუხისმგებლობის გაძლიერებას მხოლოდ იმ შემთხვევაში. თუ ამ შედეგის მიმართ პირს ჰქონდა ბრალეული დამოკიდებულება გაუფრთხილებლობის ფორმით მაინც. ბრალის გარეშე პასუხისმგებლობა საბჭოთა სისხლის სამართალში შეუძლებელია.

როგორც წესი, ბრალეული დამოკიდებულება დამაკვალიფიცირებელი მძიმე შედეგის მიმართ გაუფრთხილებელი ბრალის ხასიათს ატარებს. მაგალითად, სხეულის განზრახი მძიმე დაზიანება, რასაც დაზარალებულის სიკვდილი მოჰყვა (მუხ. 110, ნაწ. 2) გულისხმობს გაუფრთხილებლობას დაზარალებულის სიკვდილის მიმართ. ქონების განზრახი დაზიანება, ან განადგურება, რამაც ადამიანთა სიკვდილი გამოიწვია (მუხ. 100 და 157), გულისხმობს გაუფრთხილებელ ბრალს ადამიანის სიკვდილის მიმართ. თუ დამნაშავეს ადამიანის სიკვდილის მიმართ განზრახი ბრალი ჰქონდა, მაშინ სუბიექტის მოქმედება უნდა დაკვალიფიცირდეს არა როგორც მძიმე შედეგით კვალიფიცირებული დანაშაული, არამედ როგორც განზრახი მკვლელობა.

ამავე დროს გამორიცხული არ არის შესაძლებლობა, რომ პირის ფსიქიკური დამოკიდებულება მძიმე შედეგის მიმართ განზრახი ბრალის სახითაც იყოს მოცემული. ამ დებულების დასამტკიცებლად მივმართოთ 117-ე მუხლის მე-3 ნაწილს, რომელიც ითვალისწინებს

ვაუპატიურებისათვის სასჯელის გადიდებას, თუ ამას განსაკუთრებულ ბრძოლაში წინააღმდეგობა მოჰყვება. ვთქვათ, გაუპატიურებას შედეგად მოჰყვება სხეულის მძიმე დაზიანება. მაგალითად ქალის ფსიქიკურად დაავადება. თუ დამნაშავეს ასეთი შედეგის მიმართ გაუფრთხილებელი პრაქტიკული პოლიტიკა, მაშინ იგი დაისჯება 117-ე მუხლის მე-3 ნაწილით. მაგრამ როგორ უნდა დაკვალიფიციროდეს დამნაშავეს მოქმედება, თუ დამნაშავეს სხეულის მძიმე დაზიანების მიმართ განზრახვი ბრალის პოლიტიკა? მაგალითად დამნაშავემ იცის, რომ ქალი წინათ ფსიქიკურად იყო დაავადებული, ითვალისწინებს, რომ ძლიერმა ტრავმამ, რომელსაც მას სქესობრივი ძალადობა მიაყენებს, შეიძლება განაახლოს ფსიქიკური დაავადება. და იგი შეგნებულად უშვებს ასეთ შედეგს. თუ ჩვენ უარყოფით განზრახვი ბრალის შესაძლებლობას მძიმე შედეგის მიმართ და ამ ქმედობას დაკვალიფიცირებთ როგორც გაუპატიურებას (მუხ. 117, ნაწ. 1) და სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანებას (მუხ. 110, ნაწ. 1) ერთობლიობის წესით, მაშინ გაუპატიურება დაკვალიფიცირებული სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანებასთან, უფრო მსუბუქად დაისჯება, ვიდრე იგივე დანაშაული, დაკვალიფიცირებული სხეულის გაუფრთხილებლობით დაზიანებასთან. გაუპატიურების ძირითადი შემადგენლობისათვის (მუხ. 117, ნაწ. 1) კანონი ითვალისწინებს თავისუფლების აღკვეთას სამიდან შვიდ წლამდე, სხეულის განზრახვი მძიმე დაზიანებისათვის — თავისუფლების აღკვეთას — ერთი წლიდან რვა წლამდე. მაშასადამე სასამართლოს უფლება არ ექნება დაუნიშნოს დამნაშავეს რვა წელზე მეტი ვადით თავისუფლების აღკვეთა. ამავე დროს 117 მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული თავისუფლების აღკვეთა რვიდან თხუთმეტ წლამდე გადასახლებით ვადით ორიდან ხუთ წლამდე ან გადასახლების გარეშე, ან სიკვდილით დასჯა. მაშასადამე ამ დამამძიმებელი გარემოების მიმართ ბრალი შეიძლება იყოს როგორც გაუფრთხილებლობის, ისე განზრახვის სახით³².

³² ზემოაღნიშნულის გამო ჩვენ სწორად არ მიგვაჩნია მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მიერ გამოცემულ სახელმძღვანელოში გამოთქმული აზრი. თითქოს საქართველოს სსრ სისხლის სამართლის კოდექსის მე-11 მუხლი (სახელმძღვანელოში შეცდომით მითითებულია მე-12 მუხლ. — თ. წ.) უცილობლად გელისხმობს შერეულ ბრალს: განზრახვის ძირითადი შენაღველობის მიმართ და გაუფრთხილებლობას მძიმე შედეგის მიმართ. (იხ. Советское уголовное право. Часть общая, М., 1962, стр. 156). როგორც უკვე ნათქვამი იყო, მე-11 მუხლი ისე უნდა იქნეს გაგებული, რომ თუ კანონი მძიმე შედეგის მიმართ განზრახვი ბრალს არ მოითხოვს, იგი გაუფრთხილებლობით მაინც უნდა იყოს ჩადენილი. მაგრამ ეს არ გამორიცხავს მძიმე შედეგის მიმართაც განზრახვი ბრალის შესაძლებლობას. თანაც მითითება განზრახვი ბრალზე მძიმე შედეგის მიმართ კანონ-

როგორც უკვე დავინახეთ, მვენე შედეგის განსორციელება ზოგჯერ შეიძლება გათვალისწინებულ იქნეს სისხლის სამართლის კანონში როგორც პასუხისმგებლობის დამაკვალიფიციურებელი გარემოება. მაგრამ დანაშაულის ჩადენას შეიძლება მოჰყვეს მვენე შედეგი, რომელიც დანაშაულის შემადგენლობით არ არის გათვალისწინებული არც როგორც მისი აუცილებელი ელემენტი, და არც როგორც კვალიფიციური შემადგენლობის ნიშანი, რომელიც ამძიმებს პასუხისმგებლობას ამ დანაშაულისათვის. ასეთი მვენე შედეგი შეიძლება მოჰყვეს როგორც ე. წ. შედეგგარეშე, ისე შედეგთან დანაშაულის შემადგენლობის განსორციელებას. შედეგგარეშე დანაშაულის დროს ასეთი მვენე შედეგი იქნება მაგალითად: არაბრალეული პირის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენის გამოტანა ცრუ დასწენის საფუძველზე ან პირიქით ბრალეული პირის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლება მოწმის ცრუ ჩვენების ან ექსპერტის ცრუ დასკვნის შედეგად და ა. შ. შედეგთან დანაშაულის დროს შემადგენლობის გარეშე მდებარე შედეგის მაგალითად შეიძლება მოვიტანოთ დედის თვითმკვლელობა შვილის მოკვლით შედეგად, მრავალშვილიანი ოჯახის უსახსროდ დატოვება მარჩენლის მოკვლის შედეგად³³ და ა. შ.

მვენე შედეგი, თუნდაც იგი სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლში გათვალისწინებული არ იყოს როგორც სასჯელის დამატუნებელი ან დამამძიმებელი გარემოება, მაინც ძირდება მხედველობაში სასჯელის დანიშვნისას როგორც მისი დამამძიმებელი ზოგადი გარემოება. სახელდობრ, სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მე-5 პუნქტში მითითებულია, რომ სასჯელის დანიშვნის დროს პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოე-

---

ში შეიძლება პირდაპირ არ იყოს მოცემული, მაგრამ კანონის განმარტების საფუძველზე იგი იგულისხმებოდეს.

³³ ასე, მაგალითად, მოსკოვის საქალაქო სახალხო სასამართლოს ერთ-ერთ განჩინებაში ნათქვამი იყო: „გადადის რა სასჯელის ზომის არჩევაზე, — სასამართლო კოლეგია თვლის, რომ ზ.-მ ჩაიდინა ცოლის მკვლელობა განსაკუთრებით დამამძიმებელ გარემოებებში, ვინაიდან ოთხ მცირეწლოვან ბავშვს დედა წაართვა (ციტირებულია ნ. კუზნეცოვას ნაშრომის მიხედვით. — *Значение преступных последствий*, 1958, стр. 197).

ბად ჩაითვლება დანაშაულოთ მძიმე შედეგების გამოწვევა.

რაც უფრო მძიმეა დანაშაულებრივი ქმედობით გამოწვეული შედეგები, მით უფრო დიდია ამ ქმედობის ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროება, მით უფრო დიდ ზიანს აყენებს ქმედობა სოციალისტურ საზოგადოებრივ ურთიერთობებს.

მძიმე შედეგი, რომელიც ვათვალისწინებულობა სისხლის სამართლის კოდექსის 39-ე მუხლის მე-5 პუნქტში, შეიძლება სხვადასხვა ხასიათის იყოს. იგი შეიძლება მატერიალურ, მორალურ, პოლიტიკურ და სხვ. სფეროს შეეხებოდეს. მისი მოცულობაც შეიძლება სხვადასხვაგვარი იყოს.

წინააღმდეგ ბურჯუაზიული სისხლის სამართლისა, რომელიც შესაძლებლად თვლის უფრო მკაცრი სასჯელის დანიშვნას მძიმე შედეგის განხორციელების შემთხვევაში, თუნდაც ამ მძიმე შედეგზე სუბიექტის ბრალი არ ვრცელდებოდეს³⁴, საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიას და სასამართლო პრაქტიკას მძიმე შედეგის განხორციელება მხოლოდ მაშინ მიაჩნიათ პასუხისმგებლობის დამამძიმებელ გარემოებად. როცა პირს დანაშაულის ჩადენის დროს ვათვალისწინებულობა ან შეეძლო და უნდა ვათვალისწინებინა, რომ მის მოქმედებას ასეთი შედეგი მოჰყვება. ამრიგად საბჭოთა სისხლის სამართალი თანმიმდევრულად ახორციელებს ბრალეული პასუხისმგებლობის პრინციპს, რომელიც ორი დებულებით შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ: 1) ბრალის გარეშე არ არსებობს სისხლის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა; 2) უფრო მძიმე ბრალის გარეშე არ არსებობს უფრო მკაცრი პასუხისმგებლობა.

აუცილებელია აღინიშნოს, რომ მძიმე შედეგის განხორციელება ისევე, როგორც ყოველი სხვა დამამძიმებელი გარემოება, მხედველობაში მიიღება მოსამართლის მიერ არა იზოლირებულად, არამედ საქმის ყველა სხვა გარემოებასთან ურთიერთკავშირში. საერთოდ მოსამართლე სასჯელის განსაზღვრის დროს ერთობლივად იღებს

---

³⁴ დ. ლანგ-ჰინრიქსენი უკვე დასახელებულ ნაშრომში მიუთითებს, რომ ობიექტური შერაცხვის ტენდენცია „შესამჩნევია სასჯელის ოდენობის განსაზღვრის სფეროშიც. აქაც სულ უფრო და უფრო მეტად გაისმის ხმები ქმედობის არაბრალეული შედეგების შერაცხვის სასარგებლოდ...“ ლანგ-ჰინრიქსენს მოჰყავს ასეთი შეხედულების ავტორის — შპენდელის მონოგრაფიიდან ერთი სურათი, რომელიც, მისი აზრით, დიდ ღირებულებას არ წარმოადგენს, მაგრამ სინამდვილეში ეს სურათი მეტად ძვირი აღმოჩნდება. შპენდელის აზრით, უკრდი უნდა დაისაჯოს დიდი ღირებულების ქონების გატაცებისათვის (იხ. ლანგ-ჰინრიქსენი, დასახ. ნაშრ., გვ. 226—227).

მხედველობაში იმ გარემოებებს, რომლებიც ქმედობის ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებას, სუბიექტის ბრალს და მისი პიროვნების საზოგადოებრივ საშიშროებას ახასიათებენ. მაგრამ ყველა სხვა გარემოებასთან ერთად, მძიმე შედეგის განხორციელებამაც შეიძლება მოახდინოს ზეგავლენა სასჯელის ოდენობაზე. ჩვენი უმაღლესი სასამართლო ორგანოების პრაქტიკა განუხრელად მიდის ამ მიმართულებით და ხშირად ასწორებს ქვედა ინსტანციის განაჩენებს აღნიშნული მოთხოვნის უგულებელყოფის შემთხვევაში. ასე, მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის განჩინებაში ტ-ს საქმეზე ნათქვამი იყო: „ისეთი მძიმე შედეგების არსებობისას, რაც მოჰყვა მსჯავრდებულ ტ-ს მიერ უშიშროების ტექნიკის წესების დარღვევას, მისთვის დანიშნული სასჯელის ზომა თავისი სიმსუბუქით ქმედობას არ შეესაბამება³⁵“.

§ 4. მავნე შედეგის არარსებობის ზეგავლენა ქმედობის დასჯადობაზე

როგორც უკვე აღნიშნული იყო, საბჭოთა სისხლის სამართალი სასჯელის ზომის განსაზღვრისას მოითხოვს იმის დადგენას, განხორციელდა თუ არა მავნე შედეგი და როგორია დანაშაულით მიყენებული ზიანის ოდენობა, იმისდა მიუხედავად, გათვალისწინებულია თუ არა მავნე შედეგი როგორც შემადგენლობის ნიშანი, თუ ამ დანაშაულის შემადგენლობის განხორციელებისათვის მავნე შედეგის არსებობას მნიშვნელობა არა აქვს.

პირველი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს, თითქოს ამ დებულებას ეწინააღმდეგება ის, რომ საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს სასჯელის აუცილებელ შემცირებას დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის. მაგრამ დაუმთავრებელი დანაშაულის შესახებ არსებული საკანონმდებლო აქტებისა და საბჭოთა სასამართლო პრაქტიკის მასალების ანალიზი გვარწმუნებს, რომ დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს მავნე შედეგის არდადგომა როგორც ერთ-ერთი გარემოება, რომელიც განსაზღვრავს სასჯელის ზომას. ამ საკითხის ნათლად გასარკვევად აუცილებელია შევჩერდეთ დანაშაულის მომზადებისა და მცდელობის დასჯადობის საკითხზე.

³⁵ «Социалистическая законность» 1939 г. № 12, стр. 84. იხ. აგრეთვე უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის დადგენილება ს.— საქმეზე («Советская юстиция» 1940 г. № 23-24, стр. 36).

საბჭოთა ხელისუფლების პირველსავე დეკრეტებში ცალკეული დანაშაულისათვის სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ მითითებული იყო, რომ მომზადება და მცდელობა ისევე ისჯება, როგორც დამთავრებული დანაშაული. რსფსრ 1922 წლის სისხლის სამართლის კოდექსში და სხვა მოკავშირე რესპუბლიკების შესაბამის კოდექსში აღნიშნული იყო, რომ „დანაშაულის მცდელობა ისჯება როგორც ჩადენილი დანაშაული, თანაც მცდელობის მავნე შედეგების არარსებობა ან უმნიშვნელობა შესაძლებელია მხედველობაში იქნეს მიღებული მოსამართლის მიერ სასჯელის ღონისძიების განსაზღვრის დროს...“ 1924 წლის «ძირითად საწყისებში» ეს ნორმა ცოტა სხვაგვარად იყო გადმოცემული: „უკეთეს დაწყებული დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი, ე. ი. უკეთეს დანაშაულებრივი შედეგი რაიმე მიზეზის გამო არ განხორციელდა, სასამართლო სოციალური დაცვის იმ ღონისძიების არჩევის დროს, რაც დანიშნულია სისხლის სამართლის კანონით ამ სახის დანაშაულისათვის, ხელმძღვანელობს დანაშაულის ჩამდენი პირის საშიშროების ხარისხით და დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხით“ (მუხ. მე-11). ასევე იყო გადმოცემული საქართველოს სსრ 1928 წლის სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლი. ცოტაოდნად განსხვავდებოდა ამ რედაქციისაგან რსფსრ 1926 წ. სისხლის სამართლის კოდექსის მე-19 მუხლის რედაქცია. ამ მუხლში ნათქვამი იყო: „რაიმე დანაშაულის მცდელობა, აგრეთვე დანაშაულის მოსამზადებელი მოქმედება... აღევენება ისევე, როგორც დამთავრებული დანაშაული, თანაც სასამართლო სასამართლო-გამასწორებელი სოციალური დაცვის ღონისძიების არჩევის დროს ხელმძღვანელობს მცდელობის ან მომზადების ჩამდენი პირის საშიშროების ხარისხით, დანაშაულის მომზადებით და მისი შედეგების განხორციელების სიასელოვით. აგრეთვე იმ მიზეზების განხილვით, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“.

დაბოლოს სსრ კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების მე-15 მუხლის თანახმად, „სასჯელი დანაშაულის მომზადებისა და დანაშაულის მცდელობისათვის დაინიშნება იმ კანონით, რომელიც ითვალისწინებს პასუხისმგებლობას ამ დანაშაულისათვის“.

ერთ ხანს საბჭოთა ლიტერატურაში გაისმოდა ხმები, რომ თვით კანონში უნდა იქნეს გათვალისწინებული სასჯელის სავალდებულო შემცირება დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის. ასე, მაგალითად, ეურნალ „Советская юстиция“-ს სარედაქციო წერილში ნათქვამი იყო: „სადავოდ შეიძლება აღმოჩნდეს ის საკითხიც, ხომ არ

უნდა იწვევდეს სასჯელის სავალდებულო შემცირებას იმ პირის მოქმედება, რომელსაც ბრალი მიუძღვის მომზადებასა და მცდელობაში³⁶».

ჩვენი აზრით, მოსამართლის შეზღუდვა ასეთი ფორმალური კრიტერიუმით არ შეესაბამება სოციალისტური სისხლის სამართლის საერთო პრინციპებს. ადვილად შეიძლება წარმოვიდგინოთ ისეთი შემთხვევები, როდესაც შემცირებული პასუხისმგებლობა დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის გამართლებული არ იქნებოდა არც ზოგადი და სპეციალური პრევენციის ამოცანებით, არც სოციალისტური მართლმეტყვეებით. ასეთია, პირველად ყოვლისა, ის შემთხვევები, როდესაც დამნაშავის მოქმედებას თუმცა მის მიერ ნასურვები შედეგი არ მოჰყვა, მაგრამ სამაგიეროდ მოჰყვა სხვა მძიმე შედეგები, როდესაც, მაშასადამე, ფორმალურად ადგილი აქვს მცდელობას, მაგრამ არსებითად მძიმე ვნება განხორციელდა. შემდეგ, ცალკეულ შემთხვევებში უკვე მცდელობის სტადიაზე სუბიექტმა შეიძლება გამოამჟღავნოს ისეთი მძიმე ბრალი, ისეთი დიდი საზოგადოებრივი საშიშროება, რომ მისთვის შემსუბუქებული სასჯელის დანიშვნა მიზანშეწონილად უნდა ჩაითვალოს. ამ დებულების საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ მაგალითი სასამართლო პრაქტიკიდან.

ს-ს ბრალად დაედო, რომ გააუპატიურა მრავალშვილიანი დედა, წაართვა მას 732 მან. ფული და ხუთი მეტრი ტილო. რის შემდეგ ჩადენილ დანაშაულთა დასაფარავად გადაწყვიტა მისი მოკლა. ამ მიზნით პირში ჩასჩარა ჭინჭემომხვეული ჯოხი, გაუჭრა ძუცელი, მკერდში დანა ჩაარტყა და, როდესაც დარწმუნდა, რომ ქალი უკვე მკვდარია, მიიმალა. სინამდვილეში ქალი მკვდარი არ იყო. მიუხედავად სიცოცხლისათვის საშიში მძიმე სხეულებრივი დაშავებისა, იგი სიკვდილს გადაარჩინეს საავადმყოფოში, სადაც შემთხვევითმა გამვლელებმა მიიყვანეს. მკვლელობის მცდელობისათვის ს-ს რსჯის კოდექსის მე-19-136 მუხლებით და 1954 წლის 30 აპრილის დადგენილებით სიკვდილი მიუსაჯეს. განაჩენი რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიამ ძალაში დატოვა, მაგრამ რსფსრ-ის პროკურორმა რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმში პროტესტი შეიტანა. პროტესტში პროკურორი მოითხოვდა სიკვდილით დასჯის შეცვლას თავისუფლების აღკვეთით იმ მოტივით, რომ მკვლელობა ბოლომდე არ იყო მიყვანილი. უმაღლეს სასამართლოს პრეზიდიუმმა 1957 წლის 21 მაისის დადგენილებაში აღნიშნა:

„პროტესტის მითითება, რომ მკვლელობის მცდელობის დროს

სასჯელად დახვრეტა არ შეიძლება იქნეს გამოყენებული, კანონს არ ემყარება.

რსფსრ-ის სს კოდექსის არც ერთი მუხლის სანქცია არ ითვალისწინებს სპეციალურ სასჯელს დანაშაულის მცდელობისათვის, არ არსებობს აგრეთვე სპეციალური სანქცია მკვლელობის მცდელობისათვის.

კანონი ასეთ შემთხვევებში მიუთითებს რსფსრ სს კოდექსის მე-19 მუხლზე. სადაც ნათქვამია, რომ დანაშაულის ჩადენის მცდელობა იღვენება როგორც დამთავრებული დანაშაული, თანაც კანონი მოითხოვს სასამართლოსაგან, სასჯელის ღონისძიების დახიშვნის დროს მხედველობაში მიიღოს დანაშაულის მცდელობის საშიშროების ხარისხი; დანაშაულის მომზადება; შედეგების განხორციელების სიახლოვე; მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი³⁷.

შემდეგ, გადმოსცემს რა ჩადენილი დანაშაულის დამამძიმებელ გარემოებებს და დამწიკვის გასსაკუთრებულ სოციალურ საშიშროებას, პრეზიდიუმში დასძენს: „ასეთ ვითარებაში სასამართლოს სრული უფლება ჰქონდა მიეყენებინა მსჯავრდებულ ს.-თვის სსრკ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის 1954 წ. 30 აპრილის დადგენილება გაზრახი მკვლელობისათვის სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობის გაძლიერების შესახებ³⁸“.

ანალოგიური ხასიათისაა რსფსრ უმაღლეს სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო კოლეგიის 1960 წლის 1 აგვისტოს განჩინება ტ.-ს საქმეზე. ტ.-მ შეიტყუა 6 წლის გოგონა სასაფლაოზე. გააუპატიურა იგი და დანაშაულის დაფარვის მიზნით გადაწყვიტა მოეკლა, რისთვისაც რამდენჯერმე თავში ჩაართყა პასატიკი. დარწმუნდა რა, რომ ბავშვი მკვდარია, ტ. მიიშალა. ბავშვი შემთხვევით ცოცხალი აღმოჩნდა. სასწრაფო ქირურგიული დახმარებისა და მკურნალობის ახალი მეთოდების გამოყენების შედეგად იგი სიკვდილს გადაარჩინეს. კოლეგიამ თავის განჩინებაში მიუთითა: „ტ.-ს მიმართ სიკვდილით დასჯის შეფარდება სწორია, ვინაიდან მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული ჩადენილი დანაშაულის განსაკუთრებული სიმძიმე — მცირეწლოვანის გაუპატიურება და, ამ დანაშაულის დაფარვის მიზნით, მისი მოკვლის მცდელობა. აგრეთვე ტ.-ს პიროვნება: იგი არაერთხელ ყოფილა პასუხისმგებაში მიცემული, თანაც დანაშაული მან ჩაიდინა პატიმრობიდან ვადამდე განთავისუფლების შემდეგ გამოსაცდელი ვადის განმავლო-

37 «Бюллетень Верховного суда СССР» 1957 г. № 4, стр. 42.

38 იქვე.

ბაში. სასამართლო კოლეგია თელის, რომ აღნიშნულ გარემოებას ამ შემთხვევაში მეტი მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე იმას, რომ ბავშვი სიკვდილს გადაარჩა, რაც დამნაშავეის ნებაზე დამოუკიდებელი მიზეზების გამო მოხდა.³⁹“.

ჩვენი აზრით, სავსებით მართებულად იქცევა საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობა, რომელიც არ ითვალისწინებს დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის სავალდებულო შემცირებას, არამედ ავალებს მოსამართლეს სასჯელის კონკრეტული ღონისძიების არჩევის დროს მხედველობაში მიიღოს შემამსუბუქებელ და დამამძიმებელ გარემოებათა მთელი ერთობლიობა. მაგრამ აქედან, რა თქმა უნდა, არ შეიძლება ისეთი დასკვნა გამოვიტანოთ, თითქოს საბჭოთა კანონმდებლობა მხედველობაში არ იღებს მოქმედების ობიექტურ თვისებებს და არ იძლევა სასჯელის შემსუბუქების შესაძლებლობას შედეგის განუხორციელებლობის შემთხვევაში. საბჭოთა კანონმდებლობის ნორმები, რომელნიც მიუთითებენ, რომ დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს „დანაშაულებრივი განზრახვის განხორციელების ხარისხი“, „შედეგის განხორციელების სიახლოვე“ და ა. შ., ნათლად ადასტურებს, რომ შედეგის განუხორციელებლობა და მოქმედების შეჩერება მცდელობის და, მით უმეტეს, მომზადების სტადიაზე აუცილებლად გათვალისწინებული უნდა იქნეს სასამართლოს მიერ როგორც პასუხისმგებლობის შემამსუბუქებელი გარემოება. ამ მომენტზე განსაკუთრებით ნათლად მიუთითებს „საფუძვლების“ მე-15 მუხლი, რომლის მიხედვით მომზადებისა და მცდელობისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს სასამართლომ მხედველობაში უნდა მიიღოს „დამნაშავეის მიერ ჩადენილი მოქმედების ხასიათი და საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხი, დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხი და მიზეზები, რის გამოც დანაშაული ბოლომდე არ იქნა მიყვანილი“ (ხაზგასმულია ჩვენს მიერ. — თ. წ.).

დანაშაულებრივი ზრახვის განხორციელების ხარისხი არსებითად ერთ-ერთი პირობაა, რომელიც მოქმედების ობიექტური საზოგადოებრივი საშიშროების ხარისხს განსაზღვრავს. მაგრამ კანონმდებელმა ეს მომენტი სპეციალურად იმიტომ გამოჰყო, რომ მას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სწორედ დაუშთავრებელი დანაშაულისათვის პასუხისმგებლობის განსაზღვრის დროს.

39 «Советская юстиция» 1960 № 14, стр. 29.

ეს მომენტი მივვითითებ, რომ მოსამართლემ ს ხ ვ ა თ ა ხ ა ბ ა რ პ ი რ ო ბ ე ბ შ ი უფრო რბილად უნდა განსაჯოს დაუმთავრებელი დანაშაული, ვიდრე დამთავრებული დანაშაული.

ჩვენი სასამართლო პრაქტიკა ყოველთვის მხედველობაში იღებს აღნიშნულ მომენტს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს. ასე, მაგალითად, სსრ კავშირის უმაღლეს სასამართლოს პლენუმის 1960 წლის 4 ივნისის დადგენილებაში მითითებულია: „ვინაიდან სიკვდილით დასჯა სასჯელის განსაკუთრებულ ღონისძიებას წარმოადგენს და ისეთ პირებს შეეფარდება, ვინც განზრახი მკვლელობა დამამძიმებელ გარემოებებში ჩაიდინა, იგი როგორც წესი, არ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს დამამძიმებელ გარემოებებში განზრახი მკვლელობის მცდელობის დროს. ასეთ შემთხვევებში სიკვდილით დასჯა შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ გამონაკლისის სახით, როდესაც დადგენილ იქნება საქმის განსაკუთრებით მძიმე გარემოებანი, რომლებიც ახასიათებენ დანაშაულის და დამნაშავის მომეტებულ საზოგადოებრივ საშიშროებას და როპელთაც უფრო არსებითი მნიშვნელობა აქვთ, ვიდრე იმ ფაქტს, რომ დაზარალებული ცოცხალი გადარჩა, თანაც დამნაშავეზე დაპოუჯიდებელი მიზეზების გამო“⁴⁰.

კანონით მითითებულ შემთხვევაში სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის უფრო მსუბუქი სასჯელი. ვიდრე ეს გათვალისწინებულია სისხლის სამართლის კოდექსის განსაკუთრებული ნაწილის მუხლით. ასეთ შემთხვევაში სასამართლომ უნდა მიმართოს სსრკ და მოკავშირე რესპუბლიკების სისხლის სამართლის კანონმდებლობის საფუძვლების 37-ე მუხლს (სისხლის სამართლის კოდექსის 45 მუხლს). ამ მუხლის თანახმად. „თუ სასამართლო, გაითვალისწინებს რა საქმის განსაკუთრებულ გარემოებებს და დამნაშავის პიროვნებას, საჭიროდ მიიჩნევს დაუნიშნოს მას ამ დანაშაულისათვის კანონით გათვალისწინებულ უმდაბლეს საზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან გადავიდეს სხვა, უფრო მსუბუქი სახეობის სასჯელზე, მას შეუძლია დაუშვას ამგვარი შემსუბუქება, ამასთან აუცილებლად უნდა აღნიშნოს მისი მოტივები“.

ზოგიერთი საბჭოთა კრიმინალისტი მოითხოვდა ჩვენს კანონმდებლობაში შეტანილი ყოფილიყო სპეციალური მუხლი, სადაც გათვალისწინებული იქნებოდა სასამართლოს უფლება შეამციროს სასჯელი დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის. ასე, მაგალითად, პროფ. ნ. დურმანოვის აზრით, მიზანშეწონილი იქნება, თუ მცდე-

⁴⁰ «Бюллетень Верховного суда СССР» 1960 г. № 4, стр. 52.

ილიბისათვის სასჯელის დანიშვნისას სასამართლოს უფლება ექნება შეამციროს სასჯელი ამ დანაშაულისათვის დადგენილი სანქციის უმდაბლესი საზღვრის ნახევრამდე, ხოლო მოსამზადებელი მოქმედებისათვის სასჯელის დანიშვნის დროს — ყოველგვარი შეზღუდვის გარეშე“⁴¹.

ჩვენი აზრით, რამდენადაც საბჭოთა სისხლის სამართლის კანონმდებლობაში არსებობს ზოგადი ნორმა უმდაბლეს საზღვარზე ნაკლები სასჯელის ან უფრო მსუბუქი სასჯელის დანიშვნის შესახებ, ანალოგიური ნორმის გათვალისწინება სპეციალურად დაუმთავრებელი დანაშაულისათვის ზედმეტია⁴².

---

41 ნ. დურმანოვი, დასახ. ნაშრ., გვ. 187.

42 ნ. დურმანოვის შეხედულების კრიტიკისათვის იხ. ნ. კუზნეცოვა, დასახ. ნაშრ., გვ. 157.

ზინაარსი

წინასიტყვაობა	5
თავი პირველი. ქმედობა როგორც ადამიანის ნებელობითა ქცევა	7
თავი მეორე. დანაშაულებრივი შედეგის ცნება	43
თავი მესამე. დანაშაულის შედეგების მნიშვნელობა სისხლისსამართ- ლებრივი პასუხისმგებლობისათვის	62

Тинатин Васильевна Церетели

ПРЕСТУПНОЕ ДЕЙСТВИЕ И ЕГО ПОСЛЕДСТВИЕ

(На грузинском языке)

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

•

რედაქტორი დ. ბაქრაძე
მხატვარი გ. ნადირაძე
ტექნოლოგი ნ. ბოკერიძე
კორექტორი ე. მაისურაძე

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 24.11.1966; ქალაქის ზომა 60×50¹/₁₆;
ნაბეჭდი თაბახი 5.50; სააღრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 4.78;
უე 02433; ტირაჟი 1000; შეკვეთა 471;
ფასი 34 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15

გამომცემლობა „მეცნიერების“ სტამბა, თბილისი, 60, კუტუზოვის ქ., 15
Типография Издательства «Мецниереба», Тбилиси, 60, ул. Кутузова, 15